

899.969.3

3 15

ილია ჭავჭავაძე

კაცია-ადამიანი?!

თბილისი

1 9 3 7

«Ընկալման և Զննման Դիմում

Միջոց և Զննման Դիմում».

Ֆուրման Դ. Բ. Բ. Բ. Բ.

რიტორიკაში ¹ სწერია: ყველაფერი შესავალით უნდა დაიწყოს კაცმაო. ჭეშმარიტია. ჩვენც ისე დავიწყეთ.

ვინც ლუარსაბის სახეში თავის-თავს იცნობს, ვინც ლუარსაბზე დაწერილს თავის-თავზედ მიიღებს, ის, რასაკვირველია, ლაფის ² სროლას დაიწყებს და «გიჟიას» დაუძახებს ამ მოთხრობის უხეირო დამწერსა. ეს კარგად იცოდნენ, რომ ჩვენ პირთან საქმე არა გვაქს, ჩვენ საზოგადო კირზედა ვწერთ.

სხვამ რაც უნდა სთქვას, მე კი ამ სიტყვების სიმართლით გავამხნევებ ჩემს თავსა: „მოყვარეს პირში უძრახე, მტერს პირს უკანაო“. სადა ხარ ეხლა ამ გონიერის სიტყვის მთქმელო? ვიცი, სადაცა ხარ: ხალხში ხარ, უხილავო, და ხალხისა ხარ. ისიც ვიცი, რაცა გქვიათ: შენ ხალხის გენიას ³ გეძახიან. ისიც ვიცი, რა თვისებისა ხარ: შეუცდომელი და ყოველთვის მართალი ხარ. შენ და მხოლოდ შენ უკეთებ გულს იმას, ვისაც «სხვისთვის» გული სტკივა. მაშინაც კი უკეთებ, როცა თვით ის «სხვანივე» თავიანთ გულშემატკივარს ცოდვად უთვლიან გულის-ტკივილსა. რა ვუყოთ? ზოგი გულის-ტკივილს იმითი იჩენს, რომ მოყვარეს ცუდსაც უქებს, და ზოგი კი

¹ მეცნიერება მკვერამეტყველების შესახებ. ² ტალახის. ³ უდიდესი ნიჭი.

იმიოი, რომ ცუდს უწუნებს. ამ ორგვარ ხალხში რომელს უფრო მეტი და ქვეშარიტი გულის - ტკივილი და სიყვარული აქვს — ეს თითონ მკითხველმა გამოიცნოს.

I

კარგი რამ იყო თავად თათქარიძის სახლ - კარი. წარმოიდგინეთ შუა კახეთის პატარა სოფელში ერთი ტრი-ალი, დაცემული ადგილი და იმ ადგილის შუაგულსა — ორსართულიანი სახლი ქვითკირისა. აი; ის სართულები რა ფერისა იყო: ქვეშ იყო მარანი, წალმით დაბურული, და იმ მარანის უკანა კედელზე ამოყვანილი გახლდათ ერთი პატარა ოთახი მოაჯირითურთ. მოაჯირს ეკრა ზედ მერცხლის ბუდესავით ერთი მცირედი ფიცრული, რომელიც საქვეშაგებოსა ჰთამაშობდა¹. კარგა მანძილზედ კიდევ ფიცრულის სათორნეც იდგა, იმას აქედამ ხულა, რომელსაც ზედ ჰქონდა მოდგმული ცალთვალა სასიმი-ნდე, ერთი უბადრუკი რამ და მგლოვიარე. ბაღაც იყო, ღობით გავლილი². ღობესთან, ერთის ფურცლის ხის³ სი-ახლოვეს, მოჩანდა ძველი ჩაღური⁴, დროთა ბრუნვისაგან ისე გვერდზედ წამოღებული და წამოხრილი, თითქო გრილში წამოწოლას აპირებსო, მაგრამ ბებერსავით ნეკ-რესის ქარის⁵ ტკივილებს უეცრად ისე წამოხრილი და დაღ-რეჯილი შეუკაგებიათო. ეზო ამ ციხე - დარბაზისა, სიგრ-ძეზედ თუ სიგანეზედ, კარგა ფართოდ იყო გაზიდული⁶. იმას ერტყა გარშემო ძველი ტყრუშული⁷ ღობე, რომელიც ზოგიერთგან გადაქცეული იყო და ეხლანდელს პატრონს არც კი მოსვლია ფიქრად, რომ გაეკეთებინა. ეტყობა, რომ ქართველია!..

¹ საქვეშაგებოს მაგიერი იყო. ² შემოვლებული. ³ თუთის ხისა. ⁴ ჩაღით დაბურული ქოხი. ⁵ ავადმყოფობა, რევმატიზმი. ⁶ ჭაჭიმუ-ლი. ⁷ მსხვილი წნელით მჭიდროდ ნაღობი.

ლობე ერთვან თავდებოდა უშველებელის კიის-კარგ-
ბითა¹, რომლის ერთი ნახევარი, — თუნდ ორი წელიწა-
დია, — ისე საცოდავად დაღრეჯით გადმოჰკიდებოდა ერთს
ყუნწსა, ასე გგონია — ბოძს დაუჭერია საცემლადო და
ის კი იწევსო, რომ როგორმე ხელიდამ დაუსხლტესო.
კიის-კარიდამ იწყება კალო, დიად² მოზრდილი. მისი ბუჩო³
ერთ მხრივ მთელ კალოს სამხრეთის ნაპირზედ გორასა-
ვით გაწოლილი იყო, ასე რომ იმისი ბოლო ზედ საბ-
ძელთან დააწყდებოდა⁴. საბძელი იყო სასაცილო, ისე
სულელურად ჩაფიქრებული და გვერდ-აწეული მარტო
ფრთა-მოტეხილი ბატი თუ მინახავს.

ჩემს პატარა ბიჭობაში ბევრი კარგი ნახულა ამ ბუ-
ჩოზედა: აქ ხშირად უქეიფნიათ გრძნობის აღმტაცის ხრუ-
ტუნით ნებიერს ღორებსა; თავის ფაფუკის დინგით ბევრჯერ
უთხრიათ ეს სურნელი ბუჩო, ისე გულმოდგინებით, ისეთის
სინაზით, ასე გგონია — მართლა და ღორები იყვნენ. მერე
იმათი ოხუნჯობა! იმათი ალერსი! ოჰ, ეს კი აუწერელია.
რალაც კმაყოფილებით გატაცებულთა, იმ ღორებს ერთ-
მანეთისათვის ბევრჯერ წაუთავაზებიათ დინგი. რა ყვირი-
ლი და ჭყვილი ასტყდებოდა ხოლმე! ეგრე ჩვენი გლეხ-
კაცი საალერსოდ წაუთავაზებს ხოლმე ქისტსა⁵ ახალ
მოყვანილ პატარძალსა. ვილაცაჲ სთქვა: „ქართული სი-
ყვარული ლანძღვააო“, მეც ვიტყვი: ქისტი კიდევ საოხუნ-
ჯო ალერსია. ადმინისტრაციაში⁶ მაგას კიდევ სხვა მნიშ-
ვნელობა აქვს: იქ ქისტი შემამცნებელი⁷ საბუთია. ვგ
ჩვენი საქმე არ არის.

შიგ თითონ ეზო ისე უწმინდური იყო, როგორც
ძველი ჩინოვნიკის გული. დიდი საქმე იყო, პატრონამ-

¹ ბჭისკართა. ² მართლაც, საკმაოდ. ³ დამპალი ბუე. ⁴ თავდებოდა.
⁵ ქიშტსა, მუჯლუგუნსა, მუშტსა. ⁶ მთავრობის წარმომადგენლთა
თვალში. ⁷ შემაგნებელი.

დინ ისე მიგელწიათ, რომ ან არ გასვრილიყავით, ან კიდევ ერთი ამბრის¹ სურნელება თან არ აგეყოლიათ. ეს გარეგანი, -- ეხლა, ბატონებო, შიგ სახლში ვეწვითოთ თავადს თათქარიძესა.

ეს კი უნდა მოგახსენოთ, რომ, თუ ვეწვევით, ფრთხილად უნდა ვიყვნეთ. იატაკი აგურისა არის. ეგ არაფერი, ეს არის ძნელი, რომ აგურები შიგა-და-შიგ ამოცვივნულან; იმათი ალაგი ამოთხრილ ორმოებად დარჩენილა. თვალების ძალიან გაფაციცება უნდა, თორემ, თუ ფეხი შიგ ჩავარდა, ვაი შენს მტერს! ან კისერი მოსტყდება კაცსა, ან თითონვე ფეხი. თუმცა, მართალია, სახლის პატრონი ბევრს ბოდიშს მოიხდის, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, რომ ბოდიში ძნელად თუ მოარჩენს მოგრეხილს კისერსა, -- და არც მოტეხილ ფეხისათვის არის უეზარი წამალი. ამ ხიფათს² შეიძლება კაცი გადურჩეს, თუ რომ ოთახი ნათელი იყოს. ვაი, რომ არც ეს არის. თუმცა ორი, სათოფეზედ³ კარგა მოდიდო, ფანჯარა აქვს, მაგრამ ოთახი მაინც ბნელია, იმიტომ რომ ფიჭვის ჩარჩოებზედ მინის მაგიერად მეტად გამჭირახ გონებას გაქონილი ქალაღდი გაუკრავს. აი, ამაზედ არის ნათქვამი: „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა“. მოგონებაში ქართველ კაცს პირველი ევროპიელი მექორეც არა სჯობია.

ბევრჯერ მინახავს სხვაგანაც მაგისთანა ფანჯრის სასაცილო სამკაული. ბევრჯერ მინახავს ის გაქონილი ფანჯრის ქალაღდი ნემსით დაჩხვლეტილიცა: ხან გულია გამოყვანილი⁴, ხან ჯვარია, ხან კიდევ დაწერილია რამე, თუნდ ამისთანა რამე: „დათვი ხეზედ როგორ გავა, იავ-ნანინაო“!.. ეს კი ქალის საქმე უნდა იყოს. თუნდ

¹ ამბრი — კეთილი სურნელება (დაცინვითაა ნათქვამი). ² საფრთხეს.

³ სათოფურზედ. ⁴ გამოხატული.

მართლაც ესე იყოს, რა დასაძრახისია? მოსწყენია დავითის¹ კითხვა, გულზედ რაღაცა სევდა მოსწოლია, — და გონების გასართავად და უგემურ ღლის დასაღევად მიმჯდარა ფანჯარასთან, ამოუძვრია გულის ქინძისთავი და მიუყვია ხელი ამ მართლა და გონება-გასართველ საქმისათვის. უსაქმო ყოფილა და საქმე გაუჩენია ამ ანდაზის ძალით: „ცუდად ჯდომას ცუდად შრომა სჯობიაო“.

იმ თათქარიძის ოთახში იდგა ორი გრძელი ტახტი, ერთმანეთის პირდაპირ. ასეთი-ფაქიზი ქეჩა და ხალიჩა ეშალა ზედა, რომ, როცა კნენა ადგებოდა, ყოველ მის ბრწყინვალეების ბრწყინვალე ფეხის ბრწყინვალე გადადგამზედ ისე ლამაზად აბოლდებოდა ხოლმე, რომ კაცი ყურებით ვერ გაძლებოდა. ამ ორ ტახტ-შუა აღმოსავლეთის კედელზედ მოჩანდა, კბილებჩაცვივნულ ბებერ დედაკაცის დაღებულ პირსავით, ერთი ამოჰვარტლული გარედამ და შიგნიდამ, ერთი მწუხარე და დაღრეჯილი ბუხარი. აქაიქ ოთახის სამკაულად ეყარა სხვადასხვა-ნაირი ნივთები, მაგალითებრ: ტალახიანი ყარაბაღული² თეთრი წაღები, პირმოტეხილი სპილენძის თუნგი, ქონიანი შანდალი, სპილენძის საჩაიეში მოხარშული მყარალა-ბალახი, ზურგიელის ნაჭერი და სხვანი და სხვანი.

II

არ გეგონოთ მკითხველო, რომ ეს სახლი ეკუთვნოდეს ერთს ვისმეს ღარიბსა და მის გამო იყოს ეგრე გულზე-უტკივარად თავმინებებული, — არა, ამის პატრონს ჰყავს ოცი კარგად გაკეთებული კომლი კაცი, ასე რომ ათ ურმაზდინ საბევრო ებმებოდა, ცხვარი ბლომად და ასიოდეც

¹ დავითის ფსალმუნისა (სასულიერო წიგნია). ² ყარაბაღი აზერბეიჯანის ახლანდელი ავტონომიური ოლქია.

ცხენი, რომელიც ყმაზედ ნაკლები არ არის განათლებულ მებატონისათვის. ეს სულიერი ქონება. ეხლა უსულო ჩამოვთვალოთ: ორი მოზრდილი ვენახი და ასორმოც-და-ათი დღის სახნავ-სათესი. ეს ქონება, ყმებიდგან დაწყებული ცხენამდინა და მიწამდინა, იმის ხელში, — ვინც გამოყენება იცის, — კაი ლუკმა არის. მაშ რაღად სდგას ეგრე ცუდად? მკითხავს გაკვირვებული მკითხველი. იმიტომ, რომ ქართველია, — მოგიგებთ სრულიად დარწმუნებული, რომ კაი საბუთი გითხარით.

ღიაღ, ამ მშვენიერ სახლში ქართველი კაცი იდგა. აქ ცხოვრობდა ტკბილად და აუმღვრეველად ორმოცის წლის კაცი თავადი ლუარსაბ თათქარიძე, თავის განუშორებელ მეუღლითურთ, რომელსაც ერქვა კნეინა დარეჯანი.

თავადი ლუარსაბ თათქარიძე ვახლდათ კარგად ჩასუქებული ძველი ქართველი, მრგვალი, — უკაცრაოდ არ ვიყო ამ სიტყვაზედ — როგორც კარგი ნასუქი კურატი¹, დარბაისელის კაცის შეხედულება ჰქონდა მის ბრწყინვალე-ბასა: თავი ისეთი მსხვილი, რომ თითქო იმის სიმძიმეს მორგავით² სქელი კისერი მხრებში ჩაუძვრენიაო; წითელი, თურაშაულ³ ვაშლსავით ხაშხაში⁴ ლოყები; სამკეცად ჩამოსული ტრფიალების აღმგზნები ფაფუკი⁵ ღაბაბი; დიდრონი თვალები, ყოველთვის დასისხლებულნი, თითქო ყელში თოკი წაუჭერიათო! გაბერილი, მეტად გონიერად გადმოვ-დებული, ღიაღ პატივსაცემი და პატივცემული ღიპი, კოტიტა⁶ და ქონით გატენილი ბალნიანი ხელები, დამორი-ლი მსხვილი ფეხები — ესე ყოველი ერთად და თვითოეული ცალკე ვახლდათ თავად ლუარსაბის „ცით მონაბერის“ სულის“ ღირსეული სამკაული. ის „მონაბერი სული“ არსად

¹ ღორი. ² ურმისთვლის შეუკუნძივით. ³ წითელი ფერის ვაშ-
ლია. ⁴ ყაყაჩოსავით წითელი; დაუღაჟა. ⁵ რბილი. ⁶ მოკლე.

არა სჩანდა, თითქო ჩამკედარაო, ისე გაშლილიყო მის ბრწყინვალეობის ქონშია. ქართველს კაცს არც ქარის შემოტანილი უნდა და არც გატანილი; ის „მონაბერი სული“ ქარად ხომ არ მიიღო ჩვენმა თავადმა?

სწავლა, ღვთის მადლით, არაფრისა არა ჰქონდა. რომ ჰქონოდა, ეგრე მსუქანიც აღარ იქნებოდა. ხშირია ხოლმე, რომ, როცა სული ჭლექდება — ხორცის დღეობა მაშინ არის, როცა სული ჰყვავის — ხორცი დნება. ამიტომაც ჭლექები ჰკვიანები არიანო, ამბობენ ხოლმე. ჩვენი ლუარსაბი, მგონი, თითონაც ბევრს არ იცემდა თავში, — რატომ სწავლა არა მაქვსო, — სწორედ ამის გამო.

— ეგ ეხლანდელი ჭირიაო, — იტყოდა ხოლმე გულმტკივნეულად, თითქო ქვეყანა ამ ჭირისაგან ებრალებო.

მართალიც ბძანდებოდა მისი ბრწყინვალეობა: მისის აზრით კაცი ძირგავარდნილი ქვევრი იყო, რომელსაც დღე-ყოველ უნდა ჩააყარო ხორავი¹ და ჩაასხა სასმელი, მაგრამ კიდევ მაინც ვერ აავსო. მისი ბრწყინვალეობა თავს თავზედ ჰხედავდა თავის ბრწყინვალე გონიერებით, რომ ამ მნიშვნელობას კაცი უსწავლელადაც კარგად ასრულებს, ნამეტნავად ჯოგის და ყმის პატრონი, ყმისა — რომელსაც ჯოგში დიდი განსხვავება არა აქვს.

— დრო გამოიცვალა, — იტყოდა ხოლმე აღმოოხვრით ლუარსაბი, — დრო გამოიცვალა. რაც ეს რაღაც ეშმაკური სკოლები შემოიღეს, ბატონო, ქართველ კაცის ხეირი მაშინ წავიდა. ფერი კი აღარ შერჩათ ჩვენს შვილებსა და!.. ჭამით ისინი ვერა სჭამენ, სმით ისინი ველარა სმენ, რა კაცები არიან? წიგნი იციან? მე თუ წიგნი არ ვიცი, კაცი აღარ ვარ, ქუდი არა მხურავს, განა! ხორცი მე არ მაკლია და ფერი. წიგნი რა ვაქვაციის ხელობაა, — ეგ ხომ

¹ საჭმელი.

ქალის საქმეა. ვენაცვალე უწინდელ დროს! ყველაფერი მაშინ თავის ღონეზედ იყო მოყვანილი, ყველა თავის ქერქში იყო. ვენაცვალე!... კაი ცხენი, კაი თოფი, მარჯვე მკლავი და კაცი იყავ პატიოსანი.

ეჰ, ჩემო ლუარსაბ! ვიცი, გულწრფელი კი ხარ, როგორც ყველა ძველი ქართველი, მაგრამ ძველს დროს ტყუილად შეჰნატრი. რომ არც კი იცი, რა იყო სანატრელი ძველს დროში? ცხენი განა ეხლა კი არ არის? თოფი განა ეხლა კი ნიშანში ვერ მივა? მარჯვე მკლავი ცოტაა? ეხლაც არის ეს ყველაფერი, მაგრამ ის გული აღარ არის, ის გულის სიმბურვალე, ის თავგამოდება მამული-სათვის¹, რომელიც კაი ცხენს და კაი თოფს კაი საქმეში ახმარებდა. უწინ კაცი აშვენებდა ცხენსაც და თოფსაც, ეხლა კი ცხენი და თოფი კაცს აშვენებს. კარგი იყო ძველი დრო, მაგრამ არც ეს ბესარიონ გაბაშვილის² სიტყვებია ურიგო: „ერთი მაქვს სჯობს ათასს მქონდას“. — ესა ვთქვათ და ენა მოვიკვნიტოთ, თორემ...

თუმცა ლუარსაბი ეგრე სწუხდა ეხლანდელ დროების ჭირისა გამო, მაგრამ სახე მუდამ ერთ განსაკუთრებულ სულებლობით უცინოდა ხოლმე. „ხარი ხართან დააბიო, ან ფერს იცვლის, ან ზნესაო“, ნათქვამია. ეს ანდაზა არსად ისე გამართლებული არ მინახავს, როგორც თავად ლუარსაბის სახლში. ამისი ძვირფასი მეუღლე კნეინა დარეჯანი სწორედ თავის ქმრის მეორე გვერდი გახლდათ და იყვნენ „ერთ სულ და ერთ ხორც“, როგორც ბჰანებს საღმრთო წერილი. მერე რა-რიგად: იგივე სიმრგვლე, იგივე სიმსუქნე, იგივე მოცინარე პირი და თითქმის იგივე სისუღლე. ეს ორი ტურფა გვრიტი, ერთსულიანი და ერთხორციანი, საკვირველად ტკბილად სცხოვრობდნენ, ქვეყნის უგემურ

¹ სამშობლოსთვის. ² მე-18 ს. ქართველი პოეტი.

ყაყანს მოშორებულნი. მამალი იყივლებდა თუ არა, ბედნი-
ერ ცოლ-ქმარს თვალები დაჰყეტილები ჰქონდათ, დარე-
ჯანი მაშინვე წამოფრინდებოდა, ლუარსაბმა კი, ნებიერ-
მა ლუარსაბმა, ხანდისხან განაზება იცოდა. ქვეშაგებიდგანვე
ის გულგადაღელილი ტახტზედ გადაგორდებოდა ერთის
ქშენით, ვაი-ვაგლახით და კიდევ რალაცეებით... მომზდა-
რა ისე, რომ სადილობამდინაც ამ ნებიერობაში უგემური
დრო გაუტარებია.

ქართველები იტყვიან: ვისაც ბალანი ბლომად აქვს
ტანზედ მოდებულო, ის ბედნიერიაო. მართალიც არის,
პირუტყვები სულ იმისაგან არიან ბედნიერნი! თუ ეს
ტყუილია, ბევრი ჩვენგანი პირუტყობას რაღა ჰცდილობს?
იმისთვის, რომ პირუტყვები ბედნიერნი არიან, ბედნიე-
რები კიდევ იმისთვისა, რომ ტანზედ ბალანი აქვთ.

ლუარსაბის ტანისა კი რა მოგახსენოთ და გული კი,
რო გენახათ, ღორის ჯაგარსავით მოდებული ჰქონდა, ასე
რომ მრავალ სწევო სულბერებს შეეძლოთ შიშინანობის
დროს აქ თავი შეეფარათ, მაგრამ... 'მაგრამ რა? განა
ლუარსაბი ბედნიერი არ იყო? იმდენი ღვგრძელობა ამის
დამწერს ჰქონდეს, რამდენი იმის ტოლი თავადიშვილი იმის
ყოფაცხოვრებას შეჰნატროდა. მარტო იმის ტანის ბალა-
ნი სამყოფი იყო, რომ უბედურ კაცში შური აენთო, რომ
სხვა არა იყოს-რა. თორემ რა უჭირდა ლუარსაბსა? ფერი
აკლდა, თუ ხორცი? რა, სხვა უზებო კაცსავით ფიქრი
და ზრუნვა ძილს დაუფრთხოვდა, მადას წაართმევდა? ფე-
რი კარგი ჰქონდა, ხორცი უკეთესი, სმა-ჰამა და ძალი
ხომ რაღა. მეტი რა უნდა ქართველ კაცს, რომელიც ბედს
და უბედობას ბალნით არჩევს, და რომლისთვისაც ბედს
თუ ხვედრს დაუნიშნავს, რომ თავისი-ღვინი ქუდით უნდა
ბუზს ერეკებოდეს.

- მკითხველო, ხომ არ მოგეწყინა? რასაკვირველია, მოგე-
წყინა: აქ არ არის არც სიყვარულის ემშაკობა, არც კა-

ცის-კვლა, არც უიმედო ქალის ოხვრა, არც წყალში გადა-
ვარდნა, ერთი სიტყვით — რაც აშვენებს გასართველად¹
დაწერილს მოთხრობასა -- ის აქ არაფერი არ არის. მაშ
მოგეწყინება, ამას რაღა თქმა უნდა. მაგრამ ეს უნდა იცო-
დე შენ, მკითხველო, რომ მე ამისა ქვემოთ ხელის მომ-
წერელი მკითხველის გასართველად არ ვწერ ამ უხეირო
მოთხრობასა. მე მინდა ამ მოთხრობამ ჩააფიქროს მკით-
ხველი და, თუ მოიწყენს, ამის გამო მოიწყინოს; იმიტომ
რომ ფიქრი და მოწყენა გაუყრელნი და-ძმანი არიან. მე
მინდა, რომ მკითხველმა იმიტომ კი არ მოიწყინოს, რომ
გასართველი არ არი, არამედ იმიტომ, რომ ჩამაფიქრე-
ბელია. თუ ამოდენა იხერხა და შესძლო ამ უხეირო წერილ-
მა, მე ამის მეტი არა მინდა რა და არც მდომებია, ჩემო
მოწყენილო მკითხველო! თუ ვერ იხერხა, რა ვუყო? ამით
ვინუგეშებ, რომ „ცუდად ჯდომას ცუდად შრომა სჯობია“.
ამ დალოცვილს ანდაზას რამდენი უხეირო კაცა ხეირი-
ნად გამოჰყავს და გამოუყვანია. მეც იმათში...

როცა ლუარსაბი იმ ზემოთ აღწერილ განცხრომაში
ბძანდებოდა, სიკვდილი იყო, რომ ვისმეს მოეშალა ამისი
ქეიფი და ნებიერობა, ესე იგი ტახტზედ დარბაისლურად
და პატიოსნად გადაგორ-გადმოგორება. სტუმარი ეჯავ-
რებაო, ამაზედ ამბობდა უგუნური ხალხი, მაგრამ განა
სიძუნწით მოსდიოდა ეს ამბავი? აბა თქვენგან არ მიკ-
ვირს! სიძუნწე და ქართველი ორივე ერთად მოთავსდება?
ყინული და ცეცხლი ერთი-ერთმანეთს არ დალევენ? თუ
ეჯავრებოდა სტუმარი, იმიტომ ეჯავრებოდა, რომ უნდა
ამდგარიყო და ტანთ ჩაეცვა. ადგომა კიდევ არაფერი, ეს
ესე არ ეზარებოდა ლუარსაბსა: ტანთ ჩაცმა იყო ამის
სიკვდილი. მთელს ზაფხულს ისე გაატარებდა, რომ პერან-

¹ გასართობად.

გის და მის ამხანაგის მეტს არას ჭიკარებდა ტანზედ, თუ თავის ნებაზედ მიაგდებდით, თუ არა, მეტი რა ჩარა იყო. ზამთარში კიდევე პერანგზედ ქურქს¹ წამოისხამდა, თუ ვინმე დიდი კაცი არ ეწვეოდა, ვსთქვით თუნდა დიანბეგი². მაშინ, რა დროს ამბავსაც მე ვწერ, დიანბეგი დიდი ბობოლა იყო; ეჭლაა, რომ, რაც ეს ოხერი სწავლა შემოვიდა, დიანბეგს დიდკაცად არ აგდებენ, თორემ უწინ — უჰ უჰ! რა დიდი ვინმე ბძანდებოდა. ასეთი დიდი, რომ კინალამ აზნაურის სტუმრობაზედ ნათქვამი ანდაზა დიანბეგზედ არ გადაკეთდა: კინალამ „დიანბეგის სტუმრობა, ნუ გგონია ხუმრობად“ არ შეიცვალა. რომ დიანბეგის სტუმრობა ხუმრობა არ არის — ეს ყოველ გლეხკაცმა ძალიან კარგად იცის დღესაც და აღრევ კი თავადი შეილმაც იცოდა.

დარეგვანი კი არ იყო ეგრე ზანტი, როგორც ლუარსაბი, — ამაში კი ღვთის წინაშე, ისინი ერთმანეთს არა ჰგვანდნენ; გამოვიდა, რომ ფერი ერთი ჰქონდათ და ზნე კი არა. რაკი, ბატონო, კნეინა თვალს გააჰყეტდა, შავარდენივით გადმოფრინდებოდა ტახტიდამ, გადიკრავდა შუბლსაფენსა, ზედ წაიკრავდა ჩითმერდინსა³, გადიცვამდა ჩითის კაბასა — ხანდისხან სიჩქარისაგან უკუღმაცა — შიშველა ფეხს შეიმოსავდა ჩუსტითა და — ჰერმ ბიჭო — დაეშვებოდა ჩალურისაკენ, სადაც მოსვენებული სუფივედნენ ესე იგი ვაინაჩრობით⁴ და გულში ჩაკეტილ გაბორბლებით სულს იბრუნებდნენ. საკვირველიც იყო, რა სასაცილოც ამ ჩვენის კნეინის ტყუილ-უბრალოდ ზედაც — უცეცეს ამოდენა დედაკაცი ჩაგოდრებულ, ჩაქორწილებულ — მშობიარე დილიდამ შუადღემდინ ფეხზედ იდგა და გიჟი გალსაფრით

¹ ქალა. ² ტყავის ჩასაცმელი. ³ ბოქალ-მოსამართლე. ⁴ ხარბადი, უძრავი. ⁵ ჭრელ თავსაკრავსა. ⁶ გზპირეებით. ⁷ მამუღვალე-ბულ.

დაგორავდა. უსაქმო არ იყო, როგორც სიანს: იქ ზუჯლუგუშს წაჰკრავდა საკერავზედ მთელემარე წირპლიან გოგოსა, აქ თავში ჩაუტყაპუნებდა ძონძებში გახვეულ პატარა მურიან ბიჭსა, რომელიც მთქნარებით და ზარმაცად სწმენდდა სოლამოსათვის ჯერ კიდევ წუხანდელ გაქონილს შანდალსა; აქ იმას გაუწყრებოდა — რაზედ? თითონ კნეინამაც არ იცოდა — რაზედ: აქ ამას გამოგილანძლავდა — რისთვის? — არც ეს იცოდა. კნეინამა; დასწყევლიდა, დაჰქოლავდა, დასტუქსავდა — ერთის სიტყვით — მთელის ღამის ნაგუბარსა წამოანთხევდა ქვეშევრდომებზედ, — და მერე დაღლილი და დაქანცული შემობრუნდებოდა; თუ გოგო დაჰხვდებოდა, ვერ მართმენდა რომ ერთი მუჯლუგუნი კიდევ არ ეთავაზებინა, «მეხი კი დაგეცა»-საც ზედ დაატანდა, თუ ქეიფზედ იყო, — და ეგრე ქანცგაწყვეტილი ² შეგორდებოდა ოთახში, საცა ხანდისხან ხოლმე რუმბსავით ³ გაბერილი თავადი გორავდა და, თუ ზაფხული იყო, ქერში ბუზებსა სთვლიდა. ერთხელ ფრიად ღირსსაცნობი სჯა და ბაასი გამართეს. ეს იყო შუა ზაფხულის პაპანაქებაში ⁴, სადილწინ, როცა დარეჯანმა გაათავა ერთი ზემოხსენებულ-გვარი მოგზაურობა და თავში ტყაპუნი და ოფლში გაწუწული შემოვიდა ოთახში. ლუარსაბმა შეხედა, და დაინახა თუ არა რომ ოფლი წურწურით ჩამოსდის წითელ ლოყებზედ, თავის გულში სთქვა სრულიად კმაყოფილმა: — კაი ოჯახის ბურჯია, კაი მაღლიანი დედაკაცია! გმადლობ, ჩემო გამჩენო, რომ ამისთანა შემახვედრე.

ესა სთქვა და კმაყოფილი თავისი უბრყვილო ბედისა გადატრიალდა ერთის გვერდიდამ მეორეზედ ღვთისა და კაცის მაღლიერი თავადი. ეს გადატრიალება იმის ნიშანი იყო, რომ ლუარსაბს იამა რამე.

¹ სანთლის ჩასადგამს. ² დონევა მოლუკული. ³ დიდი ტიკივით, კოლოტივით. ⁴ დიდ სიცხეში.

— საღ იყავ, შენი ჰირიშე, — ჰკითხა მერე კნეინასა, — რომ ეგრე დაილაღე?

— როგორ თუ სადა, შენი ჰირიშე? ოჯახობაა, სახლია, კარია, თვალ-ყურის ჰერა უნდა, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, — მიუგო კნეინამ.

— ეგრე, ჩემო დარეჯან, ეგრე, გეთაყვანე! დედაკაცობაც ეგ არის და.

— მაშ? — მიუგო ქებით თავ-გაზვიადებულმა ცოლმა, — ესე უნდა თვალ-გაფაციცებულ დასტრიალებდე მოსამსახურესა, თორემ ჰამის მეტს არას გააკეთებს. ბიჭებს მოგლა უნდა.

— მაშ, მაშ!

— ბევრმა არ იცის, როგორ მოეპყრას.

— მაშ, არ იცის, თორემ, რომ იცოდეს, კარგია, მაშ!

— ხანდისხან ტყუილ-უბრალოდაც უნდა დასტუქსო. რომ გამოლანძლო კიდეც, ცუდი არ იქნება. აი, მე გავლანძღვე კიდეც, გაუუჯავრდები, დავტუქსავ, დავწყევლი, — სულ რისთვის? იმისთვის, რომ შიში და კრძალვა ჰქონდეს, თორემ შენი მტერი!..

— ოღონდაც, შენი მტერი!.. ოღონდაც!..

— ეს გლებები არიან: გაქირ¹ ვირსავით თუ ერთხელ შედგა, მერე, თუნდა შეინდის სახრით მისდგე, ფენს ვერ გადაადგმევინებ, თუ აღრევე დატუქსული არა გყავს.

— ოღონდაც, დატუქსული უნდა გყვანდეს, — მიუგო ხელახლად თავის ცოლის სიბრძნისაგან გაოცებულმა ლუარსაბმა, — ოღონდაც, გაქირ ვირსავით შედგება.

— არა, გეთაყვა, ეს, რაცა ვთქვი, ტყუილია?

— ტყუილი რად იქნება? მართალია. შენოდენა დედაკაცს სიზმარიც დაეჯერება — წამოროხა უთავბოლოდ ლუარსაბმა. თითონაც არ იცოდა «სიზმარი» რისთვის ჩაიკერა ლაპარაკში.

¹ ჯიუტ.

ორივე დაჩუმდნენ. ლუარსაბმა კერს მიაბჯინა თვალები; იქ ჯგუფად ისხდნენ ბუზები. დარეჯანმა მატყლის წინდის ქსოვა დაიწყო.

პატარა ხანს უკან ლუარსაბმა წამოიძახა:

★ — დარეჯან, აბა, თუ ჭკვიანი დედაკაცი ხარ, გამოიცან, ა იმ ფიცარზედ რამდენი ბუზი ზის?

— აბა სადა?

— აი, კერის ფიცარზედ.

თურმე, ნუ იტყვიო, ამ სასაცილო ლუარსაბსა, დაჩუმებულნი რომ იყვნენ, იმ დროს ის ბუზები უთვლია! დარეჯანმა რა იცოდა.

— რამდენია? — სთქვა დარეჯანმა, — მაიცა, ჯერ დავთვალო.

— ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ. აბა ისე გამოიცან, კაცობა ის იქნება.

— ისე გამოვიცნო? მაშ კარგი, ოც-და-ათი იქნება.

— ოლოლო¹ შენ, ვერ გამოიცან.

— მაშ რამდენია?

— რამდენია? გითხრა? არა, არ გეტყვი.

— სთქვი, თუ იცი, რაღა.

— თუ კაცი ვარ, ორმოცი უნდა იყოს. ოლოლო შენ, მე გამოვიცან.

— დიად, გამოიცან... დაგითვლია, როგორც იმ დღესა ჰქენი, ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ.

— შენც არ მაშიკვდე, ის კარგი მამა არ წამიწყდეს, რომ არ დამითვლია.

— მაშ საიღამ იცი, რომ ორმოცია.

— საიღამ? იქიღამ, რომ გონება მაქვს.

— განა მე კი არა მაქვს გონება?

— შენც გაქვს, მაგრამ კაცის გონებასთან დედაკაცის გონება როგორ მოვა? მე ვარაუდით მივხვდი, რომ ორმოცია.

— რომ არ იყოს ორმოცი?

¹ ვერ მოგართვს.

- ჯარიმა გადამახდევინე.

- მაშ დავთვალათ.

დაიწყეს ცოლმა და ქმარმა ბუზების თელა. გამოვიდა, რომ ორმოც-და-ათზედაც მეტი იყო.

გამოიცნო?! — სთქვა ნიშნის მოგებით დარეჯანმა, — დიად, გამოიცნაო. გონება აქვს ამ ჩემ ბატონს და იმიტომ გამოიცნო.

ლუარსაბს შერცხვა, ცოტად აირია.

— გაფრენილან, თორემ ორმოცი იყო, — სთქვა სულელმა თავის გასამართლებლად, — სწორედ გაფრენილან.

— უფრო კარგი, თუ გაფრენილან. უფრო ცოტა არ უნდა დარჩენილიყო? მანდა ორმოც-და-ათზედაც მეტი არის ეხლა.

ლუარსაბი გაიწურა, ეს რა წამოვროხეო, სთქვა გულშია.

რომ ჩაადგუჩქოს¹ თავისი მახეში გაბმა, კბილების კრაჭუნით, რომელსაც კნენა ღიმილს ეძახდა, სთქვა:

— დალაზერა ღმერთმა — ეგ ველარ მოვიფიქრე, ბიჭოსო.. თითქო ოთხჯერ დავთვალე.

— აკი არ დამითვლიაო.

— შენგან არ მიკვირს! რომ არ დამეთვალა, სოლომონ ბრძენი² ხ.ამ არ ვიკავ, რომ ისე გამომეცნო. როგორ არ დავთვალე. აი დალაზერა ღმერთმა, — შემცდარვარ, თორემ გაჯობებდი, აი ჩემო სულიკო! მე და ჩემმა ღმერთმა, გაჯობებდი.

სთქვა და გაცრუებული ლუარსაბი შაქარსავით გაუტკბაღდა თავის ამ ჟამად გამარჯვებულს მეუღლესა.

— აკი არ დამითვლიაო, შე ეშმაკო, შენა! — მიატანა ღიმილითვე კნენიანმა.

— ხომ გაგიტყდი, შენი კუჭისა, სხვა რა გინდა?

¹ მიჩქმაღლოს. ² სოლომონ — ებრაელთა განთქმული მეფე — 993—953 წლებში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე.

— შენი სიცოცხლე და პედნიერება, ჩემო ტურფავ! რა უნდა მინდოდეს სხვა.

— დარეჯანი!.. — უთხრა გულნატენად და შორცხოვით ლუარსაბმა, — დარეჯანი!.. თუ გიყვარდე, ტურფას ნუ მეძახი.

— რატომ, შენი ჰირიმე? რატომ?

— ჩემოდენა კაცს არ უხდება, შენ გეთაყვანე: ტურფას პატარა გოშისა¹ ეძახიან, ეგ ძაღლის სახელია, აბა რა კაცის საკადრისია ეგ სახელი?

— მაშ შენ ჩემი გოშია არა ხარ? არა ხარ განა? მე შენგან ეგ პირველად მესმის, — მიუგო გულამომჯდარად დარეჯანმა, რადგანაც ეგონა, გოშიობაზედ რომ ხელი აიღოვო, სჩანს გულიც აუყრია² ჩემზედაო.

ლუარსაბი მიხვდა, რომ გული ატკინა და ტყუილ-უბრალოდაც ატკინა, — და რომ ის გულაყრილობის ფიქრი გაუფანტოს, უთხრა კბილების კრაჭუნით:

— ჰო, გეთაყვა, ჰო! შენი გოშია ვარ, მაშ რა ვარ?

პირწყლიანი დედაკაცი არა უოფილა ეს დალოცვილის-შვილი — სთქვა თავის გულში ლუარსაბმა, — მოლექსესავით რა ლამაზად მოაწყო ჩემი გოშიობა!.. რა ენის პატრონია!.. როგორ იხერხა?!.

თითონაც უნდოდა ერთი ამისთანა ალერსი მოეწყო რამე, მაგრამ, როცა ეს გაჭირება დაადგებოდა, თვალებში სულ ზურგიელი³, თართის⁴ დოში⁵, არტალა⁶ ნივრით და სხვა ამისთანა გაეჩხირებოდა ხოლმე. აბა ამ საგნებით რა ალერსს გამოხატავს კაცი? მაგრამ ლუარსაბმა მაინც კიდევ მოახერხა წყლიანი სიტყვა:

— შენ იცი, ჩემი რა ხარ? სულის წიწმატი, გულის ტარხუნა, გონების, აბა რა ვთქვა? — თუნდა მარილი იყოს.

¹ ძაღლს, ² შევძულდებივარ, სიყვარული დაჰკარგვიაო. ³, ⁴, ⁵ თევზ-
ხეულია. ⁶ საქონლის მოხარშული კუნთები.

კარგად არ ვთქვი, ის კარგი და სახელოვანი მამა ნუ წა-
გიწყდება? კარგი მოწყობა არ იყო? —

წამოროშა ესა და მხიარულობის ნიშნად დააკრაქუნა
კბილები თავის პირწყლიანობით აღტაცებულმა ლუარ-
საბმა. არც დარეჯანი დარჩა უსიამოვნოდ. ხშირად გაუ-
ტარებიათ ამ-რიგად დრო ჩვენს ცოლ-ქმარსა. ნეტავი
იმათ, მკითხველო!..

III

ლუარსაბმაც კი იცოდა ბიჭების «დაწიოკება», რო-
გორც თითონ იტყოდა ხოლმე. მართალია, ცოტა ზანტი
იყო, მაგრამ იმოდენა მამულ-დედულს მოვლა არ უნდო-
და? ეს მამულის მზრუნველობა ქალას დაატანდა ხოლმე
და წამოახტუნებდა ტა¹ტიდამა. მაშინ უნდა გენახათ, რა
ლამაზი იყო ჩვენი ლუარსაბი: ფეხშიშველა, ლურჯი კალ-
მუხის¹ ქუდით თავზედ, წითელ პერანგის და მის განუშო-
რებელ ამხანაგის ანაბარას, გულგადაღელილი, ფაშვიანი,
ჩიბუხით ხელში მიგორდებოდა მოაჯრის გადასაყუდებელ-
თან და გადასძახებდა ძილისაგან გაბოხებულ ხმითა თა-
ვის მოურავს დათოსა:

— დათო! ხორცი ხომ ჩამოიტანე ბაზრიდამ? (იმ სოფ-
ელში ბაზარიც გახლდათ).

— დიალ, შენი კირიმე.

— რა ნაჭერია?

— ჩალაღაჯი².

— სამწვადედ?

— სუკი³ ვიშოვე შენი კირიმე.

— ძვირფასი კაცია, — გაიფიქრებდა ხოლმე მადლი-
ერი მებატონე. მერე დათოს ეტყოდა: — ბარაქალა, ჩემო

¹ კალმუხური (კალმუხები ანუ ყალმიკები, ეროვნება), ბეწვი-
ანი ქუდი. ² ბეჭის ნაჭერი. ³ სამწვადე ხორცი.

დათო! თუ კაცმა დაივიწყა, ღმერთი არ დაივიწყებს ბატონის ერთგულებასა. ბარაქალა! ჩემი მარჯვენა მკლავი ხარ, მაგარი მკლავი.

დათო თავს მოიფხანდა ხოლმე და უხეიროდ გაიღიმებდა ამგვარ ქებაზედა.

— მეზერემ¹ მწვანელი მოიტანა? — ჰკითხავდა კიდევ ბატონი.

— მოიტანა.

— ტარხუნა ხომ არის?

— გახლავს.

— კიტრი?

— კიტრიც გახლავს.

ლუარსაბს იამა. ტახტი რომ ყოფილიყო, ერთი ორჯერ მაინც გადატრიალ-გადმოტრიალდებოდა.

— მაშ სახლი სავსე ყოფილა, — სთქვა ბატონმა სიამოვნებით.

— როდისა გხლებიათ ნაკლული, შენი ქირიმე, რომ ეხლა იყოს?..

— ეგრე, ჩემო დათო! ბატონის ოჯახის პატივი და სახელი ერთგულმა ყმამ ქვეყანას უნდა მოსდოს². ბარაქალა! თუნდ ნაკლული იყოს, უნდა სთქვა, რომ სავსეაო. შენ გამოცდილი კაცი ხარ, — ეს ყველაფერი იცი.

— ამოდენა კაცი შენს ხელში ვარ და როგორ არ მეცოდინება, შენი ქირიმე!

— ეხლა ერთი ეს ვიკითხოთ, — სთქვა პატარა ხანს უკან მზრუნველმა მეზატონემ, — ურმები გაისტუმრე?

— გავისტუმრე, შენი ქირიმე! ეხლა თუნდ ორლობეებს იქნებიან გაცილებულნი.

— სად გაისტუმრე?

— ყანაში, შენი ქირიმე!

¹ ზერის (ბალ-ბოსტნის) მომვლელობა. ² მთელ ქვეყანაში გაავრცელდოს.

— რამდენია?

— ოთხი საბატონო და ათი ბეგრისა¹.

— რატომ ბეგრისა ხუთმეტრი არ არის?

— ხუთმეტრი ჩვენ კაცებში თავის გაჩენაში არ შებმულა, შენი ჰირომე, და დღეს საიღამ იქნებოდა!

— ხუთმეტრი უნდა ყოფილიყო, ვეჟო! რატომ არ არის? მე არ ვიცი, ხუთმეტრი უნდა ყოფილიყო. როგორ იქნება? ბატონს სამსახური უნდა, მაშ მე ბატონი აღარ ვყოფილვარ!.. გაგონილა!.. ფიე! ხუთმეტრი უნდა ყოფილიყო. მე ვუჩვენებ იმათ, რომ მე ბატონი ვარ და ისინი ყმები არიან.

მართლა და ლუარსაბსა თავის დღეში ათის ურმის მეტი არ შეჰბმია და რაზედ გაწყრა ეგრე უწყალოდ? დათოსაც არ ესმოდა — ეს წყრომა რის ნიშანი იყო. გაუჟვირდა და ბატონს ყურება დაუწყო, ხომ არ გაგიჟდაო. დიად, ლუარსაბი კი იქნება, რომ გაგიჟდეს!.. და თუ ტყუილ-უბრალოდ გაწყრა, მაგისი საბუთები სულ გოგრაში ჰქონდა. როგორც ამისი ძვირფასი კნენა, ისე თითონაც ძალიანა ჰქემობდა მოსამსახურეების და ყმის მოხმარებასა.

— გლეხკაცს ევრე უნდა მოეპყრას ბატონიო, — იტყოდა ხოლმე ბრძენი თავადი, — ევრე უნდაო, რომ ყოველ ცისმარა დღეს ეშინოდეს. თორემ, ღორის მკბენარსავით, რომ გლეხკაცი ფეხზედ დაისო, თავზედ აგაცოცდებო. მაშ! შიში შეიქმს სიყვარულსაო.

ოღონდაც, ჩემო ლუარსაბ, ოღონდაც!

ის კი არ იცოდა ამ ბედნიერმა ადამიანმა, რომ უმიზეზო და ამგვარ ტყუილ-უბრალო აპილპილებაზედ გლეხებს სულ სხვა მსჯელობა და დასკვნა აქვთ ხოლმე. ეჰ,

¹ ბეგრის ურემი, რომლითაც ჰველად გლეხებს მემამულეებისთვის მიჰქონდათ მოსავალი.

შენ რაც უნდა სთქვა, მკითხველო, და ამ ცოლ-ქმარს კი
ეგონა, რომ თუ მუცელი მაძლარი აქვო, ამგვარ ყმების
მოხმარების¹ ცოდნისაგან აქეთ.

ამისთანა სულელობას ჩვენი გულწრფელი თავადი
ეძახდა ბიჭების «დაწიოკებასა». დარწმუნებული იყო,
რომ ეს «დაწიოკება» ისე აუცილებლად საჭიროა ოჯახი-
სათვის, როგორც სმა-ჭამა კაცისათვისა. ამიტომაც, რომ
შემოვიდოდა ოთახში, თავის-თავის კმაყოფილებით ეტყუო-
და ხოლმე ცოლსა:

— ძლივს არ გავისტუმრე ურმები (ტყუილიც უყვარ-
და ჩვენს ლუარსაბსა), ძლივს! დალახვროს ღმერთმა
გლებკაცი! ვეყო, მინამ თავს არ დაადგები და კარგად
არ დასტკივლებ, ზელს კი არ გასძრავს და. გაგონილა! მე
რომ არ ვყოფილიყავ, ყანა მინდორში დაგვიღებოდა.

— ეგრე, შენი ქირიძე, — გაუკეთებდა გულს და თავს
უფრო მოაწონებინებდა დარეჯანი, — ეგრე უნდა. მას აქეთ,
რაკი ევამ ადამი შეაცდინა², მას აქეთ ნაბძანებია ღვთი-
საგან, რომ ჩვენის ოფლით პური უნდა ვჭამოთ.

— ეგ თავადებზედ ხომ არ არის ნათქვამი, გლებზე-
ზედ არის ნათქვამი, გლებებზედ, — მიუგო ლუარსაბმა.

— მაშინ თავადები სად იქნებოდნენ?

— როგორ არა, იყვნენ: ჩვენი ვვარი მაშინდელია.

— რას ამბობ? ისე ჰლაპარაკობ, ასე გგონია, არა
იცოდე-რაო. მაშინ ადამის და ევას მეტი არავინა ყოფი-
ლა და ადამი თავის თავზედ თავადი ხომ არ იქნებოდა?

— მართლა, ეგ კი ველარ მოვიფიქრე. არა, გეთაყ-
ვანე, ის რა ხე იყო, იმათ რომ ხილი მოიპარეს?

— ხე ბოროტისა და კეთილისა.

— ეხლა აღარ არის იმისთანა ხე?

¹ მოპყრობის, გამოყენების. ² ადამი და ევა, რელიგიური გად-
მოცემით, პირველი ადამიანები იყვნენ ქვეყნად.

— როგორ არა: ამბობენ, რუსთ ხელმწიფის ბაღში ერთი ოქროს ოთახი¹ო, იმაში არის, სულ იაგუნდის² ფოთლები ასხიაო.

— ზურმუხტისა³ იქნება, — გაუსწორა ლუარსაბმა.

— ჰო, მართლა, ზურმუხტისაა, ზურმუხტიც ხომ ფოთოლსავით მწვანეა; დიად, ზურმუხტისაა, სულ აღმასები და იაგუნდები ასხია ხილის მაგიერად.

— ნეტავი მაქამა, აბა გემო იმაში იქნება.

— ძალიან კი მიგიშვებენ: ქვიშაზედ უმრავლესი ჯარი ახვევია თურმე.

— მაშ ხონთქარს⁴ როგორ მოუპარვინებია?

— აი როგორ: ერთი ფერია¹ ყოფილა, ფერია არწივად გადაქცეულა, შეპარულა, მოუგლეჯია ერთი დიდი აღმასი, ჩაუყლაპავს და ისე გამოპარულა.

— წაუღია, წაუღია! რა ეშმაკი ყოფილა!

— მაშ, წაუღია. მერე დედოფალი შებძანებულა, უნახავს, რომ ერთი დიდი აღმასი აკლია, მაშინვე რუსთ ხელმწიფისთვის შეუტყობინებია. რუსთ ხელმწიფე მაშინვე მიმხვდარა, რომ ეს ხონთქრის საქმეა და ომი დაუწყია. ის ომი ხომ დღესაც არ გადაწყვეტილა.

— მაშ შერჩა, შერჩა?

— ვინ იცის? ჯერ ომი არ გათავებულა.

— ნეტავი მე მამეპარა.

— ხომ დაგარჩობდნენ.

— რომ არ შევატყობინებდი: ჩაყლაპავდი და მუცელს ხომ ვერ გამიჭოიდნენ.

— გაგიჭრიდნენ კი არა, მეტსაც გიზამდნენ.

— რა ეცოდინებოდათ, რომ მე მაქვს?

— შენი ქირიმე, მკითხავს ვერ იშოვიდნენ, რომ ეკითხნათ.

¹, ² ძვირფასი ქვებია. ³ თურქთა მეფეს. ⁴ ზღაპრული კვთილი სული (ქალი).

— მართლა, ეგ აღარ მომაგონდა. დაიცა რა გითხრა: აღამმა რომ შეჭამა, ის რაღა იქნა?

— კუნძულელ ხელმწიფეს ზღვაში ეპოვნა თურმე და იმასა აქეს,

— აბა, დახე ღვთის სამართალსა! მე მეპოვნა, უფრო მადლი არ იქნებოდა?

— მერე ვინ შეგარჩენდა? ორასი წელიწადია თურმე მაშრიყ-მალრიბის ¹ ხელმწიფე სულ იმისათვის ებრძვის კუნძულელსა.

— აქამდინ ვერ წაართო?

— ვერა.

— პაი, პაი, პაი! ღონიერი არა ყოფილა ისიცა!..

— მე კი არ ვიცი, რომ ღონიერი ყოფილა!.. ხელმწიფე და უღონო გაგონილა!

— ერეკლე მეფე ² რომ ყოფილიყო ეხლა, ის კი უთუოდ წაართმევდა, დიდ ვაჟკაცს აშბობენ.

— ის, რასაკვირველია, წაართმევდა, მაგრამ სად არის?

— ცოდო არ არის, ის ეხლა მიწაში ლპებოდეს და შენი მაზლი დავით კი ცოცხალი იყოს!

— აბა უყურე წუთის-სოფლის მუხანათობას! ეგ რა კიდევ, თამარ დედოფალი ³ შავ მიწაში უნდა იყოს და შენი რძალი ელისაბედი კი მზეს უყურებდეს!

— აბა წუთის-სოფლის ანგარიში ეგ არის და, — დაატანდა ლუარსაბი და ამოიოხრებდა, მერე ისე, რომ სანთელი წინა სდგომიყო, გააჭრობდა.

დილით ლუარსაბი და მისი მეუღლე კნეინა დარეჯანი, რაკი მოიცილდნენ იმ საუცხოვო ოჯახის მოვალეობისაგან — რომლის ნიმუშიც ზევით მოვიხსენიე, მიუჯდე-

¹ აღმოსავლეთ-დასავლეთის. ² მეფობდა 1744 — 1798 წ. ³ მეფობდა 1189 — 1212 წ.

ბოდნენ ჩაის და ერთი ლაზათიანად¹ გაიბერებოდნენ თბილისის წყლით, როგორც ამბობს ჩვენი გლეხკაცი. პატარა ხანს უკან, ორიოდ გონიერ ბაჟისის შემდეგ, თუნდ იმის მსგავსისა — როგორც ზემოხსენებულია, სადილობაც მოვიდოდა, ერთი მაშინ მიძლებოდნენ „ძველებურადა, ჩვენებურადა“, — და ლუარსაბი რაღაც დაღლილის სიამოვნებით წამოიძახებდა ხოლმე გულწრფელად: „გმადლობ შენ უფალო, რათა განმძღე მე“. ამას იტყოდა თუ არა და, გამოისახავდა პირჯვარსა, მსწრაფლ სუფრიდამ იქვე ტახტზედ გადაგორდებოდა და, სრულიად კმაყოფილი თავისი ცხოვრებისა, დაიკრავდა მუცელზედ ხელს და იტყოდა რაღაც ტრაბახობითა: „მე თუ უსწავლელი ვარ, მე ვიცი... რა ჰქვიან... მე ვიცი, შიმშილით კუჭი მიდნება, დიად, მიდნება! ზედაც ემცნევა ჩემს სტომაქსა“. გამოსაცდელად ერთს კიდეც დაიკრავდა მუცელზედ ხელსა, თითქო სინჯავსო, კარგად არის გატენილი, თუ არა, და რა ჰნახავდა რომ კარგად არის, როგორც ცხენი დააკრაქუნებდა კბილებს მეტის სიამოვნებისაგან. „დიად, — კიდეც იტყოდა, — ლუარსაბი უსწავლელი გახლავთ, იმიტომაც მშიერი“. სადილს შემდეგ ძილი, მერე ისევ გაღვიძება, მერე ისევ ჩაი, მერე ვახშამი, და ბოლოს ისევ ის სატრფიალო ძილი, — და ესრეთ ტკბილად და აუღმღვრეველად მიდიოდა ამ ორთა უმანკო სულთა უბოროტო ცხოვრება ამ წუთის-სოფელში, რომელმაც ისე არაფერი არ იცოდა ამათის ვინაობისა, როგორც ამათ არა იცოდნენ-რა, ჰამა-სმის გარდა, ღვთისაგან განაჩენი ამ მუხანათის² წუთის-სოფლისა.

¹ აქ დაცინვით — მაგრად. ² მოღალატე, გაუტანელის.

იმ ყოფაში და ჭკუის გონიერ ვარჯიშობაში გადიოდა დილა. როცა სადილს უკან ლაზათიანად გამოიძინებდნენ ცოლ-ქმარნი, როცა საღამოზედ ნიავე ფრთას გაშლიდა და ბაღის ღობის გრძლად გამოწოლილი ჩრდილი ეზოს მოადგებოდა, მაშინ კნენა დარეჯანი ერთ ბალან-გაცვიენულ ხალიჩას ჩრდილში გააშლევინებდა და დაბძანდებოდა ხოლმე თავმომწონე პატარძალივით თავდახურული¹, წარბებ-აჭიმული და გამოპრანჭული. ლუარსაბიც, თავის განუშორებელ ჩიბუხით ხელში, ჩამოვიდოდა — და ქოშებით შიშველ ფეხებზედ, ხშირად წითელ პერანგის ანაბარას და უფრო ხშირად ლურჯ კალმუხის დარბაისლურად ჩატეხილ ქუდით, ბოლთასა სცემდა² გრილოშია.

საღამო ხანი — როგორც მოგეხსენებათ — ჩვენს სოფლებში და ნამეტნავად კახეთში სადარბაზო ხანია. რაც ეს რაღაც წყეული განათლება შემოვიდა ჩვენს ქვეყანაში, რასაკვირველია, — მეტად თუ ნაკლებ ეს საქებური ჩენი ძველი ჩვეულებაც დაჩაგრა, ასე რომ ზოგიერთი განათლებით გაჩარბულნი ეხლა ვიზიტობენ, თორემ უწინ კი საღამო ხანი დიდს პატივში იყო. ამიტომაც საღამოობით დარეჯანი ეგრე გამოიპრანჭებოდა ხოლმე და ასე იფიქრეთ — უკაცრავოდ კი არ ვიყო — საკურტუმესაც კი გაიკეთებდა. მაშინ, როდინდელ ამბავსაც მე ვწერ, ჯერ კრინოლინი³ არ იყო, — და თუნდ ყოფილიყო კიდენაც, იმ სოფლამდინ ვინ მიაღწევინებდა მაგ იუბკების მეუფესა. ყველამ კარგად იცის, რომ განათლება ფეხმძიმედ დადის, ნამეტნავად ჩვენში ასკინკილობს⁴, და აბა იმ სო-

¹ ჩიხტი-კოპით გამოწყობილი (ქართულად). ² წინ და უკან დადიოდა. ³ ძველებური ძალიან განიერი კაბა. ⁴ ცალ ფეხზე დადის.

ფელში ეგრე ჩქარა როგორ მიიტანდა სახელოვანს «ხა-
ბარდასა»¹. სწორედ გითხრათ, ზოგიერთ სოფლის ორ-
ლობებშიაც ვერ გაეტეოდა ეგ განათლებული კრინო-
ლინი, თუნდ რომ მისულიყო კიდენაც.

— ქალბატონი ადღეგრძელა ღმერთმა, — უთხრა ერთ-
ხელ ერთმა ლამაზად მოყვანილმა გლეხის პატარძალმა,
გრძელ კავენების ქნევით და ცოტა ტუჩების პრანჭვითა.

— აი, ღმერთმა გაცოცხლოს, ჩემო ბაბალე!.. რასა
იქ, ხომ კარგადა ხარ? — მოიკიოხა თავის რიგზედ დარე-
ჯანმა, მაგრამ ისე კი, რომ პატივი კნეინობისა სრულიად
არ დაუმცირებია.

— რაღა რასა ვიქ, შენი კვნესამე! ჩვენებიანთ ვენახ-
ში ჩვენი კამეჩი შეპარულა, და მეველეებს² დაუჭერიათ,
ეხლა ორი დღეა ბაკში³ ჰყავთ დაჭერილი. ეხლა, შენი
სახელის ჭირიმე, ამას გემუდარები, გვაპატივებინოთ, აგ-
რემც ჩვენი ნათელ-მირონობა დღეგრძელობას მოგიმა-
ტებს, შენი კვნესამე!

— რა? მითამ გამოვაშვებინოთ?

— ჰო, შენმა მზემ, ეხლა ჩვენი ვედრება ეგ არის,
ქალბატონო.

— როგორ იქნება, ჩემო ბაბალე? ეხლა, მართალია,
შენ ჩემი ნათელ-მირონი ხარ, მაგრამ სოფელი აყაყანდე-
ბა, ყველა მაგას მოჰყვება.

— აგრემც ღმერთი ბატონის თავს გიდღეგრძელებს,
და მაშინ, როგორც გნებავეთ, დამსაქმეთ. აი ეხლაც, შენი
კვნესამე, ერთი გაბმა აბრეშუმი მოგართვი, ღმერთი და
თქვენი წყალობა თუ კიდევ შეგვაძლებინებს — კიდევაც
თქვენი ყურმოჭრილი, ყმანი ვართ.

ბაბალემ ჯიბიდან ამოიღო ერთი გაბმა აბრეშუმი

¹ ძველებური კაბა, ისიც განიერი. ² ყანას დარაჯებს. ³ მოლო-
ბილი ადგილი საქონლის შესარგავად.

და მთავრობა კნენასა. კნენამ გამოართო და ამოიღო ქვეშ, ზედაც დაატანა:

— ეგ რომ არა ყოფილიყო, განა ისე კი, რაც შემოძლიან, არ გავირიგებდი! — ლუარსაბ! ლუარსაბ! — დაუძახა ქმარსა, რომელიც შორი-ახლო ბოლთასა სცემდა და ერთი-ორჯერ მსუნავსავით მაცდურის თვალთა გადმოჰხედა კიდევ მოხდენილ პატარძალსა.

ლუარსაბი მოვიდა.

— ჯა! ბაბალეს კამეჩი მეველეებს დაუმწყვდევიათ და გემუდარება — გამოაშვებინეო.

ლუარსაბმა შეხედა პატარძალსა, რომელმაც ჩვეულებისამებრ თავი იქით მიიბრუნა. ლუარსაბმა დააკრაჭუნა კიდევ თავისებურად კბილები სიამოვნების ნიშნად, მითამდა სამაცდუროდ გაიღიმა.

— კამეჩიო!...

— ჰო, კამეჩი, — დაატანა დარეჯანმა — აი, ერთი გაბმა აბრეშუმის მოგართვა.

— მაშ კარგი!.. დათო! ბიჭო! დათო! — დაიყვირა ლუარსაბმა, — ჩადი და უზბაშს! უთხარი, ჩემი ნათლიდედის კამეჩი ეხლავ გამოუშვას, თორემ იქაურობას სულ მტვერს ავადენ.

სთქვა, ერთი კიდევ მაცდურად დააკრაჭუნა კბილები, და გამარჯვებულსავით ამაყად წავიდა ისევ ბოლთის საცემლად.

— აი, აგრემც ღმერთი მაგაზედ უფრო მეტს დიდებას და პატივს მოგცემს, აგრემც გაგაპატიოსნოს ღმერთმა და ერთი კაი ვაჭიშვილი მოგცეს და მე ძუძუ მაწოებინოს, შენი კენესამე, შენი, ბატონო და ქალბატონო!

— ჰხედავ, — უთხრა დარეჯანმა, როცა ლუარსაბი წავიდა, — ჰხედავ, რა რისხვა შეუთვალა, იქაურობას სულ ააწიოკებს.

¹ აქ — მეველეს.

— დიდება აქვს, შენ ჯუნაცვალე, და მიტომ.

— ეგეც ხომ, მაგრამ ხმაც დიდი აქვს სოფელში გა-
ვარდნილი. აი, დავით, ჩემი მაზლი: იმას კაცად არავინ
აგლებს.

— აბა, შენი კენესამე, იმათ ფეხი სად მოუწვდებათ
თქვენამდინ, ელისაბედიც მითამ თავადის-შვილის ცოლია
და თქვენცა?

— ახლა იმასა ჰკითხე ზოგი, იმისთანა დიდი-კაცი აქ
არავინ არის.

— უი, უწინამაც დღე გაუჭრება! გუშინ მეზობლიან-
თას გახლდი, იმათი გოგოც იქ მოვიდა, რაც იმან იმათ-
ზედ ილაპარაკა, ადამიანისაგან არ გაგონილა.

— რა, გეთაყვანე, რა! — ჰკითხა აჩქარებით და მოუთ-
მენელად დარეჯანმა.

— რაღა რა? ისა, რომ საწყალ გოგოს თავისის თი-
თებით მოგროვილის ფულით ერთი ჩითმერდინი უყიდნია,
იმას უნახავს და წაურთმევია. ეხლა თურმე თავზედ იკრავს.
გოგოს ცოდვით აღარა ვართ, ქალბატონის მზემა, ისე
გულანატირად ჰლაპარაკობდა ბედშავი. მე ხომ თქვენის
ფეხის ნატერფალიც¹ არა ვარ, მაგრამ მაგას მეც
ვითაკილებდი², მამა მიცხონდა!

— უი! უი! დახე იმას, იმ წყეულს! ამას იქით რო-
გორღა ამბობს, რომ თავადის-შვილის ცოლი ვარო. წარ-
თმევია არაფერი, ეგ, რასაკვირველია, ქალბატონის ნებაა:
გოგოც ჩემია და ჩითმერდინიც, მაგრამ გოგოს ჩითმერ-
დინის თავზედ შემოკვრა კი სწორედ თავ-ლაფის დასხმაა.
კუმ ფეხი გამოჰყო, მეც ნახირ-ნახირო. აი, მეზი კი დაეცა.
ისიც, ამას იქით, ჩვენში ერევა, თავადის-შვილის ცოლი
ვარო! სხვა არა უთქვამს-რა გოგოსა?

¹ ნათესურიც. ² არ ვიკადრებდი.

— სხვა არა მოუხსენებია-რა.

— ნუ დამიშალავ, ჩემო ბაბაღე! ხომ იცი, მე შენი მწყალობელი ვარ, თუ უთქვამს კიდეც რამე — მითხარი.

— არაფერი არ უთქვამს, მამი-ჩემის ცხოვრებამ, თორემ, რომ ეთქვა, რად დაგიშალავთ.

— რა ვიცი? იქნება გეშინოდეს-მეთქი.

— თქვენისთანა მწყალობელი რომ კაცს საღმე ეგულებოდეს, იქ ვილასი უნდა ეშინოდეს!

— მეც ეგ უნდა მეთქვა, ჩემო ბაბაღე!

— მართალია, გლეხები გახლავართ, მაგრამ ჩვენც გვესმის ეგენი. ვისი უნდა მეშინოდეს, თქვენ აქა მყევხართ!

— მაშ სხვა არა უთქვამს-რა?

— არა უთქვამს-რა, აგრემც ჩემზედ მიწა ნუ გენახოთ.

— იტყოდა.

— ის ერთი დედის-ერთა შვილი არ დამიმიწოდეს, არა უთქვამს-რა.

— მართლა, შენი შვილი რასა იქს? — ჰკითხა მერე დარეჯანმა, რომ ვერას გახდა-რა.

— რალა როგორ არის, შენი კენესამე, ქალბატონო! ავად შენი მტერი გყვანდეს, ავად მე ისა მყავს. რა არ ვუყავი: ბალახებში არ ვაბანე, არ შევალ-ოცვინე, შანები¹ არ შევაბი, მაგრამ ვერაფერმა ვერ უშველა, აგრემც არა ეშველოს-რა შენს მტერსა! თქვენთანაც კი მომასწავლეს, ვითამც თქვენ ზეგარი ლოცვა იცოდეთ, — მიშველეთ რამე, აგრემც მაგიერს ღმერთი გადაგიხდით.

— მე მარტო შაკიკის² ლოცვა ვიცი და დასუნთქელისა,³ განა შენის შვილის სენი — შაკიკია?

— ჰო, თქვენმა მზემ, შაკიკი გახლავთ, ლამის თავი გაუხეთქოს.

¹ ტყავში ან ქსოვილში გამოკერილი რამ, ვითომ ავი სულისაგან დასაცავად. ² თავის ტკივილი, მიგრენი. ³ გველის ნაკბენისა, დაშხამულისა.

— გოგო, ლამაზისეულო! — დაიყვira კნეინამ, — წადი, საწერ-კალამი და ქაღალდი, ქეჩის ქვეშ რო ნაბარათეგია, ჩამომიტანე. მე დავიწერ ლოცვას, ჩემო ბაბაღევ, დაწერილი ქაღალდი იმ მხარეს დააკარ, რომელიცა სტკივა, ეგრე იყოს ორი-სამი დღე, თუ შაკიკია — გააქარწყლებს მაშინვე.

ვერ უყურებთ, მკითხველო! კნეინა დარეჯანი მე უსწავლელი მეგონა და დახეთ, რაები სცოდნია? ეხლა მომაგონდა, რომ იმისი განაყოფი რძალი ელისაბედი, რომელიც ორგანაც მოვიხსენიეთ, თურმე ჩუმაღ ქვეყანაში ჰლაპარაკობდა, რომ ვითომც დარეჯანმა ჯადოობაც იცისო, ვითომც სოლომონ ბრძნის წიგნიც წაეკითხოს და ამიტომაც ღმერთი უწყრება და შვილს არ აძლევსო. ამისთანა ცილისწამებას როგორ დავიჯერებ? მაგრამ ელისაბედი კი ფიცით იჭაქებოდა, რომ ეგ ეგრეაო. მაინც არ დავიჯერებ: რძალი — როგორც მოგეხსენებათ ჩვენის კურთხეულის ცხოვრების ამბავი — რძლის მტერია, განა ამისთანა ჭორები მოუგონია ელისაბედს დარეჯანზედა?

ამ დროს ძაღლმა, რომელიც შორი-ახლო იწვა და წაეყო ცხვირი მიწაშია, დაიყეფა, მაგრამ, რაკი თვალი გაახილა და დაინახა ორი მომავალი დედაკაცი, ისევ ხმა გაიკმინდა და ღრენით გაჯავრებულსავით ისევ ცხვირი ფეხებით ამოთხრილ მიწაში ჩაჰყო. დარეჯანმაც მოიხედა ამ ხმაურობაზედ და დაინახა კნეინა ელისაბედი და იმის ჩითმერდინით დარბეული, გულდაჩაგრული გოგო.

დარეჯანი ფეხზედ წამოდგა.

— მობძანდით, ჩემო რძალო! — მიაგება სიტყვა ელისაბედსა, — ძლივს არ მოგვიგონეთ!

— შენმა სიცოცხლემ, მოცლა არა მაქვს. ეს ისაო, ეს ესაო, სახლია, კარია, ხომ მოგეხსენებათ.

— აქეთ მობძანდით, აქეთ უფრო ნიაგია, — მოიპატიჟა დარეჯანმა.

— სულ ერთია, — სთქვა ელისაბედმა და წაიძრო ფეხიდან კროული¹ ჩუსტები, გადმოვიდა ხალიჩაზედ და ჩაჯდა დარეჯანის გვერდით.

— სხვა როგორა ბძანდებით, ჩემო რძალო? ჩემი მაზლი დავითი ხომ კარგად სუფევს, — დაიწყო ისევ დარეჯანმა.

— კარგად გახლავთ, — მიუჯო ელისაბედმა.

— შინა ბძანდება?

— აბა ამისთანა დროს კაცი შინ დადგება, მამულის და მოსავლის პატრონი? — ყანაშია ეს ორი დღეც იქნება, — სთქვა რაღაც ნიშნის მოგებით ელისაბედმა და უნებლიედ შეხედა ლუარსაბსა, რომელიც ბოლთასა სცემდა და რომელსაც ფეხებზედ ეკიდა მოსავალიც და მამულიცა.

დარეჯანს ეწყინა. ამას ეგონა, რომ ელისაბედმა სახრე ლუარსაბისაკენ გადმოიქნია.

— რასაკვირველია, ვისაც კაცი არ ჰყავს და არ აბადია, რომ ჩააბაროს სახლის პატრონობა, და ვინც ასე გაზრდილა პატარაობითვე — რომ არც მზე დასიცხავს და არც ავნებს, ის შინ არ დადგება, — ჩემი ლუარსაბი მაგას ვერა იქს.

— განა მაგაზედ მოგახსენე? — დაასწრო ელისაბედმა.

— მეც განა მაგაზედ მოგახსენე! — დაატანა დარეჯანმა, — მე მარტო ეს უნდა მეთქო, რომ ჩემს ლუარსაბს ჯერ ისე არა გასჭირებია-რა, რომ გლეხობა ჩაიდინოს.

— გლეხობა ჩაიდინოსო!.. რას ბძანებთ, ჩემო რძალო? არა, თქვენმა მზემ! ვინც მოსავლის დროს შინ არა დადგება, განა იმისაგან, რომ გაჭირებულია, ან გლეხობა ჩაიდინოს და მესევეურსავით² მკაწი ბეგრის ხალხთან ოფლი იწუროს? თქვენც არ მამიკვდეთ. აი, თუნდ თქვენი

¹ დაცინვით; სომხური. ² აქ — მეთაურივით.

მაზლი, — განა გლეხია, ან გლეხოებას იღენს, რომ ყანაშია? სულაც არა, თქვენმა მზემ! მუშები იქა მკიან და იმას კი, როგორც შეჭფერის თავადიშვილის პატიოსნებასა, ხელზედ ლამაზი ნაგეში¹ მიმინო უზის და ნადირობს. გუშინ საღამოზედაც, ჯერისათვის რომ ბიჭი ამოვიდა, ერთი აბგა² მწყერი გამოეგზავნა. რა სათაკილოა, თქვენი კირიმე! მეფეები ნადირობენ და იმისთვის რა სათაკილოა!...

— არა, თქვენმა მზემ, ჩემო რძალო, მე ჩემს მაზლზედ არ მომიხსენებია. ისიც ლუარსაბის ძმა არ არის, ერთის სისხლისა და ხორცისა? განა არ ვიცი, რომ სხვებსაგით ხელებს არ დაიბებრებს³ ნამგლის ჭერიტა და არც ამ პაპანაქებაში დაისიცხება? განა არ ვიცი, ნამდვილის სისხლის თავადის-შვილი ამას ვერ აიტანს, — და, სწორედაც მოგახსენო, არც საკადრისია: თავადს — თავადობა უნდა ეტყობოდეს და გლეხს — გლეხობა.

— მართალი ბძანებაა, თქვენმა მზემ!

— არა და, რომ არ იქნება: მთა და ბარი ვის გაუსწორებია?

— არავის, თქვენმა მზემ, ღვთის ბძანებას ვინ წაუფა? ამ დროს ფეხის ხმაურობაც მოესმა დარეჯანსა, მოიხედა და დაინახა თავისი გოგო, ლამაზისეული, რომელსაც ხელში ეჭირა რალაც ნაბარათევი⁴ და თავმოტეხილი წამლის მინა, რომელიც საწერელობას⁵ ჰთამაშობდა.

— რა დაგემართა აქამდინ? ის კიდეც წავიდა, — უბძანა დარეჯანმა.

— ჯერ კიდეც აქ გახლავთ, ჩალურშია თაფლუასთან, — მიუგო გოგომა.

— მაშ კარგი, — სთქვა დარეჯანმა, დაიღო მუხლებზედ ქალალდი და დაიწყო შაკიკის ლოცვის წერა. ამ

¹ გაწრთვნილი. ² ჩანთა. ³ ხელვებზე ბებერებს (კოფრებს) გაიჩენს. ⁴ ბარათის ნახევი პატარა ქალალდი. ⁵ სამელნობას ეწოდოდა.

დროს ლუარსაბიც მოვიდა ახალუხ და შალვარ-ჩაცმული, მოიკითხა ზდილობიანად თავისი რძალი და გაგორდა იქვე ხალიჩის ახლო მწვანე ბალახზედ და, დაასვენა რა ჩიბუხის ტარი თავის ღირსეულს მუცელზედა, — დაუწყო პირაღმა ყურება გუმბათიან ცასა.

მშვენიერს სურათს წარმოადგენდა ეს კრება. აღვწერ, თუ კი შევიძელ. ჯერ გოგოლამ დავიწყეთ.

სასაცილო რამ იყო ეს ლამაზისეული: ერთი რაღაც უშნოდ ჩასუქებული, ჯმუხი¹, ქუქყიანი, ტანზედ ეცვა ხამის² ჩითის კაბა, ქუქყისაგან ვერ გაირჩეოდა — რა ფერისა იყო; კალთები აქა-იქ გამომწვარი ჰქონდა ზამთარში ცეცხლთან ახლო გდებისაგან, ბოლოები სულ მომპალი და შემოფხრეწილი ჰქონდა; დახეულებიდან გამოჩანდა ერთი რაღაც დამპალის საბნის ნაგლეჯი, კაბის ქვეშა გარშემო ჩამოკიდებული, შითომ და იუბკაა. აი, მეხი კი დაგეცა! ამასაც კი სდომებია იუბკა! თავზედ ეკრა შიგადა-შიგ ამოფლეთილი ჩითმერდინი, ქალბატონის გამო-ნაცვალი. იმ ამოფლეთილებში მუთაქის მატყლსავით დასორსვლილი³ შავი — უკაცრავოდ არ ვიყო — წილიანი და დაუვარცხნელი თმა მუჭა-მუჭად ამოშვეროდა. ქუსლებ-დახეთქილი, მუგუზალსავით შავი ფეხები, წენგოსაგან⁴ შეღებილი ხელები, ცხვირ-პირი ქვაბების მურით მოთხუპნული — აი, ამ-გვარი იყო ის ცხოველი, რომელსაც დარე-ჯანი «ლამაზისეულსა» ეძახდა და რომელიც გულ-ხელ-დაკრებილი დაჰყურებდა ბალან-გაცვიფნულ ხალიჩასა. ხალიჩაზედ ორი პატროსანი და დარბაისელი კნენინა იჯდა, როგორც მოგახსენეთ წინათვე, — ორი კნენინა, მაგრამ კი სხვა-და-სხვა-ნაირი: ერთი მსუქანი, წითური, მეორე ვაშ-

¹ ჩაქვნილი. ² ბაშბის უხეში ნაქსოვისა. ³ დაშრგვალეხული. ⁴ ნეფლი, ახალი კაკლისაგან.

ხდარი და უფერო. მსუქანი თავჩალუნული სწერს, გამხ-
დარი კი თვალ-დაფაცვიცებით თვალს ადევნებს მწერალის
ხელსა, იქნება როგორმე შევატყო, რასა სწერსო; ხანდის-
ხან გოგოსაც თვალს უშვრება და თავს უქნევს იმის ნიშ-
ნად, რომ „წელან რომ სთქვა — წავიღაო“, ვიზედა სთქვაო“.
გოგოც იქილამ ანიშნებს და ელისაბედი ვერ მიმხვდარა.
მაშინ გოგო პირზედ ხელს იფარებს, თავს იქით იბრუნებს,
მითამ ეცინება კიდეც — რომ ელისაბედი ჰცდილობს
და ვერ მიმხვდარა კი, და ჰმორცხობს კიდეც — რომ ბა-
ტონის რძალთან სიცილსა ჰბედავს. აქეთ ბალახებზედ
ხალისიანად ჰქმნის ჩვენი ლუარსაბი, პირადმა წვეს, აბო-
ლებს ჩიბუხს და, მინამ თვალში ცრემლი არ მოუვა, თვალს
გულმოდგინებით ჩიბუხის ბოლოს ადევნებს. — ვნახო,
ღრუბლებამდინ ავა, თუ არაო. იქით, ხალიჩის დასწვრივ,
ლობის გადმოღმა, ჩვენი ნაკნობი ქოფაკი ძალღი წვეს,
ისევ-ისევ მიწაში ცხვირწყაფილი და ქანც-იწყვეტილსა-
ვით¹ თვალეზდახუჭვილი; ყოველს ხმაურობაზედ მძიმედ
ახილებს² თვალსა და გულზედ-მოსულსავით ჰღრინავს,
თითქოს ჯავრობსო — რომ ძილს უფთხოვენ. პატარა
შორი-ახლო ძველი, ჭუჭყიანი სამოვარი სდგას, გვერდით
დაჩოქილია გოგოზედ უარესად ჭუჭყიანი, დაგლეჯილი
პატარა ბიჭი და, რაც ძალი და ღონე აქვს, უბერავს სა-
მოვარსა. ხანდისხან ისეთის სახით გადააპარებს თვალსა
იქითკენ, საცა ძალღი განცხრომითა წვეს და მოსვენება-
შია, რომ თითქო შეჰნატრისო მას ყოფა-ცხოვრებასა და
გულში ამბობსო: — ნეტავი შენ, რომ ძალღი ხარ! ნეტავი
მეც ძალღი ვყოფილიყავი!

ეს საძაგელი სურათი საძაგელის მიწისა, სასაცილოდ
ახამებდა ამ დიდებულ საშხრეთის ცასა, მის ერთნაირად

¹ ღონეშილეულებით. ² ახელს.

ღრმასა და ციავსა¹ კამარასა, რომელზედაც სარტყელსა-
ვით მიიგრინებოდა ერთ გაუწყვეტელ ზოლად მთების ლაქ-
ვარდი გრეხილი.

ღრო გავიდა. დარეჯანმა გაათავა ლოცვის წერა და
ბარათი მისცა გოგოს, ამ სიტყვის ზედ-დატანებით:
როგორც გითხარი, ისე მოიქეცი-თქო.

მერე მოუბრუნდა ელისაბედს და შესაქცევრად² ჩა-
მოუგდო ლაპარაკი. ლუარსაბი ისევ ოცნებაში იყო და
აბოლებდა ჩიბუხსა.

— პურის მოსავალი როგორი გაქთ წელს? — ჰკითხა
დარეჯანმა.

— თქვენმა მზემ, შარშანდელზე ცოტა. თქვენს მაზლს
ოც-და-ათის ურმის იმედი აქვს, — დაიტრახა ელისა-
ბედმა.

— ეგ, ბატონო, კაი მოსავალია. ოცდა-ათი ურემი
ხუმბრობა არ არის; ჩვენც მოგვივა მაგდენი, მაგრამ ჩვენ
ერთი-ორად მეტი ნახნავი გვქონდა თქვენზედა, — იტყუვა
თავის რიგზედ დარეჯანმაც.

— რას ბრძანებთ, ჩემო რძალო, ჩვენზედ მეტი თქვენ
რად გექნებოდათ. ჩვენ დიდი ნახნავები გვქონდა წელსა.

— რად გექნებოდათო? ჩვენ მკათათვის ნახევარში
გუთანს გატანილი გვქონდა, თქვენ კი ენკენისთვეშიაც
არ გაგეტანათ.

— არა, თქვენმა მზემ, ჩვენ თქვენზედ ადრე გავითა-
ნეთ. ჩვენ დიდი ნახნავები გვქონდა.

— აი, ბატონო, თუნდა ლუარსაბსა ვკითხოთ: ეგ კა-
ცია, მაგას უფრო ეცოდინება. ლუარსაბ! — დაუძახა ქმარს
კნინაშა.

— რაო? — ჰკითხა ლუარსაბმა და მოიღრიჯა ცოლი-
საკენ კისერი.

— შენი რძალი ამბობს, რომ ჩვენ ამათზედ ნაკლები
ნახნავები გვქონდაო წელსა.

¹ მზის სხივიანს. ² გასართობად.

— ეჰ, რას ამბობ, ჩემო რძალო! წელს ოთხი თქვენოდენა ნახნავეები მქონდა, — მიუგო ლუარსაბმა. ამგვარებში ლუარსაბმა საშინელი კეცხნა იცოდა. — რას ბრძანებთ!.. ჩემოდენა მოსავალი კახეთში ორს არ მოუვა, ქართლშიაც ბევრს არ მოუვა. აი, ჰნახავ, რამოდენა ფრთა მოქცეულს წამოვაცუნებ კალოზედა, ასეთს წამოვაცუნებ რომ... რომ... აბა რა გითხრათ? თუნდ თორმეტ ამ სახლის ოდენასა, ვაი არა აქვს ლუარსაბსა! ფიე! ნახნავი იყო, რომ ჩემი იყო. შარშან ვენახისა არ იყოს, ჩემოდენა ღვინო კახეთში ორს არ მოუვა. ქართლში ხომ ნახევრის ნახევარიც არ მოუვათ. მაშ! თუ ეს მართალი არ იყოს, საიღამ ვცხოვრობ ეგრე მეფუჟრად? საიღამ? ლევანსავით ურმებს ხომ ქირაზედ არა ვგზავნი, თავადიშვილის სისხლს ხომ არ შევირცხვენ! სომეხი ხომ არა ვარ, რომ ქირაობით ვიცხოვრო, თავადიშვილი ვარ, კაი ოჯახის და გვარის შვილი.

კიდევ რაღაცა უნდა ეთქვა, მაგრამ ელისაბედმა აღარ დააძალა:

— მართლა, ჩემო მაზლო, ლევანი ქირაზედ ურმებს ატარებს?

— მართლა, მაშ!? ის შერცხვენილი, გვარის დამამცი-რებელი, ისა!

— ნიკოლოზიც ატარებს თურმე, — დაუმატა დარეჯანმა.

— მაშ!? — უბასუხა ლუარსაბმა.

— უი, ლაფი¹ დაესხათ თავზედ, კარგი გვარის მასახელებელი ისინი ყოფილან, — სთქვა ელისაბედმა.

— ნეტავი თავადიშვილი მაინც არ იყოს! — დაუმატა გულმტკივნეულად დარეჯანმა.

— ეგ არის და, რომ თავადიშვილია! — სთქვა წყრომით ლუარსაბმა, — თავადიშვილი რომ არ იყოს, ჯანი გა-

¹ ტალახი.

ვარდეს. ან გლეხი იყოს, ან სომეხი, კიდეც ჰო, — ეგა მკლავს, რომ თავადიშვილია. ძალიან არ წახდა ხალხი, თქვენი ქირით! ამასაც შევესწარი, რომ თავადიშვილი ქირაზედ ურმებს ატარებს!

— მერე რა დედ-მამის შვილი! — წამოიძახა დარეჯანმა

— ეგა სთქვი და, — მიუგო ლუარსაბმა.

— კაცმა ევრე როგორ უნდა დაკარგოს პატივი, — სთქვა თავის რიგზედ ელისაბედმა.

— ამას იქით გლეხი და თავადი რით უნდა გაირჩიოს. გლეხიცა გზავნის ურმებს ქირაზედ და თავადიშვილიცა, ისიც ქირითა სცხოვრობს და ესეცა. რით უნდა გაირჩიოს? — იკითხა ლუარსაბმა.

— არაფრით, თქვენმა მზემ, — დაარწმუნა რძალმა

— ოლონდაც, რომ არაფრით, — კვერი დაჰკრა¹ ცოლ-მაც.

— მშიერი რომ ვკვდებოდე, მშიერი, და ასი ურემი მეგბებოდეს, მე მაგას ან ვკადრებდი, თავი არ მამიკვდებოდა. შენა, ჩემო რძალო?

— უი, უწინამც დღე გამქრობია. ვიკადრებდი კი არა, მე ჩემის ხელით თავს მოვიკლავდი. ოხრად დამრჩეს ქირით შემოტანილი ქონება. რა თავადიშვილის საქმეა.

— შენა, დარეჯან? — ჰკითხა ეხლა თავის ცოლს ცნობისმოყვარე თავადმა.

— არც მე, — სთქვა დარეჯანმა.

— მაშ არც მე, — სთქვა ლუარსაბმა იმ სახით, თითქმის ამ სამის აზრით სამის ქვეყნის ბედი გადაწყდაო. — არა, დრო ძალიან გამოიცვალა, ჩემო რძალო! — გააგრძელა სიტყვა ლუარსაბმა, — ხალხი წახდა, სისხლი მოითხარა. აბა ჩვენ დროს ვინ მოიფიქრებდა, რომ თავადიშვილს თავი შეერცხვინა და ურემი ქირაზედ ეტარებინა. ქვით არ ჩა-

¹ დაეთანხმა, დაუდასტურაო.

ვაქავებდით? თავზედ ლაფს არ დავასხამდით? მაგრამ ეხლა? — დასწყევლოთ ღმერთმა — სირაჯობენ¹ კიდეცა!.. გაგონილა? თავადიშვილების სირაჯობა! ოჰ, ღმერთო, რატომ წარღვნა არ მოვა? სომხები გახდნენ, სწორედ სომხები: ეხლა ისლა აკლიათ ადლი² ამოიჩარონ³ ილღიაში, სოფელ-სოფელ იარონ და «სავაჭრო, სავაჭრო» იძახონ.

— მაგასაც იქმონენ⁴, თქვენმა მზემ, — სთქვა ელისაბედმა, — მე კი ღმერთმა ნუ შემასწროს იმ დროსა და!

— იქმონენ, თავი არ მამიკედება, იქმონენ, — წარმოსთქვა მწუხარებით ლუარსაბმა, — ბატონო! სისხლი რომ აღარ არის? წახდა სისხლი, მოითხარა.

— მართლა რომ წახდა, — დაატანა დარეჯანმა.

— აი, მაგალითად, გუშინ ზაქარიას ცოლს რა უქნია? — წამოიძახა ენაქარტალა⁵ ელისაბედმა, — იცით რა უქნია? ბიჭს გაუჯავრებია... ზაქარიას ცოლი ხომ ანჩხლია?

— მერე რა-რიგი? საშინელი! — დაჰკრა კვერი დარეჯანმა.

— ბიჭს გაუჯავრებია, — დაიწყო ისევ ელისაბედმა, — გამოსდგომია, წაუძვრია ფეხიდან — ჩუსტი ყოფილა თუ ქოში — ქოში იქნებოდა — ამდენი უცემია, რომ დაუოსებია⁶ თურმე.

— არა, თუ ღმერთი გწამს? — ჰკითხა გაკვირვებულმა ლუარსაბმა.

— თქვენმა სიცოცხლემ!

— ეს რა მესმის, თქვენი ჰირიმეთ! იქნება პატარა ბიჭსა სცემა?

— კიდეც ეგ არის, რომ არა. პატარა ბიჭს რომ სცემოს, ეგ არაფერი: აი, შეცა ვსცემ ხოლმე, — სთქვა ელისაბედმა.

¹ სირაჯობას (ღვინის ვაჭრობას) ეწევიან ² ძველად სიგრძის სახლში, დაახლოებით ერთი მეტრი. ³ ამოიღონ. ⁴ იხამენ. ⁵ ბევრი ლაპარაკის მოყვარულ. ⁶ დაუსუსტებია.

— ჰეცა, თქენმა მზემ, — უპასუხა დარეჯანმა, — პატარა ბიჭი და გოგო სულ ერთია. როგორც ქალბატონმა რომ გოგოსა სცემოს, არ დაიძრახება, ისე პატარა ბიჭს რომ სცემოს, არაფერია.

— რასაკვირველია, — ჩამოართო სიტყვა ელისაბედმა, — პატარა ბიჭის ცემაზედ ვინ დაიძრახება. ის კი ვაჟ-კაცი კაცი გხლებიათ¹, აბა ქალი რომ ვაჟეკაცს შეეხებას, — ვერაფერია თქვენმა მზემ.

— დიდება შენდა, ღმერთო ჩემო, — სთქვა პირჯვრისწერით ლუარსაბმა, — ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ: დედაკაცმა ისე თავზედ ხელი უნდა აილოს, რომ ვაჟეკაცსა სცემოს? ცემა არაფერია, მაგაში ბატონს ვინ დასძრახავს, — იმისი ბატონი არ ვარ, რომ მინდა ვცემ, მინდა არა, — მაგრამ კაცმა კაცს უნდა სცემოს, დედაკაცისაგან რომ არა თქმულა! რომ არ გაგონილა! აი გოგო ჰყავს, გოგოს რამდენიც უნდა სცემოს, ეგ საკადრისია, კაცს კი... ღმერთო დამიხსენ ჭვეყნის ცოდვისაგან.

— ეგ რა კიდევ... — უნდა დაეწყო კიდევ ელისაბედს ქორიკანაობა², მაგრამ ამ დროს ჩაიც მოართვეს.

— სიტყვა კი არ დაივიწყოთ, ჩემო რძალო, — უთხრა დარეჯანმა — ჩაი მიირთვით.

— მიირთვით, სულ ერთია, — უპასუხა ელისაბედმა და წამოავლო ჭიქას ხელი.

ჩაი ჩამორიგდა.

ელისაბედმა მოსვა ცოტა თუ არა, ისევ დაიწყო გაწყვეტილი სიტყვა:

— იმას მოგახსენებდით: იმ წუწქს ნიკოლოზს, იცით, რა უქნია? თავის მოახლისათვის არშიყობა დაუწყია. ერთხელ ბინდი ყოფილა, — აქ რალაც წასჩურჩულა დარეჯანს ყურში — ბიჭებს დაუნახამთ, ქალბატონისთვის შეუტყობი-

¹ ყოფილა. ² მეჭორობა.

ნებიათ. ის საწყალი ქალიც მისულა და გულს შემოჰყარია. აი, ბატონო!..

— მართლა?

— თქვენზედ მიწა არ მენახოს! — მოაჰორა ელისაბედმა და, მითამ ნიკოლოზის ცოლზედ გულიც შესტკივა, დაუმატა: — მე ის საწყალი ქალი მეცოდება, — თორემ ნიკოლოზს თუნდა თავშიაც ქვა უხლია.

— საშინელ დროებას არ შევესწარიტ, თქვენი ჭირიმეთ! — მართალის გულით სთქვა ლუარსაბმა, — სწორედ მეორედ-მოსვლა მოახლოვდა: ვაჟო, ქალს — ქალობა აღარ ეტყობა, კაცს — კაცობა. ტყვილად კი არ მოგვჩვენებია ეს კუდიანი ვარსკვლავები, ერთი ღვთის რისხვა რამ უნდა მოვიდეს. რომ არ გაგონილა, ყურით და ენით არა თქმულა ქალისაგან ვაჟკაცის გაღახვა და ქმრისაგან ეგრე აშკარად მაგისტანა ამბები! სირცხვილი აღარ არის ეხლანდელ დროში, პირში წყალი გაგვშრობია.

— არა, ისე ჩუმად მოეხდინა მაინც იმ სულის მტერსა, კიდევ არაფერი იქნებოდა, — სთქვა დარეჯანმა.

— ჩუმად რომ მოეხდინა. ვინ რას იტყოდა? — გააწყვეტინა სიტყვა ლუარსაბმა, — განა უწინ კი არ იყო მაგისტანა ამბები, ხორციელები არ იყვნენ თუ? მაგრამ უწინ სულ დაფარული იყო, ისე დაიჭერდნენ საქმეს, — რომ ხორციელ ადამიანს არ გააგებინებდნენ, — ბევრი მაგისტანები მომხდარა უწინაც, მაგრამ აბა ერთი შეგიტყვიათ რამე? სულ ისე ჩუმად და გონიერად იცოდნენ უწინ ყველაფერი, ამიტომ რომ პირში წყალი ჰქონდათ¹. ეხლა ბატონო, არაფრისა აღარ ჰრცხვენიათ. ნამუსი აღარ არის, არა, წახლა ქვეყანა.

— სწორედ მეორედ-მოსვლის ნიშნებია, — დაუმატა დარეჯანმა.

¹ ნამუსიანები იყვნენ.

— სწორედ. აი, ერთი კიდეც რა შევიტყე. გოგო და ბიჭი დაითხოვეთ, მოგახსენებთ, — სთქვა ელისაბედმა.

გოგო და ბიჭი დაითხოვეს, ელისაბედმა შემთავალი გარეშემოსა, და ჰნახა რომ არავინ არ არის, მიჯდა ახლო. ლუარსაბმა ყურები დააცქეიტა და ახლო მიიწია. დარეჯანმაც ყურთან ლეჩაქი გადაკეცა, რომ კარგად გაიგოს.

ელისაბედმა დაბალ ხმით დაიწყო:

— ამ წინაზედ რომ კუდიანი ვარსკვლავი ამოვიდა, ხომ გახსოვთ?

— დიალ, -- მიუგეს ერთ-ხმით ცოლ-ქმარმა.

— იმ დღეს თურმე გველეშაპი გამოსდგომოდა მზე-სა, -- ისიც ხომ გაიგეთ?

— დიალ, დიალ, გავიგეთ! -- წამოიძახეს ერთად შეშინებულმა ცოლმა და ქმარმა.

— იმ კუდიან ვარსკვლავზედ და გველეშაპზედ სომხების ტერტერებს¹ თავიანთი კარაბადინი² გაუშლიათ და უთქვამთ, რომ — აქ უფრო ხმა დაიდაბლა — თავადიშვილებს ყმები ჩამოერთმევათო.

— ვაი შენს ლუარსაბსა! — წამოიძახა ფერწასულმა ლუარსაბმა, — ეგ რა სთქვი, რა? აკი მოგახსენეთ, ბატონებო, რომ წარღვნა უნდა მოვიდეს-მეთქი. აი, ღვთის წყრომა! სულ ჩვენისავე ცოდვებისაგან მოგვევლინა. მამაჩემი ზაალ ნუ წამიწყდება, რომ წაეალ, ზაქარიას ცოლსაც, ლევანსაც, ნიკოლოზსაც წიხლ-ქვეშ გავიგდებ, რომ ეს ამბავი სულ იმათი უნარია. კიდეც ატარონ ქირაზედ ურმები!

— რაზედ გაცხარდი, შენ გეთაყვანე! — მიატანა ლუარსაბსა ცოლმა, -- სომხების კარაბადინს როგორ უჯერებ! შარშანწინ კი არა სთქვეს, რომ დედამიწა ხარის რქა-

¹ მღვღლებს. ² ძველებური წიგნი — საეკიმო.

ზღლა სდგას, იმ ხარს ერთი რქა მოსტეხია და ქვეყანა
ჟუნდა გადობრუნდესო, მაგრამ ტყუილი კი გამოდგა. გა-
რეჯელ¹ მკითხავეს ეთქო, რომ არც რქა მოსტეხია და არც
არაფერიო.

— მართლა, ეგ კი აღარ მომაგონდა! — სთქვა ეხლა
კი დამშვიდებულმა ლუარსაბმა, — ჭორი იქნება. აბა, გე-
თაყვა, მეფის ერეკლეს ნაბოძებს სომხის კარაბადინის სიტ-
ყვით ვინ წამართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს, რილას თავა-
დიშვილი ვიქნებით, თუ ყმაც არ გგეყოლება: კარაბადი-
ნი კი არა, სოლომონ ბრძნის წიგნიც რომ იყოს, არ და-
ვიჯერებ. ან რა დასაჯერია?

— რასაკვირველია, დასაჯერი არ არის, მაგრამ გლე-
ხობაში ეგ ხმა გაეარდნილა², — ეგ ცუდია, თქვენმა მზემ, —
სთქვა ელისაბედმა.

— ხმა გაეარდნილა, მე ვიცი, თათქარიძობას წამარ-
თმევენ! ზარშან კი არ იძახდნენ, რომ საიჭიოს ბატო-
ნები ყმებად შეიცვლებიანო, ყმები ბატონებადაო, — ვე-
ნაცვალე ღვთის მადლს, იქაც ისე არიანო ბატონი ბატო-
ნადა, ყმა ყმადაო, როგორც აქა. ინგლისის ხელმწიფეს
ბარათი ჩამოუგდიაო ფრანგის ხელმწიფისათვის, რომ
„ნუ გეშინიანო, მეცა და ჩემ დიდკაცებსაცაო აქ უფრო
დიდი პატივი გვაქვსო, მინამ მანდაო. ნუ დაიჯერებო,
რასაც მანდ ყბედობენო“.

— რასაკვირველია, ეგ აგრე იქნება: ბატონ-ყმობა
ღმერთს დაუწესებია და თითონვე ღმერთი რად მოშლის?
ვენაცვალე ღვთის დიდებასა! — სთქვა დარეჯანშაცა.

— უფლისა უფალსა და კეისრისა³ კვისარსაო, სახარე-
ბაში სწერია: კეისრები ჩვენა ვართ, — დაუმატა ელი-
საბედმა.

¹ საგარეჯოელი (სოფელია გარეკახეთში). ² გავრცელებულა.
³ კეისარი — ძველ რომში მეფე.

— მართალი ბძანებაა, ჩემო რძალო! სახარების სიტყვას ვინ წაუვა? — მიატანა დარეჯანმა.

— არავინ, თქვენმა სიცოცხლემ! — დაამტკიცა ელისაბედმა და წამოდგა შინ წასასვლელად, — მშვიდობით ბძანდებოდეთ!

— მშვიდობით, ჩემო რძალო! ბიჭებში კი ხმა გააგდეთ, რომ ტყუილია-თქო, — ურჩია ლუარსაბმა.

— თქვენც რომ ეგრე ჰქმნათ, ცუდი არ იქნება: გლეხები არიან, მალე დაიჯერებენ ტყუილსაც და მართალსაც. მშვიდობით, — გამოესალმა და წავიდა ელისაბედი. თან აედევნა დაჩაგრული გოგო.

— ღმერთო, რა მეჭორეა!.. რა ენაქარტალაა!.. — უთხრა ჭმარს ელისაბედზე დარეჯანმა.

— ის რა მოიგონა, თქვენი ჭირიმეთ, ყმები უნდა ჩამოგვერთოსო! — დაჰკრა კვერი ლუარსაბმა.

— შენ ხომ მაშინვე დაიჯერე!

— კარაბადინმა სთქვაო, მოდი და ნუ დაიჯერებ. ეს კი, ღვთის წინაშე, არ მომაგონდა, რომ გარეჯელ მკითხავსა ბევრჯერ გაუცრუებდა სომხური კარაბადინი.

— გონება სადა გქონდა?

— ეჰ, შე დალოცული! აქა მქონდა, მაგრამ ვერ-მომაგონდა. სულ რომ მაგონდებოდეს, რაც გამივია, მეტი რაღა მინდა: სოლოჰონ ბრძენი ვიქნებოდი. თუნდ ეგ არ იყოს, ქვეყანაზედ რა ვიცი რამდენი ეშმაკის მანქანებაა, ეგეც იქნება ერთი იმათგანი იყოს. ვეყო, ცოდვილ ქვეყანაზედ რა არ მომხდარა ჩვენის ცოდვეულისაგან? ეგეც შეიძლება, რომ მოჰბდეს, მაგრამ სიფრთხილეს თავი არ ასტკივდებაო, ნათქვამია; ხმა გავავდოთ, რომ ტყუილია.

რასაკვირველია, ცუდი არ იქნება, ჩვენ მაგითი რა დაგვაკლდება?

— არაფერი, შენმა მზემ! -- ეხლავ დავუძახებ დათოსა და ვეტყვი. -- დათო, დათო! -- დაუყვია ბატონმა.

— ბატონო! -- საღდაც შორილამ მოისმა დათოს ხმა: -- ეხლავ გიახლებით.

ცოტას ხანს შემდეგ დათოც მოვიდა და ჰკითხა ბატონსა:

— რას გეიბძანებთ?

— იმას, რომა ყმები ჩამოგვეერთმევოა რომ ამბობენ, ტყუილია. გესმის, თუ არა? ყველას უთხარი, რომ ტყუილია. ხელმწიფეს მოუწერია, რომ დავარჩობ, ვინც იტყვის, რომ ევ მართალიაო, ვინც გუნებაში მავას გაიტარებსო. გაიგე?

— გავიგე, შენი ჭირიმე! -- უპასუხა დათომ, -- განა მაგას ვინა ჰფიქრობს? აი, რალაც ვოგო-ბიჭები მიჰქარავენ¹, შენი ჭირიმე, იმათ ვინ დაუფერებს. წყრილფეხობის სიტყვა რა დასაჯერია? იყბღებენ და დაჩუშდებიან.

— ეგრე სთქვი ხოლმე სივანაც, ჩემო დათო! ან რა კარგი იქნება თქვენთვის, რომ ჩვენ არა გყვანდეთ.

— შენი მტერი ყოფილა, ჩვენ ვიქნებით, შენი ჭირიმე!

— რაც უნდა იყოს, მამასავით გპატრონობთ.

— დიაღ, შენი ჭირიმე! სწორედ მამა ბძანდებით და ჩვენ შეილები ვართ. თუ ხანდისხან გაგვიწყრებით, აგვიკლებთ², წავვართმევთ, -- ეგ რა? სულ ჩვენის სიკეთისათვის არის ხოლმე, განა მამა შეილს არ გაუწყრება?

— ოღონდაც, რომ გაუწყრება, მაგრამ შეილი ისევ შეილია, მამა ისევ მამაა ხოლმე.

— მართალი ბძანებაა. სხვას არა აქვს მაგის გაგება, ამბობს, რომ რაც ჩემია -- ჩემი უნდა იყოს, ბატონი რად

¹ ტყუილს ამბობენ. ავანტიურათ, დავარბვით.

უნდა გვართმევდესო. ის კი არ იციან, რომ თუ ბატონი ართმევს რასმეს, სულ იმათისავე სიკვდილისათვის ართმევს. ხომ მოგეხსენებათ, გლეხკაცი რეგვენია¹.

— ოღონდაც, რეგვენია, — ჩაერივა დარეჯანი, — მაშ ბატონი რისა არის, თუ არ დასტუქსავს, არ წაართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს: უცხო ხომ არ ართმევს, ისევ თავისივე ბატონია.

— მართალი ბძანებაა: მამაა, უცხო რად იქნება? — დაუმატა ეწმაკობით დათომა.

— დიდი და პატარაობა სად არ არის? — სთქვა ლუარსაბმა, — აი, თუნდ თითებზედ დაიხედე: ერთი დიდია, მეორე პატარა, რისთვის? ამისთვის, რომ ღმერთს აგრე გაუჩენია, დიდი და პატარაობა ყველგან უნდა იყოს. აბა, დაიხედე!

— განა არ დამიხედნია, შენი ჰირიმე! დიდიც არის, პატარაც, მაგრამ, დაილოცა ღვთის სამართალი, ისე გაუჩენია, რომ ერთმანეთს არ უშლიან, — სთქვა ცბიერმა² დათომ.

— მაშ! ყველგან არის დიდი და პატარაცა, ეხლა როგორ იქნება, რომ ჩვენში არ იყოს, ან რა დასაჯერია? — გააგრძელა ლუარსაბმა და ვერ გაიგო კი დათოს აზრი.

— ვისაც თავში ტვინი აქვს, აკი არ იჯერებს, შენი ჰირიმე, ვინც უტვინოა — ისინი მოგახსენებენ, რომ მართალიაო.

— როგორი მართალია? დაატანა დარეჯანმა, — ხელმწიფისათვის ან ჩვენ რა დაგვიშავებია, რომ ყმები ჩამოგვერთოს, ან თქვენ რა შეგემატებათ, რომ გაგააზატონ³ ეს როგორ ვერ მოითქრეთ?

— მითამ მოგახსენებენ, შენი ჰირიმე, ჰკვიან კაცებს დაუწერიათო, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, ტყუილი უნდა იყოს.

¹ შეუგნებელი, სულელი. ² ეწმაკმა. ³ გაგათავისუფლონ.

— ტყუილია, მაშ რა არის? — დაიყვირა ლუარსაბმა, — აბა, რომელი ჭკვიანი კაცი იტყოდა მავას, თუ არ იუდას კერძო?

— აი, მეზი კი დავაყარე იმისთანა ჭკვიანსა! — მიაყარა ქოქოლა¹ ღარეჯანმა.

— თუ ეგ მართალია, გარეჯელ მკითხავს იცი რა უთქვამს? — ჰკითხა ლუარსაბმა.

— არა, შენი ჭირიმე! რა მოგახსენათ?

— ისა, რომ ტყუილიაო.

— აბა, იმისთანა გულთმისანს მოდი და ნუ დაუჯერებ, — დაუმატა ღარეჯანმა.

— მე ეგ აღრევე ვიცოდი, შენი ჭირიმე, რომ ტყუილია, აბა, უბატონოდ რა სეირი დაგვეყრება? უბატონო საყდარსაო ეშმაკები დაეპატონებიანო, გლეხები იტყვიან სოლმე. ჩვენც ეგრე მოგვივა. ეხლა ამითი გვატყუებენ თავადებსაც და ვლესსაც, რომ ჭვეყნისათვის კარგი იქნებაო! თორემ რა დასაჯერია?

— თუ მე არ ვიქნები, ჭვეყანა თუნდ ძირიანად ამოვარდნილა, თუნდ ბოდბელისა² არ იყოს — „ქვა ქვაზედაც ნუ იქნება“, — სოქვა ლუარსაბმა, — ჭვეყნისათვის კარგი იქნებაო! თუ მე და შენ არ ვიქნებით, ჭვეყანა რად გვინდა? ჯანიც გავარდნია. არა, დათო?

— დიად, შენი ჭირიმე! სულ ტყუილია. მე ბევრისათვის მითქოშს, რომ ტყუილია და როდი მიჯერებენ.

— შენ უთხარი, რომ თითონ ბატონმა თავის პირით მიბძანა-თქო, მაშინაც არ დაიჯერებენ? — უბძანა ლუარსაბმა.

-- მაშინ კი რაღა ეთქმით, შენი ჭირიმე!

--- ეგრე, ჩემო დათო! ყველას უთხარი.

¹ დასწყველა ხელების გაშვებით. ² ბოდბე — სოფელი კახეთში

ბატონი ხარ, მაშ ვიახლოთ?

— წადი.

დათო წავიდა. ვინ იცის გულში როგორ ეცინებოდა ამ პირმოთნე¹ ყმასა!

— არა გული დააჯერა, რომ ტყუილია, — უთხრა დარეჯანმა, როცა დათო წავიდა.

— კკვიანი კაცია, დააჯერებდა, — უბასუხა ლუარსაბმა.

V

— ყველა — ყველა და ამაღამ ვახშმად რა გვაქვს? — ერთს საღამოს ლუარსაბმა თავის მეუღლეს ჰკითხა, როცა ქათმების შესხდომის დრომ² მოადწია. — დარეჯან! არ გეყურება, დედაკაცი? ამაღამ რა უნდა ვჭამოთ?

— რატომ რა უნდა ვჭამოთ, გენაცვალოს დარეჯანი! ღვთის წყალობა ბევრი გვაქვს, — ანუგეშა დარეჯანმა.

— მაინც?

— სადილიდამ დარჩომილი კაი ცივად ძროხა გვაქვს, კარგი ღორის სუკებია, კარგია...

კიდევ უნდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ ღორის სუკების ხსენებაზედ აღტაცებულმა ლუარსაბმა სიტყვა გააწყვეტინა:

— უჰ, უჰ, უჰ! ეგ ღორის სუკები, შენმა მზემ, რაღაც უნდა ჰღირს. სხვა? მე ამაღამ როგორღაც მაღაზელა ვარ.

— ზურგიელიცა³ გვაქვს, ღვინოები რომ იყიდა, იმისი ფეშქაშია⁴. ასეთია, რომ ქონი გასდის.

— უჰ! ეგეც კარგია. სხვა?

— ყველი, პური და კაი გული.

— არც ეგ არის ურიგო, შენმა მზემ. ჩვენისთანა ვახშამი ხელმწიფესაც არ ექნება.

¹ ორპირის. ² ჭანდარაზელ შესხდომის, ე. ი. ღამის დრომ.
³ თევზის ზურგის ნაწილი, დამარილებული. ⁴ საჩუქარია.

გაიკეთა ჩიბუხი მაღა-წახალისებულმა მებატონემ და, მინამ სანატრელს ეახშამს მოიტანდნენ, მოუთმინლად წინა და უკან პატარა ოთახში ბოლთასა სცემდა. ხანდის-ხან რაღაც ფიქრში გართული უეცრად წამოიძახებდა: „ღორის სუცეზი? შენმა მზემ, რომ კარგია!“

ვახშამსაც, როგორც სველაფერსა ამ წუთი-სოფელში, ბოლო მოეღებოდა. გამაძლარი და ტახტზედ გადაგორებული ლუარსაბი ეხლა ხვალისთვის დაიწყებდა ზრუნვასა. მაშ! ოჯახის კაცი იყო.

— ესეც ვახშამი, ღვთის მაღლით, გადავაგორეთ, ეხლა ხვალინდელ დღისათვისაც ვიფიქროთ. ხვალაც ჭამა გვინდა, დალოცვილს ღმერთს ევრე გაუჩენია კაცი. ხვალ რაღა ვჭამოთ?

— ხვალ?.. -- ჩაფიქრდა დარეჯანი, ვითომც და ძნელი გამოსარკვევი საქმე მიანდევს: — ხვალ? დაიცა ერთი მოვიფიქრო... ხვალ? არტალაზედ როგორა ხარ?

— უჰ! უჰ! შენმა მზემ, კარგი რამ მოიგონე. არტალაზედ? ვაცავითა¹ ვარ, ვაცივით, — უპასუხა მსუნაგსავით სულწასულმა თავადმა, — ბარაქალა, დარეჯან! ერთი კარგი მსუქანი არტალა, ჩვენი თედოს მოხარშული, ნივრით, — ერთ სახელმწიფოდ და ჰლირს, მე და ჩემმა ღმერთმა. ეჰ ძალიან კარგი. სხვა? მარტო ეგ რას გვეყოფა?

--- ერთი კარგი ჩიპირთმა?² ჰკითხა მაცდურის ღიმილით კნეინამა.

--- ჩიპირთმა?.. ჰა, ჩიპირთმა?.. არა, გეთაყვა, ბოზბაში³ სჯობია, - მიუგო მცირე დაფიქრების შემდეგ ლუარსაბმა.

— ეხლა მაგას დაიქინებ. რითა სჯობია?

¹ მამალ თხასავითა. ² ცხვრის, ან ქათმის ხორცის წვნიანი.
³ ცხვრის ხორცის შეჭამანდი.

— ვა!.. ტყემლის მტავით გაკეთებული ბოზბაში?.. --- ისეთის ხმით წამოიძახა ლუარსაბმა, თითქო უკვირსო: ეს ამისთანა უბრალო ჭეშმარიტება როგორ არ ესმის ამისთანა ჭკვიან დედაკაცსაო.

— შენც არ მომიკვდე, ლუარსაბ, კარგად გაკეთებულ ჩიხირთმას ბოზბაში არა სჯობდეს.

— ვა!.. — უფრო გაკვირვებით შეჰყვირა ლუარსაბმა, — ტყემლით გაკეთებულს ბოზბაშს ჩიხირთმა უნდა ამჯობინო?.. შენს ჭკვაზედ არა ხარ, დედაკაცო! ჯერ ისე ბოზბაში რა არის, რომ ტყემლით რა იყოს!.. რას ამბობ, რასა? ერთი მსუქან ბოზბაშში ამოვლებული პურის ლუკმა მთელ ჭვამ ჩიხირთმას მიჩვენია. ამის შემდეგ შენ უნდა დამაჯერო, რომ ჩიხირთმა სჯობია? მაშ კაცი აღარ ვყოფილვარ, ქუდი არა მხურებია.

— შენ ერთი ახირებული კაცი ხარ: რასაც იტყვი, ხომ კაცი ველარ გადაგატყმევინებს? --- არ იყო რომ ცოტა წყენით არ უთხრა დარეჯანმა დაჟინებულს ლუარსაბსა.

— მაშ? კაციც მაგისთანა უნდა. ის ხომ კარგია, დღეს ერთი სთქვას, ხვალ სხვა? --- სთქვა ლუარსაბმა, შემოიყარა დოინჯი¹ და გამარჯვებულსაეო ამაცი შეხედულობა მიიღო.

დარეჯანმა იგრძნო, რომ ლუარსაბმა საბუთიანად დაიჭირა და შერცხვენილმა ბანზედ სიტყვა გადააგდო:

— მაშ შენ ბოზბაშს ამჯობინებ?

— ვამჯობინებ.

— მაშ შენ პირში გემო არა გქონია, — ეჭლა კი გულზედ მოსულსავით სთქვა დარეჯანმა.

ლუარსაბი აიტყიცა², მაგრამ თავი შეიკავა და არ იყო რომ მაინც ცოტა წყენით არ უბასუხა:

¹ ორივე ხელი წელზე შემოიწყო. ² გაწყრა, გაწითლდა.

— შენ არა გკონია, რომ ჩიხირთმას ამჯობინებ, თორემ მე ხომ ბოზბაში მირჩევნია.

— აბა რას მიეღ-მოედები? — ესლა კი გაანჩხლდა¹ და რეჯანი, — ბოზბაში როგორა სჯობია ჩიხირთმასა, რომ როცა ჩიხირთმა მაგონდება — პირში წყალი მომდის, თუ მშიერიც ვარ — მაშინ უფრო, — ბოზბაშზედ კი არა. მაშ ჩიხირთმა სჯობნებია. ეხლაც დაიჟინებ? —

ისეთ გულდაჯერებით და ზაფრიანად² წარმოსთქვა ეს კნეინამა, რომ, ასე გკონია, უნდა ეთქვაო: „შე სულელო, ამისთანა საბუთი მაქვს და შენ კი მაინც შენსას ამბობო?“

მაგრამ არც ამის მოპირდაპირე იყო სუსტის ჭკუისა, რომ ის საბუთი უფრო ძლიერის საბუთით არ დაერღვია. მართალია, პირველშივე ძალიან ჩაფიქრდა, მაშინვე ვერ მოახერხა, — რა ეთქვა, მერე კი — ღვთის წყალობა გკონდეთ — ყოჩაღად ლუარსაბმა იმას მიუგო.

— მაგ სიტყვებზედ სდგესარ? — ჰკითხა ჯერ ლუარსაბმა და ფეხზედ წამოდგა.

— ვდგევარ.

— მაშ კარგი: შენ ხომ ჩიხირთმა მშიერს მოგვგირის პირში ნერწყვსა, მე კი ბოზბაში — მაძლარსაც. აი. თუღდა ეხლა: მე ხომ ამაღამ შენზედ მეტი მიკამია, მაგრამ რომ მაგონდება პირამდინ პურ-ჩაყრილი, ჩაუქუქუნებული ბოზბაშით საესე მათლაბა³, თუ ზემოდამაც ერთი კარგი კანჭი აძევს!.. რას ამბობ, დედაკაცო? მე მოგიკვდე, თუ შენ გესმოდეს რამე: ბოზბაში — წინიანების მეფეა, როგორც თ-ერთი⁴ — თევზებისა. შენ რა იცი, დედაკაცი ხარ.

აბა შენ კაცმა როგორ უნდა გავიგეოოს, რომ ეგვეც არ იცი: ორაგული⁵ თქმულა თევზების მეფედ და ამა-

¹ გაჯავრდა. ² გაჯავრებით, ნაწყენმა. ³ ღრმა თევში. ⁴ თევზია.

თართი... აბა, სულ ეგრე სტყუი ხოლმე, — უკიჟინა ნიშნის მოგებით გახარებულმა კნეინამ, რომ ტყუილში დაიჭირა.

შერცხვა ცოტა ლუარსაბსა, მაგრამ არ შეიმცნია და გაიზარა, რომ პატივისათვის — რაც უნდა დაემართოს — უნდა დაამტკიცოს, რომ თართი არის მეფე.

— ეხლა მაგას დაიჯინებ. თართია-მეთქი.

— ორაგულია.

— ეჰ, თართია, თავი არ მამიკედება, არც ეხლა დაიჯერებ.

— ორაგულია, ორაგული! — დასძახა კნეინამ.

— აბა საიღამ იცი, რომ ორაგულია?

— შენ საიღამღა იცი, რომ თართია?!

ამ კითხვამ გააბა ლუარსაბი მახეში. მერე რა-რიგად! ხსნა არ იყო! ძალიან კი უნდოდა მოეგონა რამ, უნდოდა ეთქვა კიდეც, რომ „კარაბადინში“ სწერიო, მაგრამ მოაგონდა, რომ დარეჯანი უფრო ნაკითხა და ველარ გაბედა.

დარეჯანი ჭკვიანი დელაკაცი იყო — როგორც იცის თითონ მკითხველმა, — ჰნახა რომ ლუარსაბმა პასუხი ვერ მოუხერხა, უფრო-და-უფრო დააყარა თავმოწონებით:

— მითხარ, საიღამ იცი? მაშა! რაც არ იცი, ნუ იტყვი. აბა ეხლა სთქვი: ჩიხირთმა არა სჯობია?

დარეჯანმა იფიქრა, რომ ეგრე დაჭერილი ლუარსაბი თუ გატყდება, ეხლა უნდა გატყდეს. ამისთანა გაჭირებაში თუ დაიყოლიებს ჩიხირთმის უკეთესობაზედ, თორემ სხვა დროს ვეღარა. ამიტომაც ეგრე შეცრად გადაფრდა ისევ ჩიხირთმაზედ.

ლუარსაბი დავგიღონდა, მკითხველო! ისე თავგადასხელი იდგა, როგორც პატარა ბავშვი, როცა შაქრის ქურობაში დაიჭერენ. არ იცოდა რა ექნა. ჰკრძნობდა, რომ ცოლმა დაიჭირა, აჯობა, მაგრამ ამის კისრად აღება ეთაკილებოდა¹. სხვა დროს იქნება დაეთმო, მაგრამ ებ-

¹ ურცხვინებოდა.

ლა, რაკი საქმე სახუმარი აღარ იყო, რაკი ჯაბრზედ შედგა, ეხლა დათმობა სათაქილო ეკონა. მართალია, იყო წუთი, როცა ისე დამარცხებული ჰნახა თავისი თავი, რომ თითქმის დაპირა კიდეც ჩიხირთმის უკეთესობის აღიარება, მაგრამ ამ დროს თვალ-წინ წამოუდგა მაორთქლავი მათლაბა ლავაშ-ჩაყრილის ბოზბაშისა, მოაგონდა ზემოდამაც გადახირული¹ ბატენის კანჭი, ამჟნ გაიტაცა ისევ ლუარსაბი: ამის სულს ღონე მოემატა, გული გაჟმავრდა, დაავიწყა სირცხვილიც, დამარცხებაც, გამარჯვებაც და ათქმევინა ეს ღონიერი სიტყვები:

— მე არ ვიცი, თუნდ რომ მართლა ორაგული იყოს თქმული თევზების მეფედ, მაინც კიდეც ბოზბაში სჯობია ჩიხირთმასა.

— ჩიხირთმა, ადამიანო!

— ბოზბაში, დედაკაცო!

— ეჰ, წელანდელი არ იყოს, მტყუანი ხარ და არა სტყდები,— უთხრა ყვედრებით დარეჯანმა.

— შენა ხარ მტყუანი.

— დახე! შენ არა თქვი — თართიაო?

— მე ეგ არ მითქვამს — ეგ შენა თქვი,— იცრუა ლუარსაბმა და თავის სიტყვა თავის ცოლს გადააბრალა,— მე ორაგული ვთქვი.

— დახე, დახე, თქვენი ჭირიშეთ!.. ეს რა მოიგონა! — წამოიძახა ეხლა კი სწორედ გულზედ-მოსულმა დარეჯანმა.

— ამდენი იყვირე, რამდენიც გინდოდეს! — დაბალ ხმით უთხრა ლუარსაბმა და წავიდა, რომ გარეთ გავიდეს. კარებში რომ მივიდა, ერთი კიდევა სთქვა:

— მე ორაგული ვთქვი.— თქმა ამისა და იმისი გარეთ გასვლა ერთი იყო.

¹ ზემოჟან გარდიგარდმო დადებული.

— მტყუანს?... — მისძაბა გაკაპასებულმა, ამ უსიარცხე-
ლობისაგან მოთმინებიდამ გამოსულმა ცოლმა, — გაუწყურეს
წმინდი-გიორგის მადლი და ნეკრესის¹ ღვთისმშობლისა!

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა, თუ ვერ გაიგონა — არ
ვიცი, ეს კი ვიცი, რომ ამ წყევლამ დარეჯანს მშვიდო-
ბიანად ჩაუარა.

ხშირად შუალამემდინ ცოლ-ქმარნი გაცხარებულნი და
გაქარხლებულნი ამისთანა ღრმა აზრებს ამტკიცებდნენ:
„დღეს რა ეჭამოთ“, — იტყოდნენ დილით. „ხვალ რა
ეჭამოთ“, — იტყოდნენ საღამოზედ. ეს იყო იმათი სულის
საზრდო, ეს იყო იმათი გონების ვარჯიში, ეს იყო იმათი
აზრის აღებ-მიცემა.

რა იცოდნენ იმათ, რომ თავისის ქცევით, თავისის
ცხოვრებით არისხებდნენ ღმერთსა, რომელსაც თავისი
სული ამათოვის შთაუბერია.

— ვაჟო! მე ვარისხებ ღმერთსაო? გეტყობდაო გაო-
ცებით ლუარსაბი: — წარვა-ლოცვას მე არ ვაკლდები, კაცი
მე არ მამიკლავს და კაცისათვის მე არ მამიპარავს, —
რაზედ ვარისხებ ღმერთსა?

მართალი ხარ, ჩემო ლუარსაბ, შენ კაცი არ მოგიკ-
ლავს, კაცისთვის არ მოგიპარავს. ერთის სიტყვით — რაც
არ უნდა გექნა, არ გიქნია, — ესეც კარგია: უპარაოპას
ეგა სჯობია. მაგრამ ვხლა ეს უნდა გკითხო: რაც უნდა
გექნა, ის კი გიქნია?

— დიდა, — მტყუი შენ, — მისვამს და მიჭამია. არც
ერთი დღე მშიერი არა გყოფილვარ.

მითამ პასუხი ეკ არას? წარვა-ლოცვას არ ვაკლდებო.
რა გამოვიდ? იქ ყოველთვის გსმენია ჩვენთვის ჯვარკმუ-
ლის ქრისტეს სიტყვა: „ვითა მამა ზეცისა იყავ შენ სრფ-

¹ ნეკრესი — სოფელი კახეთში, სადაც ძველი ეკლესიაა.

ლიო¹. აბა, ან ერთს წამს შენს სიცოცხლეში მაგისტის სცდილხარ? არა, შენ მაგისტის არა სცხოვრობ: შენ სცხოვრობ — რომ სვა და სკამო, და არა იმისთვის სკამ და სვამ — რომ იცხოვრო, ესე იგი ეცადო — რომ ვითა მამა ზეცის იყო შენც სრული.

VI

ოცი წელიწადია თურმე, რაც ლუარსაბი და დარეჯანი ერთს უღელში შებმულან და ერთს ბედის კალთას ქვეშ ამოფარებულან. საოცარი ამბავია ამათი ჯვარისწერა. ჯერ ლუარსაბი თავის ძმასთან — დავითთან — გაუყრელი ² იყო, როცა ოცი წლისა შესრულდა და მოინდომა ცოლის შერთვა. ძალიან მოინდომა, მაგრამ არ იცოდა ვისი ქალი შეერთო; მდიდარიც უნდოდა, კაი გვარის შვილიც და მზეთუნახავიცა. ამეზბის მექონი ქალი ჩვენში ძვირია ³. ლუარსაბს ჯერ კი თვალი ეკირა — იქნება შემზღვესო, და, რომ ვერსად ვერა ჰპოვა, გაიზარა გულში — შეიკეროს პტყელის ბუზმენტებით ⁴ ჩოხა, ბუზმენტებითვე მორთული განიერი მაუღის შალვარი, ერთი ოციოდ თუმანს თავი მოუყაროს და ჩავიდეს ქალაქში იმ ფიქრით, რომ ერთი-ორიოდეჯერ ქუჩა-ქუჩა გავაკენებ დროშკასაო ⁵, იქნება ეროი მდიდარი, კაი გვარის და ოჯახის შვილი ქალი ბადეს მოზღდესო, თუ არა და სომხის ქალები ხომ იქ არიან, ათასს ლუმანს წამოვიღებო. ბოლოს შეიტყო, რომ შორს წასვლა საჭირო არ არის: თავად გძლადეს, დიად პატიოსანის გვარის და კაი ოჯახის შვილს, ერთი მზეთუნახავი ქალი უნის გასაოხოვარი და ზედ ზურგზედ ორასი თუმანი თეთრი ⁶ ნაღდად აკერია. აუფრთხალდა ლუარსაბს

¹ უნაკლო. ² არგანაყარი, ეოთად მცხოვრები. ³ იშვიათია.

⁴ სირმინი ზონარით. ⁵ ცალცხენიან ეტლსა. ⁶ ვერცხლის ფული.

გული, გაუჯდა გვერდებში და დღე-მუღამ საამუხრად უღიტანებდა, მაგრამ არ იცოდა - როგორ მოეხდინა საქმე. უწველა ღმერთმა და ერთს დღეს მაქანკალიც გაუტყვია¹.

მაქანკალი, გქელადისაგან მოგზავნილი, გახლდაო ერთი მოხუცებული, დარბაისელი, ღარიბი და ქვრივი დედაცაცი, რომელიც მას აქეთ, რაც ქმარი მოჰკლდმოდა, ამ პატიოსანის ხელობით თავს ირჩენდა. ამას „სუტ-კნენინას“² ეძახოდნენ, იმიტომ რომ ამის უბედური ქმარი მთელ სიცოცხლეში კნიაზობას ეძებდა და ვერ დაიმტკიცა. ჩვენც ვგრე დავუძახოთ.

დიდი ენამეტყველობის სახელი ჰქონდა გავარდნილი თავადიშვილებში ამ სუტ-კნენინასა. ამისთანა გამოცდილი შეამავალი თურმე ორიც არ დადიოდა დედამიწის ზურგზედა. ამიტომაც ბლომად იღებდა ფეხის-ქირასა, მაგრამ ეს იყო კარგი, რომ რაკი იკისრებდა საქმეს, ბოლოსაც მოუღებდა. აი, გქელაქესაც ეს ამოერჩივა, ხუთი თუმანი ბე მიეცა და თხუთმეტსაც დაჰპირებოდა, როცა საქმეს გაარიგებს. თუმცა გქელაქემ გამოგზავნა ლუარსაბთანა, მაგრამ გამოცდილმა სუტ-კნენინამ ისე აჩვენა თავი, რომ მითამ ჩემ თავად მოვედიო, რომ ლუარსაბსაც დაევალოს და დასცინელოს რაზე.

ეს მოჰხდა ერთის აზნაურშვილის სახლში, რომელმაც ჯვარი დაიწერა და ქორწილში სხვათა შორის ლუარსაბიც დაჰპატიჟა. ის სუტ-კნენინა ამ აზნაურშვილის მამიდა იყო. ქორწილის ნეორე დღეს, სადილის შემდეგ, ჩვენი ლუარსაბი შექეიფიანებული წავიდა და ფანჩატურში³ დაწვა. მზე დაწურვაზედ იყო, როცა ვილაცამ ბელი ჰქრა და გააღვიძა. ლუარსაბმა გააჰყიტა თვალები და დაინახა

¹ გამოუჩნდა. ² ყალბი, ცრუ კნენინა. ³ ბალ-ვენახში დადგმული სახელდახელო კარავი.

ერთი პატიოსანი ხნიერი დედაკაცი. წამოხტა მაშინვე თეხზედ.

— დაბძანდით, შენი კირიშე, მოისვენეთ, — უთხრა სუტ-კნეინამა, — ჟაკცრაგოდა ვარ, მოსვენება დაგიფრთხეთ მაგრამ დედი-თქვენის მეგობრობა და ხათრიჯამი¹ რომ მაგონდება, ის პატივი და სიყვარული, თქვენზედაც გული შემტკივა... აი, ამოდენა (დაბლა ხელით აჩვენა) ხელში მჭერიხართ, მითამაშებხართ. დედა-თქვენი და მე დიდი მეგობრები ვიყავით, უერთი-ერთმანეთოდ ვერ გაგვეძლო, დიდი სიყვარული გვქონდა ერთმანეთისა: დები რად იქნებიან ასე, როგორც ჩვენ ვიყავით. დედა-თქვენი ხომ არ გახსოვთ?

— არა, მე მაშინ ორის წლისა ძლივა ვყოფილვარ, — მიუგო ლუარსაბმა, რომელმაც არ იცოდა ჯერ, რა ამბავია და ან რა უნდა ამ კნეინასა.

— რასაკვირველია, არ გესსომებათ. ის უბედური ღმერთს რომ თავის უმანკო სულს აბარებდა², — იმის დამკარგავი მე ცოცხალი რაღადა ვარ, ეჰ, მადლობა ღმერთს, იმის ნებას ვინ წაუვა, — რომ უმანკო სულს აბარებდა, მე მაშინ თეხთით ვეჯექი. ყველანი დაითხოვა ჩემ-გარდა. მამა-თქვენი, მგონია, მაშინ მიცვალებული იყო.

— არა, ჯერ მასუკან თუნდ ექვსი წელიწადი იცოცხლა, — მიუგო ისევ ლუარსაბმა.

— მართლა, მართლა, რამ დამავიწყა? — სთქვა სუტ-კნეინამა, მითამ და მართლა დაავიწყდა, — აი, სიბერე რა არის, ხსოვნამ მიღალატა, დიად, ცოცხალი ბძანდებოდა. დახე ჩემს გონებას! თავის პირით არ მიბძანა: „დაო ხორეშან! ვიცი, რა სიყვარული გაქვთ შენ და ჩემ ცოლსა, წადით, თეხთით დაუჯექ, იამება, შენ რომ ენახავს ისე ჩე-

¹ ხათრიანობა. ² კედებოდა.

მი ნახვაც არ იამება“. მამა-თქვენი დარბაისელი კაცი იყო, დიდი პატიოსანი, სახელოვანი და ყველასგან პატივცემული. დიდი შიში-კრძალვა ჰქონდათ იმისი, განა მარტო საქრისტიანოში, სალექოშიც¹; დალისტანმდინ იმისი სახელი გავარდნილი იყო, რუსებისგანაც დიდი პატივი ჰქონდა. აბა თქვენ რა გეხსომებათ, პატარა იყავით. ჰო, რას მოგახსენებდით?.. — ჰკითხა ლუარსაბმა.

— რომ მამი-ჩემის სახელი დალისტანმდინ გავარდნილი იყო, რომ რუსებისაგანაც დიდი პატივი ჰქონია, — უპასუხა ლუარსაბმა.

— არა, ევ ხომ ვიცი. რაზედ დავიწყე, ის დამავიწყდა, ველარ მომიგონია. აი, ბატონო, სიბერე ეს გახლავთ: წუთის წინად რას ვლაპარაკობდი, არ მახსოვს, მამი-თქვენის სიკვდილი — ოცის წლის ამბავი — რომ არ მახსოვდეს, რა საკვირველია.

— თორმეტის წლის ამბავი გახლავთ, — გაუსწორა ლუარსაბმა.

— თუნდ თორმეტისა, მაინც საკვირველი არ არის. რაზედ დავიწყე ლაპარაკი?.. — ჩათქირდა სუტ-კნეინა, მითამ-და არ იცოდა, რაზედ დაიწყო. იცოდა, ძალიან კარგად იცოდა, მაგრამ ჰფიქრობდა, ისე როგორ მოახერხოს, რომ ლუარსაბმა ტყუილში ველარ დაიჭიროს, როგორც მამის სიკვდილში დაიჭირა. ლუარსაბი გამტერებული იდგა და სულ არ ესმოდა, რა განზრახვით მოსულა ამასთან კნეინა და რა განზრახვით ლაპარაკობს.

— ჰო, მართლა! — წამოიძახა სუტ-კნეინამ, ფიქრის შემდეგ, — იმას მოგახსენებდით: ცხონებული დედა-თქვენი რომ უმანკო სულს უფალს აბარებდა, ყველანი დაითხოვა, ჩემ-გარდა, და, როცა მარტოკანი დავრჩით, მიბძანა თა-

¹ ლეკეთში „ც.“

ვის სირინოზის¹ ხმითა: „მე, ჩემო გულითადო მეგობარო ხორეშან, დიდის ხნის სიცოცხლე აღარა მაქვს. ვიცი რომ ჩემი სიყვარული დიდი გაქვს. აი, ეს შენ და ეს ჩემი ობლები, შენ იყავ ამათი დედა“. ეს რომ ბძანა,— ვუი უბედურების მნახველს! — გული ამოუჯდა. მეც ღაპაღუპით წამომივიდა ცრემლები, ბევრი ვიტირეთ. მერე ხომ განუტევა კიდევ ის ანგელოზის სული. მე, როგორც თავზარდაცემული, ისე ვიქსავით დავბოდი, თურმე ეგონათ — ვერ ავიტან მწუხარებას და კკვიდამ შევცდები. დიდი სიყვარული გვქონდა, ესე ვიყავით, თითქო ერთი ხორცი გვაქესო და ერთი სული. დედა-თქვენიც ასეთი დედაკაცი ბძანდებოდა, — დაუშვებდნო ღმერთმა სასუფეველი, — ასეთი დედაკაცი ბძანდებოდა, რომ ყველას ხატსავით უნდა ელოცნა. ასეთი რამ იყო! საღლა არიან ეხლა იმისთანები! ჩვენც ვიტყვი, დედაკაცები ვართო!.. მესამეს დღეს ქრისტიანულის წესით მივაზარეთ მიწასა იმისი ნათელი გვამი. დიდი სამღვდელო იყო მოპატიჟებული. მოგახსენებენ, მაშა-თქვენს გვამის გასაპატიოსნებლად არქიელიც² უნდა მოეწვია, მაგრამ დროშკის ცხენები ვერ ეშოვნათ, რომ გაეგზავნათ. თქვენ ერთი ბეწო ობლები დარჩით, თქვენ და დავით პატარები იყავით, თქვენ მაშინვე შემიყვარდით, თქვენცენ მაშინვე გული უფრო მაძიწევდა. არ ვიცი რად, — დათიკოც ხომ იმისი ნაწობი იყო, მაგრამ თქვენ ჩემთვის სხვა იყავით. მე თქვენ ხომ არ გეხსომებით?

— არა, არ მახსოვხართ.

— აბა, რასაკვირველია, არ გეხსომები, შენ სამის წლისა იქნებოდი, როცა მე ქმარი მომიკვდა, — ვაი იმის

¹ სირინოზი — ძველი ბერძნული მითოლოგიით — ზღვას მცხოვრები ქალთევისი, რომელიც მეზღვაურებს თავისი მომხიბლავი ხმით იხიდავდა დასალუბად. ² მღვდელმთავარი.

დამკარგავს! — მას აქეთ შინიღამა ფეხი არ გამომიღვამს, — ვარ ესე უნუგეშო, უპატრონო, ქვრივ-ოხერი. სიხარული ჩემთვის სიხარული აღარ არის, ქვეყანა ჩემთვის სულ შავებშია ჩაცმული. მაპატივეთ კადნიერება, იქნება თავი მოგაწყინეთ. რა გქნა? ბედისაგან დამწვარ-დადავული ვარ, დარდები მეშლება ხოლმე. რაღა გავაგრძელო, მოკლე სიტყვა სჯობია. თქვენ სამის წლისა იქნებოდით, რომ ქმარი დაგკარგე. მოვშორდით და მას აქეთ აღარ მინახეიხართ, მაგრამ გულით ისევ თქვენთან ვიყავი; ვისაც კი თქვენებურს შეგხვდებოდი, თქვენს ამბავს ვკითხავდი. ერთ ღამეს — აი, ეს სამი თვეც არ იქნება — დამეძინა. ვნახოთ, — ღრმა ძილში რომ ვარ — ერთი მშვენიერი ანგელოზი, შუქმოფენილი, განწმენდილი და გასპეტაკებული თვალწინ გამომეცხადა. სიზმარს მოგახსენებთ, მაგრამ ასეთი სიზმარი იყო, რომ აქამდინ ცხადი მგონია. — „ხოვრენ! — მიბძანა სულმა ცხოველმა, — მე შენის გულითადის მეგობარის სული ვარ, განწმენდილი და გასპეტაკებული“. მაშინვე მუხლებზედ მოვეხვიე ღედი-თქვენი სულსა, ღედა-თქვენი ბძანდებოდა. — „მუხლებზედ ნუ მეხვევი, — მიბძანა ხელახლად, — მე შენგან გული მტკივა: რად დაანებე თავი ჩემს დავითს და ლუარსაბსა? დავითი კიდევ არაფერი, იმან ცოლი იშოვა და დაბინავდა, ლუარსაბს რატომ არ ჰპატრონობ?“ სამი ღამე ერთი-ერთმანეთზედ მომეველინებოდა და სულ ამას მეტყოდა ხოლმე. ეგრე გახლდათ, თქვენი დაუთირებელი არ მოგვკდე! თუნდ ეგ არ ყოფილიყო, მე — როგორც მოგახსენეთ — უფლისა წინაშე აღთქმა მივეც, რომ ღედობა გააფიოვო, და აი, დღეს მოვიდა ის დღე. თქვენ ყმაწილი კაცი ბძანდებით. მე, რა წამსაც დაგინახეთ, მაშინვე მივხვდი, რასაც გაუგიჟებია ის საწყალი ქალი. ღმერთმა შეარცხვინოს შენს

მხარ-ბეჭთან ყარამანის¹ მხარ-ბეჭი და სიტურფე ტარი-ელისა², გონიერება გარდანქეშანისა³. თვალი მოგვარით თუ არა, მაშინვე მივხვდით, რასაც აუწითია ცეცხლი იმ უბედურის ქალის გულშია. უბედურს ვამბობ იმიტომ, რომ იქნება თქვენ იმაზედ არც კი ჰფიქრობთ, ის კი იქა ჰდნება.

ლუარსაბს იამა, ისე უნებლიედ ქუდი უფრო ჩაიტეხა, კისერი მოიღერა, წვრილ, ახალ აშლილ უღვაშებს ხელი გადუსო, წელში გასწორდა და მხარ-ბეჭი მოიმარჯვა. ისე იამა, რომ პირველ ხანში ვერ მოახერხა სიტყვის თქმაცა. ჯერ არ იცოდა, რასაკვირველია, ის ქალი ვინ იყო, მაგრამ მაინც იამა.

— არც ქალია ურიგო, — დაიწყო ისევ სუტ-კენინამა, — როგორი ყარამანიც შენა ზარ, იმისთანა სალბიხურამან⁴ ის არის. სწორედ ტარიელ და ნესტანდარეჯანი⁵ იქნებით, ორივე ერთად რომ შეგყაროთ. არც გვარი და შთამომავლობა აქვს ცუდი. მუხრან-ბატონთან⁶ ერთ ფურცელზედ არის იმათი გვარიც ჩაწერილი. კაი ქალი, კაი გვარიშვილი, კაი ოჯახი, სახელგათქმული ნათესაობა, — ბიძა ერთი მაიორი ჰყავს⁷, მეორე დიანბეგია თათრებში, ფულიც აქვს ნაღდად, მეტი რა გინდა? მერე დედი-შენის სურვილიც არის. ის ანგელოზი წუხელაც მომეგლინა და მითხრა: „ეგ უთუოდ მოახდინეო!“

— ფული რაერთი⁸ აქვს? — ჰკითხა ლუარსაბმა.

— ორასი თუმანი ექნება.

— ნაღდად?

¹ მთავარი გმარი ირანული საგმარო მოთხრობის „ყარამანიანი-სა.“ ² „ვეფხისტყაოსნის“ გმარი. ³ „ყარამანიანი“ მომქმედი პირი. ⁴ ყარამანის სატრფო. ⁵ ტარიელის სატრფო „ვეფხისტყაოსან-ში“. ⁶ ბაგრატიონთა შტო, დიდი თავადიშვილები. ⁷ მაიორობა ოფიცრის ჩინი იყო ძველად. ⁸ რანდენი.

— სულ ბაჯაღლო¹ ოქრო; შინა აქვს, პარკში შეკ-
რული.

— გძელადიანთ ქალი ხომ არ არის?

— თქვენ ვინ გითხრათ?

— მე ვიცი.

— მაინც?

— ვიცი, ის არის. განა მე კი გულში არა მქონდა იმ
ქალის სახე, — მორცხობით ჩაიღიმებდა ამ სიტყვაზედ
ლუარსაბმა.

— საიღამ? გინახავს თუ?

— თვალთაც არ მინახავს, მაგრამ ისე ვიცი.

— მაშ ნებას დამრთავთ თქვენ მაგიერ ვილაპარაკო?
რა-რიგად გაუხარდება ქალსა!

— თორემ მამას კი არა, — სთქვა სუტ-კენინის ქებით
გაზვიადებულმა ლუარსაბმა.

— არ გაუხარდება, თქვენმა მზემ! — გაუძნელა ძალად
საქმე სუსტ-კენინამ.

— მაშ იმისგან არა ხართ მოგზავნილი?

— რას ბძანებთ? იმისაგან რომ ვიყო, საქმე გათავ-
დებოდა, რაკი თქვენი ნებაც არის. ის არის, რომ თი-
თონ მამა დიდს უარზედ სდგას.

— უარზედ სდგასო!.. — წამოიძახა გულნატკენმა ლუ-
არსაბმა, — რაწი მიწუნებს მითამ? გვარი იმაზედ ცული
არა მაქვს და ოჯახი. მითამ რაო?

— ესლა, ხომ მოგეხსენებათ, რიზიანი კაცია.

— მაშ არა იქს, რაღა?

— როგორ არა იქს, მაგრამ დიდი ცდა და ხერხია-
ნობა კი უნდა.

— მაშ შეიძლება დავიყოლიოთ?

¹ ხალასი, ნამდვილი ოქრო.

— ვინ იცის? ეგ ხერხედ ჰკიდა, მაგრამ მაინც კიდეც ღმერთმა იცის: ჯიუტი კაცია.

— ხერხი კიდეც თქვენი საქმეა.

— მართალია, მაგრამ მართო ჩემი ხერხი რასა იქს?

— სხვა რა უნდა? რაც შემეძლება ჩემ კისერზედ იყოს. მაღლის გადახდა ჩვენც ვიცით.

— უი, შენ გეთაყვანე, შენა! მაგას ვინ მოგახსენებს? გულუხვობაში თქვენი გვარი დიდი ხანია გათქმულია, განა არ ვიცო. თუნდ ევ არ იყოს, დედი-შენის შვილს მე უნდა გამოგართო რამე, მაშინ შემერგება ლუკმა? არა, გეთაყვა, მე მაგას არ ვიქ, — ეგ შენ იცი. მაგრამ... მაგარი ეს არის, რომ „ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებსო“, ერთი ოციოდ თუმანი მოგინდება, რომ იმისი მახლობლები შემოვისყიდოთ. ერთი კაცია იქ, იმისი სიტყვა გძელადიანთ მოსესათვის ბეჭედი, ფირმანია¹ სწორედ. იმას უნდა ხახა დავუღებოთ².

— ეხლა სად ვიშოვო მე ოცი თუმანი? — უთხრა ცხვირპირ-ჩამოშვებულმა და დაღონებულმა ლუარსაბმა.

— მაგაზედ ნუ შესწუხდები; შენ თამასუქი მამეც და ფულს მე ვიშოვი.

— ბატონი ხარ. აი, თუნდ ეხლაც, — წაატანა სიტყვა გახარებულმა ლუარსაბმა.

სეტ-ქენიანამ, რომ ჰნახა ესე ადვილად ლუარსაბის დაყოლება, იფიქრა: სულელი ყოვილა, რატომ ბლომად არ ეუთხარია და, რომ გაასწოროს შეცდომა, ეს მოიგონა:

— ეს კი უნდა იცოდეს, ჩემო შვილო, რომ დიდს სარგებელს გამოგვართმევენ.

— დიდსა? მაინც რამდენს?

¹ შაჰის ბრძანების ქაღალდი. ² მოვკრთამოთ.

— თუმანზედ ზვიდ შაურს.

— რა ეუყოთ, მიეცემ. „როგორც გიჭირდეს, ისე გიღირდესო“ — ნათქვამია.

— მაშ ყური დამიგდე: შენ ჯერ უარზედ დადევ, ვინც რა უნდა გითხრას, ფეხი მაგრა დააჭირე, იქნება იმ ქოფაკს, როცა დაყაბულდება¹, კახრაკი² მოვუჭიროთ, მეტი დავსტყუოთ, გესმის? მე სულ შენთვის ვამბობ, თორემ მე რა მერგება. ხომ გესმის?

— მესმის, როგორ არ მესმის! ფეხი უნდა დავაჭირო.

— მაშ ეხლა მე ვიცი, ხვალ დილაზედ თამასუქს მოვაშადებინებ, შენც ხელი მოაწერე და მერე მე ვიცი.

— თამასუქი წინ მოგცე?

— მაშ, ჭა!.. ფულს ისე ვინ განდობა? მე რომ მქონდეს, არ დაგიჭერ, ხომ იცი. დედი-შენის შვილს როგორ დაეუჭერ, მაგრამ მე, ქვრივ-ოხერს, ვინ მომაზადა, სომეხს უნდა გავოვართო. აბა სომეხი, ხომ იცი, რა ურიაა.

— ვიცი, ვიცი.

— მერე, როცა გავარიგებ, მეც ერთი ქვრივ-ოხერი ვარ... ერთი-ორჯერ პურს მაინც მაჭმევ, — შეაბრალა თავი სუტ-ქენინაჲ, — შენი გვარი დარდიმანდობაში³ და პურმარილობაში გათქმულია.

ლუარსაბს იამებოდა ზოლმე, როცა ევრე იხსენიებდნენ იმის გვარს, ოღონდ ეს გეთქვა და ჩოხას გაიზდი და და შენ ჩაგაცმევდა.

— ერთი ეს მითხარ, ქალი როგორია? — ყველა ყველა და ეს კი დავგავიწყდა, — მოიგონა ბოლოს ლუარსაბმა.

— წაგნში და ხელსაქმეში კარგად გაწურთვნილია, მეტი რა გინდა, — უპასუხა იმანაც.

¹ დათანხმდება. ² მოსაჭერი ხრახნილი. ³ ხელგაშლილობაში, გულუხეობაში.

— წიგნი რად მინდა? რა, ბრძნად ხომ არ დავსომი! შენ ერთი ეს მითხარ, მაღლიანი სახე აქვს? ფერზედ როგორ არის?

— მაგას ნულარ მკითხავ, კალმით ნახატია.

— მაშ რალა, ფეხი დავაჭირო? — ჰკითხა ლუარსაბმა, რომელსაც სუტ-კენინის უკანასკნელ სიტყვებზედ სიხარულმა და წადილმა ტანში მეტად საამუჟად გაუბრინა.

— დიად, ფეხი დააჭირე. ამას შენთვის ვამბობ, რადგანაც ჩემს დაზედ უკეთესის შვილი ხარ, თორემ — თითონ შენ იცი — მე გამორჩენა არა მაქვს-რა. ჩემის სულის საცხოვრებლად მინდა მოვახდინო ეს საქმე, თორემ მოსე გძელაძე მე არას მამცემს. ნეტავი დავიყოლიო და დედი-შენის შვილის ბედნიერება მოვახდინო და გამორჩენას ვინ იკითხავს!

— ჩემ კისერზედ იყოს ეგა. ლამაზია? — ჰკითხა ღიმილით კიდევ ლუარსაბმა.

— გითხარ — კალმით ნახატია-მეთქი.

-- ორასი თუმანიცა აქვს?

-- იქნება მეტიც, — ეგ მე და შენზედ ჰკილია.

— იქნება მეტიცო!.. ჰა, თქვენ რას იტყვიო, ცუდი, არ იქნება, — ისე სთქვა ლუარსაბმა, თითქო რჩევას ეხლა აპირებსო.

— შენ როგორღაც გულში ჯერ არ გადაგიწყვეტნია, როგორც ვხედავ, -- დაატანა ცბიერმა სუტ-კენინამ, რომ გამოათქმევინოს, გულში კარგად გაუჯდა თუ არა; თუ გაუჯდა, კიდევ დასტუჟოს რაჟე.

— ეჰ, რას ბძანებ?

— როგორ რას ვბძანებ? თუ გულში არა გაქვს, ნუ შემარცხვენ, ეხლავ თავი დამანებებინე.

— თავი როგორ დავანებებინო, რომ იმ ქალის სიყვარული გულში ნალევრდალსავით ჩამიგდე. აბა, როგორ დავანებო თავი? მითამ რაში დავიწუნებ!

— მაშ გავათავეთ?

— გავათავეთ.

— უი, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი! ძლივს დედი-შენის მოვალეობას და უფლისა წინაშე აღთქმას არ შევასრულებ, თუ მოსე გძეღაძე ძალიან არ გაგვიჯიუტდა!

— ის კაცი რომ სთქვი, მოიყიდე, მეც აქ ფეხს დავაჭერ.

— ნეტავი იმის მეტი ქრთამი არ დაგვეხარჯოს! იქნება სხვასაც მოუნდეს.

✠ შუაზედ გაუყავ ოცი თუმანი.

— უი ჩემს თვალებს! ქა, როგორ იქნება? უბრალო კაცის შვილები ხომ არ არიან, ათ-ათ თუმანში ხელი გაისვარონ, თავადიშვილები არიან, სახელგათქმულები, იმათი მოსყიდვა ადვილი არ არის. აი, როგორ გეტყობა, რომ ჯერ ყმაწვილი ხარ.

— ოცის წლისა ჯერ სრული არა ვარ, — იტყუა ლუ-არსაბმა, სრული იყო.

— ისიც ჩვიდმეტის წლისა იქნება. სწორედ გვრიტები იქნებით. უი, ნეტავი კი იმ ბედნიერ დღეს შევესწრა, რომ თქვენ ერთად მხარი-მხარ მსხდომნი გნახოთ და! ბევრი არ შემოგნატრებენ!

— მაშ ერთი აუჩქარე, თუ მართლა ევრეა, თუ ღმერთი გწამს, — შეეხვეწა მოუთმენელი ლუარსაბი.

— ნეტავი ჩემს აჩქარებაზედ იყის დამოკიდებული და მალე მტერი მოგივდეს, მალე მე მაგას ბოლო მოვულო, მაგრამ ის წყეული მაშაა საქმე. ღმერთი მოწყალეა, ნუ გეშინიან.

ეგრე გათავდა პირველი მოციქულობა სახელოვანის მოციქულისა. ლუარსაბს ამ დღის აქეთ, ცხადივ თუ სიზმრად, სულ ის კალმით ნახატი ქალი აგონდებოდა და ორას-თუმნიანი პარკი. საღერღელი მეტად აეშალა, სურ-

ვილმა მეტად აადრულა, ასე რომ, როცა შოიგონებდა, ერთს ლაზათიანად გაიზმორებდა და ამას იტყოდა მსუნაგსავით ტუჩის ლოკვითა: „კალმით ნახატი ქალი, ორასი თუმანი ბაჯალლო ოქრო და იქნება მეტიცო.. ჰა! რას იტყვი ლუარსაბ, ურიგო არ იქნება, განა? ამაზედ არის ნათქვამი: „ბელი მომეცი და სანებეზედ გადამაგდეო!“

VII

თუმცა სუტ-კენინამ თავის ანგარიშების გამო საქმე ცოტად გააგრძელა, მაგრამ მალე უნდა გათავებულყო, რადგანაც ორივეს მხრივ ნების დართვა იყო. სუტ-კენინის ანგარიშების გარდა, ერთი სხვა ხიფათიც მოსდევდა ამ საქმეს. ქალი — პირველი რომ ოცის წლისა იყო და ამბობდნენ ოცდა-ერთისადაცო — ეგ არაფერი, ამაში შეიძლება ბოლა კიდევ ხერხიანად მოეტყუებინათ, ცხენი ხომ არ იყო — კბილებზედ შეეტყოთ, მაგრამ კირი ის იყო, რომ მეტად მახინჯი გახლდათ. აბა, აქ როგორ მოატყუებ? თვალებს ხომ არ აუბამ? მართალია, შეიძლება პირველში სხვა ეჩვენებინათ, მერე, რაკი ჯვარის დასაწერად მოვიდოდა, ძალად გადასწერდნენ ჯვარს, მაგრამ სუტ-კენინას ეწინოდა: მერე ხომ თმით მათრევენო. თმით თრევა კიდევ არაფერი, რომ კარგად გამოიჩინა შეიძლებაოღეს, ოცი თუმანი აბა რა ფულია! მართალია, ლუარსაბსაც ჩამოართო ბარათი, მაგრამ, რაკი ამისთანა მახეში გააბამდა საწყალსა, მერე როგორღა მივიდოდა ფულის გამოსართმევად? ხომ უზიარებლად დაარწოდა ეჩივლა და ბარათი დიანბეგთან წარედგინა, რა გამოვიდოდა? ლუარსაბი გააბათილებინებდა, ოუ არა და ნახევარს დიანბეგი წაიღებდა. მაგ ნახევარს ჯ.ნი გაგარდეს, ოღონდ საქმე არ გამოაშკარავდეს, — მაშინ რა ეძველებოდა სუტ-

კნეინასა? ხომ ციხეში დაიჭერდნენ. „არა, — იფიქრა კნეინამა, — ეს ბარათი კიდეც აქა მქონდეს: როცა დრო მოვა, შევეუთვლი, თუ მომცა, ხომ რა კარგი, თუ არა და ჯანი იმასაც გავარდეს, — ერთის სიტყვით ეს ბარათი ან პო არის, ან არა. საპო-არაოდ საქმე რად გავინადო. სიფრთხილეს თავი არ ასტკივა: ისევ ისა სჯობია, მოსე გძელაძეს ათიოდ თუმანი ნაღდი — აი ეგ მიყვარს! — მოვამატებინო და გავბედო ლუარსაბის მოტყუება. თორემ იქ ჩივილი, ერთი დავიღარაბა ასტყდება. იქნება საქმეც გამოაშკარავდეს, ამას იქნება კიდეც სხვა საჭმეებიც ზედ შემიკეცონ¹, — ერთი ხათბალა² რამ გამოვა... რადა? არა ეგ ჩემი საქმე არ არის: მე მიყვარს „ჩისტად“³ საქმის დაჭერა.

ეგრე მომართული იყო სუტ-კნეინა, როცა გძელაძიანთ სოფელში შევიდა ამისი ურემი. მითამ და ერთ რაღაც ძველ საყდარში ღამის სათევად მოვიდა. მეორე დილას თითონ მოსე გძელაძე მოიქრა და სუტ-კნეინა თავის სახლში შეიპატიჟა. დაიწყეს ლაპარაკი.

— აბა, ჩემო ღვიძლ დაზედ უფრო უკეთესო დაო! ქალია თუ ვაჟი? — ჰკითხა მოსე გძელაძემ.

— ვაი, რომ ქალია — უბასუხა შეწუხებულსავით სუტ-კნეინამ.

— როგორ? არ ირთავს?

— არა.

— მაინც რას ამბობს?

— ქალი არ მოსწონს — ნუ გეწყინებათ კი — მახინჯი არისო.

— ვაი ზენს მოსეს; განა უნახავს საღმე!

— არა, არსად არ უნახავს, მაგრამ შეუტყვია.

— თუ არ უნახავს, მაშ კიდეც შეიძლება საქმე დავატრიალოთ.

¹ დამიმატონ. ² უბედურება. ³ რუსულია — წმინდად.

— აბა როგორ?

— თუ შენ შემეწევი, ჩემო დაო, და ჩემს პურ-მარილს არ დაივიწყებ, საქმეს დამში¹ მოვიყვანო.

— აბა, გეთაყვა, მე რაღა თხოვნა მინდა, ხომ იცი ჩემს თავს შენის სამსახურისათვის არ დაეზოგავ.

— მაშ თუ ეგრეა დამაცა.

ადგა მოსე, გავიდა გარეთ და პატარა ხანს შემდეგ შემოიყვანა ერთი მშვენიერი, მოხდენილი ახალგაზრდა გოგო. დააყენა სუტ-კენინის წინ, ხან აქეთ შემოატრიალა, ხან იქით, მერე უბძანა, რომ გარეთ გავიდეს.

გამოცდილი სუტ-კენინა მიხვდა, რასაც მოასწავებდა ეს ამბავი, მაგრამ თავი მოიკატუნა, მითამ და არაფერი იცის. მოსე გძელაძე მოვიდა და მოუჯდა ისევ გვერდით.

— როგორ მოგეწონა? — დაიწყო გძელაძემ.

— ერთი ტურფა რამ არის, — უმანკოებით მიუგო მანკიერმა² სუტ-კენინამ.

— უფრო კარგი იქნება, რომ ჩემის ქალის ტანისამოსით მოვროთო.

— რასაკვირველია: ერთი ორად მოემატება სიკეც-ლუცე.

— ეილა ძენ რას იტყვი, რომ ნიშნის მომტანს ეს გოგო, ლამაზად მორთული, ჩემის ქალის მაგიერად ვაჩვენოთ? — ჰკითხა მოსემ და თვალი თვალში გაუყარა, რომ პასუხი იქ ამოეკითხა.

— მერე სასიძო ხომ მოვა ნიშნის მერეთ, იმას რაღას უზამ?

— იქამდინ ვინ დააცლის? მესამე დღესვე ჯვარის-წერა დავუნიშნოთ. სადღა მოიცლის, რომ ქალის სანახავდაც მოვიდეს?

¹ დამში მოვიყვანოთ.—მოვაგვაროთ. ² მანკის მქონემ (მატყუარამ ეშმაკმა).

— მერე ხომ მაინც ჯვარის-საწერად მოვა?

— მერე მე ვიცი. შენ ოღონდ მანამდინ დამეხმარე, მერე ჩემს კისერზედ იყოს. ძალად ჯვარს გადავწერ.

— არა, გეთაყვა, მე მაგ საქმეში ხელი დამიბანია, მე მაგას არა ვიქ, ესლავ გეუბნები.

— რატომ?

— აბა, იმას გაუგია, რომ მახინჯიაო...

— მაგის ფიქრი ნუ გაქვს, — გააწყვეტინა სიტყვა მოსემა, — ნიშანის მომტანი რომ ამ გოგოსა ჰნახავს, მივა და ეტყვის: რას მიჰქარავ, იმისთანა ქალი ჩემს თვალებს ჯერ არ უნახავსო. თუნდ ეგ არ იყოს, ერთი ხუთიოდე თუმანი და იმისი ჯანი. ასეთს ავალაპარაკებ, რომ...

— ძმას გამოგზავნის.

— უფრო კარგი. რასაც თავის თვალთ ჰნახავს, თუნდ ქრთავი არ იყოს, ის არ უნდა უთხრას? თორემ ფულიც ხომ არა მშურს.

— არა, გეთაყვანე, მე მაგ ცოდვაში არ ჩავდები. აი შენი ბეედ მოცემული ხუთი თუმანი, მე კი ხელი დამიბანია.

ამოიღო ორი ოც-და-ხუთ მანეთიანი ასიგნაცია¹ და მისცა მოსეს გამოქნილმა მოციქულმა.

— მაშ მალაატობ?... — უთხრა გულის სატკენად მოსემა, — მაშ ჩემი ოჯახის დაღუპვა გინდა? მაშ ჩემი საწყალი ქალი არ გებრალდება? ეჰ! მუხანათო² წუთის-სოფელო!.. სულ ტყუილი ყოფილა: პურ-მარილიც, პატივის-ცემაც, სიყვარულიც, მეგობრობაც!.. ეჰ, შენი ნებაა!.. ეს კი იცოდე, რომ გულში შამშასპული ისარი გამიყარე, სპილენძის ტყვია მომარტყი, ურჯულო ლეკსავით ქრისტიანი სული წამწყმინდე.

¹ ქალაქის ფული. ² გაუტანელო.

მოსეს ეგონა, რომ ამ სიტყვებით მოვულობო გულსაო, ის კი არ იცოდა, სუტ-კნეინა რა კნეინა იყო! სუტ-კნეინა კი იქნებოდა, რომ სიტყვით მოტყუებულყო!.. სუტ-კნეინას თუმცა გულში ეცინებოდა, მაგრამ სახე შეიჭმუხნა, მითამ სწუხს კიდეც და ვერა უშველია-რაო.

— შენ ნუ მამიკვდები, მოსე — უთხრა მწუხარეს ხვით კნეინამ, — და იმ შენის სახის ჩემს უბედურს ქმარს პირშავად არ შევეყრები საიქიოს, რომ შენის ოჯახის სამსახურისათვის მე თავს არ დავიზოგავდი, მაგრამ სამსახურიც არის და სამსახურიც.

— რა ვუყოთ, რომ არის? — მიუგო ეხლა კი ცოტად იმედმოცემულმა მოსემ, რადგანაც შეატყო, რომ სუტ-კნეინა დაყოლებას აპირებს, — რა ვუყოთ რომ არის? განა ჩვენ კი არ ვიცით სამსახურის გადახდა? რა უმადური მე მიპოვე? ოცი თუმანი არ დაგპირდი? ოც-და ხუთი იყოს, შე დალოცვილო!

— არა, გეთაყვა, ფულზედ ხომ არ არის საქმე: თმით მათრევენ სიბერის დროს, სულს წავიწყმენდ.

— ოც-და-შვიდი იყოს.

— არა, გეთაყვა, ფული რა სახსენებელია: საქმე დიდი გასაბედავია.

— ხომ მოხერხება შეიძლება? ოც-და-რვა იყოს.

— არა, შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ თავს ვინ გამოიშეტებს?

— ოც-და-ცხრა იყოს, — უმატებს ნელ-ნელად მოსე და ყოველ მომატებაზედ ჰხედავს, რომ სუტ-კნეინა რბილდება.

— ძალიან თავის გამომეტება კი უნდა, თორემ შეძლებით რა არ შეიძლება.

სუტ-კნეინამ, ხელოვანმა¹ სუტ-კნეინამ, ძალიან ცბი-

¹ დახელოვნებული.

ერობითა სთქვა ეს უკანასკნელი სიტყვა, თითქო მოსე რომ ფულს უმატებს, იმას ყურსაც არ ათხოვებსო, და მარტო იმასა ჰფიქრობს: შეიძლება, თუ არაო. დიდი ხანია იცის სუტ-კნეინამა, რომ შეიძლება, მაგრამ კარგა მსუტანის ლუკმის ამოვლება უყვარდა, რაკი ქვაბში ხელს ჩაჰყოფდა ხოლმე. მოსეს რომ არ დაესწრო, თითონ სუტ-კნეინა ეტყოდა მაგას, ესე მოვიქცეთო. კალმით ნახატიო -- უთხრა და ამისთანა მახინჯს ხომ არ დაანახებდა? სწორედ მაგისტვისაც მოვიდა, რომ მოსესთან არჩიოს, ისე კი, რომ ფულიც მეტი გამოჩრჩეს. რაკი მოსემ დაასწრო, გამოჩრჩენის საქმე ნახევრად გარიგდა. სუტ-კნეინას კიდეც გაუხარდა, -- ეხლა მე უარზედ უნდა დავედგეო, სთქვა გულში, და თუ გამოჩრჩენაა, აქ გამოვჩრებიო.

---ოც-და-ათი იყოს, -- დაუმატა კიდეც სწორე გზაზედ დამდგარმა მოსემ, --- მეტი კი აღარ შემიძლიან.

--- რატომ? -- დაიწყო ისევ თავისებურად კნეინამ, რაკი ოც-და-ათამდინ აიყვანა, --- რატომ? შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ ნიშნობაში მეც უნდა ვიყო, რომ, თუ მოხერხდეს, კარგად მოხერხდეს. ეს არის ჭირი, რომ ამ კაბით ხომ ვერ მოვალ?

--- კაბაც შენი ჭირის სანაცვლო იყოს, -- დაასწრო გახარებულმა მოსემ, რაკი ჰნახა, რომ სრულიად დაიყოლია, --- კაბა ჩემ კისერზედ იყოს.

--- მაშ ყური მათხოვე, რას გეტყვი: მე იმას ნიშანის მოსატანად ძმას გამოვაგზავნიებ. შენ გოგო ლამაზად მორთე -- ეცადე არავინ გაგცეს -- სამ ღლეს უკან კი უთუოდ ქორწილი უნდა მოახდინო. მოიგონე რამე, რომ ყმაწვილმა ქალის ნახვა არ მოასწროს. მერე ხომ შენ იცი, ჩემი საქმე მაშინ გათავებული იქნება.

--- ნიშნობის ღამეს ფულს სრულად ჩაგაბარებ, ეხლა თუ გინდა, ეს ხუთი თუმანი ბე ისევ წაიღე.

— არა, ათი თუმანი შიბოძე, რა ვიცი, იქნება როგორ დამჭირდეს, აქ ხომ ვერ გამოვიქცევი.

— შეიღ-თუმან-ნახევარი იყოს ჯერ.

— ათი მიბოძე. ისევ შენის საქმისთვის მინდა, შენს საქმეს მოვახმარებ, თუ გამიჭირდა. ჩემთვის ხომ არა გთხოვ.

— რა? ეს ათი თუმანი იმ ოც-და-ათ თუმნის ანგარიშში არ გინდა წაიღო თუ?

სუტ-კნეინამ გაიცინა.

— მაშ, ქა?

— ჰო, ეგრე სთქვი, მე მეგონა, მართლა ეს ცალკე გინდა, რომ ჩემს საქმეს მოახმარო.

— არა, გეთაყვანე, იმის ანგარიშში მიმაქვს. საკაბე კი მალე მიბოძე, რომ შეეკრება მოვასწრო.

— აი, ათს თუმანს მოგართმევ, იქიდან შეიკრე და მერე გავსწორდებით.

სუტ-კნეინა დაჰყაბულდა¹, მაგრამ მოსტყუვდა კი.

რალა გავაგრძელო, მოსემა და კნეინამ ესე დააწყეს საქმე და სწორედ ეგრეთაღ ბოლო მოუღეს. კაი ბადე დაუგეს ლუარსაბსა და კარგადაც გააბეს.

ორი კვირა რომ გავიდა, აღტაცებულმა ლუარსაბმა, აქაო და საქმე გარიგდაო, კარგის ნიშანით თავის უფროსი ძმა დავითი გაიროსტუმრა. დიდის ყოფით მიიღეს დავითი. ხალხი მოსემ არ მოიწვია; სრულიად არავინ, რომ ეშმაკობა არ შეუტყონ, ლუარსაბსაც მისწერა — ნურავის შეატყობინებო. აი, ის წიგნი ნამღვილი, თავის ღირსებით და შეცდომებით;

„ჩემო აღმატებული ბედნიერო გვაროვანო სიქეო:.

¹ დათანამდა.

„თუმცა დიდათ ბედნიერი ვარ რომელიცა რომა შენგანა ვარ დღეს მოხუცებული ბედნიერი და გული ჩემი სიხარულით აღავსე ნეტარითა სიძოობითა თქვენითა და თვალი ჩემი აახილე რომელიცა რომა დაინახა ისევ გაზაფხული მუხთაღისა სოფლისა ამისა ფრიად სიხარულში ვარ რომელიცა ეხლა ვარ ჩემო აღმატებულო გვაროვანო სიძეო რომელიცა გთხოვ გამოგზავნო ნიშანი რომა საქმემ არ დაიგვიანოს დიდი ხალხი არ გამოგზავნო რომელიც რომა მე მოხუცებული კაცი ავადა ვარ სნეული და პატივი და მასლაათი და ქეიფი რომელიცა მე აწ აღარ ძალმიძს რომელიცა ფრიად შეაწუხებენ ქორწილში რომელიც თქვენ იქნებით ჩემს სახლში მასპინძელი დიად დიდი ხალხი მოვიწვიოთ თქვენცა დიდი და პატიოსანი ნათესაობა გაყავს რომელიცა არც მე ვარ უნათესაო და ბლომად შევყაროთ ისე როგორათაც შეპფერის დიდებულს გვაროვნობასა თქვენსა და ჩემსა ოჯახს სახლკარიანობასა ჩემსა:.“

„სხვებრ ბძანდებოდეთ ბედნიერებით იესო ძე ღვთის მიერ ვითხოვ თქვენს ბედნიერებას რომელიცა რომა მსურს ნახვა თქვენი თქვენი სიმამრი ბრწყინვალე თავადი მოსენოშრევანისძე გძელაძე:.“

რასაკვირველია, თავაზიანი ლუარსაბი ამ წიგნის შემდეგ აღარ გაგზავნიდა ბეროს ხალხსა. მარტო ერთი დავითი და ერთი კიდევე ვილაცა გამოისტუმრა, რომ ახალი სიმამრი, რადგანაც ავად არის, არ შეაწუხონ, დავითს კი დააბარა, რომ ფულზედ კარგად მოილაპარაკოს, როდის ჩააბარებენ, და მერე ქალი კარგად გასინჯოს.

დიდის პატივით მიიღო მოსემ დავითი. ქალის მაგიერად ის მშვენიერი გოგო მორთეს და დავითს ისე აჩვენეს. დავითი გაგიჟდა — რომ დაინახა და გულში არ იყო რომ შურმაც არ გაუარა, ნამეტნავად თავისი მკლე

ცოლი რომ მოაგონდა ამასთან. ვახშამზედ რომ ისხდნენ, მარტო ოთხნი იყვნენ — დავითი და ამასთან მოყოლილი ის ვიღაცა, თითონ მოსე და ამისი მოზრდილი შვილი. კნენიაც თუმცა მოსესთან იყო, მაგრამ ქალთან ივახშმა. მოსემ ბოდიში მოიხადა, რომ ხალხი არ დაუბატიყა ამის-თანა ბრწყინვალე გვარიშვილებსა.

— რა ვქნა, შენი კირიმე, — უთხრა დავითს მოსემა, — ჩემო ახალ მოყვარე! ავადა ვარ, თასლიზს ვერ გავუწედი¹. სიძუნწეში არ ჩამომართო, შენი კირიმე! აბა, ჯერ ისე ავადმყოფი რა არის, მერე მასპინძელი რა უნდა იყოს. თორემ იმდენი სიკეთე ღმერთმა შენ მოგცეს, რამდენი ნათესაობა და მახლობლობა მე მყვანდეს. მაგრამ ჩემი მაყურებლები რა ქეიფს გასწევდნენ. ისევ ის ვამ-ჯობინე — ნუ დავბატიყებ-მეთქი. ამ ნიშნობამ ისე შინაუ-რულად ჩაიაროს, ქორწილი კი ჩემ კისერზე იყოს. ქორ-წილისა რა ბჰანა ჩემმა სიძემ?

— რაც ჩქარა იქნება, ისა სჯობიაო. — უპასუხა დავითმა, — პირფერობაში კი ნუ ჩამომართმევთ და ეს ქალი რომ ჰნახოს იმან, იმ წამშივე ჯვარს დაიწერს, თავი არ მომიკვდება!

-- მზეთუნახავი ყოფილა, — დაუმატა სტუმარმაც.

— რა ვქნა? მაღლობა ღმერთსა, ღმერთმა ეგ მომცა და ყველაფერი ღვთის ნებაზედ ჰკიდია, — სთქვა მოსემა, — მიხარია, თქვენმა მზემ, რომ ქალი მოგეწონათ.

— ღმერთმა აცოცხლოს პატარძალი! — წამოავლო ჯამს ხელი დავითმა, — ღმერთმა ტკბილად შეაბეროსთ ერთმა-ნეთს!

--- მაღლობელი ვარ, თქვენი კირიმე! --- დაუკრა ყველას თავი მოსემა, -- მაშ რაც მალე იქნება, ისა სჯობია.

-- იმან ისე მოგახსენათ, -- უპასუხა დავითმა, — მეც,

¹ აქ — რიგინად ვერ დაუხვდები.

სწორედ მოგახსენებთ, მაგას ვურჩევ ჩემს ძმასა. რაღა გავაგრძელოთ საქმე.

— ჩემის ფიქრითაც ეგრე სჯობია, — სთქვა მოსემა, — ქალი აქა ჰდნება — მამისაგან კი არ უნდა ითქვას ესა, მაგრამ შორეული ხომ არა ხარო, თქვენთან რა დავმალო, — ქალი აქა ჰდნება...

— ის კიდევ იქ, თქვენმა სიცოცხლემ! — წაართო სიტყვა დავითმა.

— მაშ, როცა მიბძანებთ, მაშინ იყოს ქორწილი, — სთხოვა მოსემ.

ერთი სიტყვით, გადასწყვიტეს, რომ სამშაბათს საღამოზედ სიძე უნდა მოვიდეს და იმ ღამესვე ჯვარი დაიწეროს. მეორე დღეს დავითმა ფულზედ ჩამოუგდო ლაპარაკი. მოსემ დააჯერა, რომ ქორწილის მეორე დღეს ორასს თუმანს სულ ბაჯადლო ოქროებს თავის ხელით მიართმევს. ხელი-ხელს დაჰკრეს, დავითი — მეორე დღეს პატარძალი აღარ აჩვენეს — შინ წამოვიდა და მოსე თავის სახლში დარჩა. როცა მოსემ ცხენზედ შესო და გამოისტუმრა დავითი, როცა მარტო დარჩა, ხელები დაიფშვნიტა მეტის სიხარულისაგან და სოქვა ღიმილით: ყოჩაღად წავიყვანე საქმე. ეხლა ჩემი წუხილი მარტო ის არის, რომ სუტ-კენინას ხრიკი მოვუგდო, ერთი მიზეზი რამ მოვუგონო, რომ ფული აღარ მივცე იმაზედ მეტი, რაც მიმიცია, თორემ, იმისაგან რომ მოვტყუედე, სირცხვილია.

ამ ფიქრში იყო, რომ სუტ-კენინა — მოსეს ცოლი არა ჰყვანდა და ჯალაბობას კნეინა ჰთამაშობდა¹ — რომ სუტ-კენინა წინ მოევება ვახარებული.

— ჰა, რა-რიგად მოვიდა საქმე! — უთხრა სუტ-კენი-

¹ ცოლობას, ოჯახობის მაგივრობას ეწოდება.

ნამა, — შიშნოლოცეს შვილის ბედნიერება. დიდი ჯაფა კი გავწიე. სულ ვიწურებოდი — შენზედ მიწა არ მენახოს — სულ ვიწურებოდი, რომ ან აი ეხლა შეიტყობენ-მეთქი, ან აი ეხლა — და დავიღუპები, მაგრამ მიშველა ღმერთმა და ვერ შეიტყეს.

— ეჰ, შე დალოცვილო! — უბასუხა მოსემ, — იწურებოდი, ასე გვონია, პირველად ჩაგედინოს ამისთანა საქმე. იწურებოდა!.. თქვენი ხელობა მეტი რა არის? იწურებოდა!..

სუტ-კნეინა შეერთა.

— არა, ხუმრობ, თუ მართლა მეუბნები? — ჰკითხა შემერთალმა სუტ-კნეინამა.

— მაშ არა და გეხუმრები!

— ეხლა განა?

— ეხლაცა და მაშინაც.

— ღმერთმა მშვიდლობა მოგცეს, თუ ეგრეა, მე კი გამისტუმრე და მერე შენ იცი.

ხალაქ გინდა წაბძანდი, ხელს ვინ გიჰერს.

რასაკვირველია, ხელს არაფერს დამიჰერს, მაგრამ დაპირებული მიბოძე და ღმერთმა მშვიდლობა მოგცეს, რაც გინდა ილაპარაკე ჩემზედ: გული არ მეტკინება.

— დაპირებულიო!.. რაც მოგეცი იმასაც ვნანობ და გვონია — კიდევ მოგცე რამა!

— ეხლა ევ ნამუსია? მოხუცებული დედაკაცი ფოშ-ტის ცხენსავით მათრიე, ქვეყანაში თავი შევირცხვინე, საქმე საქმეზედ მოვიყვანე და ეხლა მაგას მეუბნები?! ნამუსია?

— დაჩუმდი, თორემ...

— არა, ნამუსია?.. შენა გკითხავ, ნამუსია?

— ის კი ნამუსია, რომ ავიღია ფეხი, სოფლიდან სოფლად დადიხარ და მაჰანკლობ, ნამუსია? შარშან რომ ათ თუმნად შენი დისწული, გასათხოვარი ქალი, დიან-

ბეგს მიჰგვარე, ნამუსია? როცა დაორსულდა, შენ რომ წამალი მიეცი და მუცელი წაუხდინე, ნამუსია?..

სუტ-კნენინას გული ყელში მოებჯინა, თავისი სიფრთხილე, გამოცდილობა ამგვარებში და გულის სიგრილე დაჰკარგა.

— მაშ თუ აგრეა, — დაიყვირა გაკაპასებულმა სუტ-კნენინამ, — შენი ფეხი დამკარ თავში, შენი ფეხი, თუ ეგ საქმე არ დაგიხლართო!

— შენი ლეჩაქი დამხურე თავზედ, — ამ ბუქარაზედ მშვიდობიანად უპასუხა მოსემ, — შენი ლეჩაქი, თუ ეხლავ გომურში¹ არ დაგამწყვდიო, მინამ ქორწილი არ გათავდება. რას მიზამ! მიჩივლებ თუ? არა მგონია, შენი თავი საღიანბეგოდ გახადო: ცოდვა ბევრი გაწევს კისერზედ, სულ ერთი-ერთმანეთს ზედ მიეკეცება, და მაშინ ციმბირშიაც ალაგი არ გექნება, შე ტყუილო-კნენინავ, შენა! ეს ის ღიანბეგი კი არ არის, რომელსაც გოგოს გაუბრუნებელი ხოლმე და ბურთსავით ხელში ათამაშებდი! ის დრო წავიდა.

ვერც ამ სიტყვებმა მოიყვანეს თავის გონზედ გამწარებული სუტ-კნენინა. ის ისევ-ისე სიმწარისაგან გონებაშიმხდილი იყო, თორემ გაჯავრების და მუქარის მაგიერ ისეთნაირად მოიკატუნებდა თავს, ისეთნაირად მოუკვდებოდა ხელში, რომ ყველაფერს გააქარწყლებდა. ეხლა კი ჯავრისაგან, როგორცა ეთქვი, გონება დაბნეული ჰქონდა, იმიტომაც მაინც კიდევ შეჰყვირა:

— დამამწყვდე!.. უი, მეხი კი დაგეცა მაგ უხეირო თავზედ! დამამწყვდე რა, შენი მოახლე გოგო ვარ, ან შენი გომბიო ქალაი..

— რაო? აი, თუ გოგოზედაც უარესი არა ხარ. მე ეხლავ გაჩვენებ, როგორც გაგისტუმრებ გომურში, — უთხ-

¹ საქონლის სადგომში.

რა ხუმრობაგაშვებით მოსემა, — შენ რომ ჩამოგარჩო კიდეც, ხმას არავინ გამცემს. მაგრამ სიფრთხილეს თავი არა სტკივაო, მერე რომ არა დამაბრალო-რა, ეხლავ მიჩვენე, ჯიბეში რა გაქვს.

მივარდა სუტ-კნეინას ჩვენი მართალი კნიაზი. სუტ-კნეინა ჯერ გაუძალიანდა, ბოლოს კი — ღვთის წყალობა გქონდეთ — იკადრა ერთის ლურჯის ხელსახოცის ამოღება, რომელშიაც რაღაცები ეხვია. სუტ-კნეინა გაფითრდა და პირი გაუშრა, ველარა უთხრა-რა. მოსემ გაშალა ხელსახოცი და თავისი ათი თუმანი იქ გამოკრული ისევ ხელუხლებელად ჰნახა, მაშინვე ჯიბეში იკრა. ერთი რაღაც ქალაღდიც მოჰხვდა ხელში. გაშალა, თამასუქი იყო, ის თამასუქი, რომელიც სუტ-კნეინამ ლუარსაბს დასტყუვა. მინამ მოსე ამ საქმეში იყო გართული, სუტ-კნეინას თავისი ხერხი, ეშმაკობა, გამოცდილობა დაუბრუნდა. იფიქრა სუტ-კნეინამ: „ამ ყვირილს და მუქარას თავი უნდა დავანებო, თორემ დამწყვდევას გამიმართლებსო, თუნდ დამამწყვდივოს, არაფერი, ხუთი-ექვსი დღე სიზმარსავით გაირბენს: შინ მივწერ რომ მზითევს ეუმზადებ-მეთქი და ქორწილამდინ ველარ გადმოვალ ვინ რას შეიტყობს, ოღონდ ეგ ათი თუმანი მაინც დავიბრუნო! ეგ მაინც არ დამეკარგოს!..“ ამ ფიქრებმა თვალის დახამხამების უმაღ გაურბინეს გონებაში სუტს, მაგრამ კი მოხერხებულს კნეინასა.

-- ეს ვინ მოგცა შენ? — ჰკითხა მოსემ და აჩვენა თამასუქი. სუტ-კნეინას მზად ჰქონდა პასუხი.

— ეხლა, შენ არ დაიჯერებ, რასაკვირველია, რომ ეგ თამასუქი თუ ჩამოვართვი, ისევ შენის საქმისათვის ჩამოვართვი. თუ ვინიცობაა, რომ მოვატყუეთ, ქალი ის არ ვაჩვენეთ — ეს შეეტყო და უარზედ დამდგარიყო, ამ თამასუქს ვაჩვენებდით და ვეტყოდით: დაიწერე, თორემ დიანბეგს წარუდგენთ და სულ ნაღდს დაგათვლევინებთ. აი,

რისთვის გამოვართვი, შენ ხომ არ დაიჯერებ, გაჯავრებული ხარ, მაგრამ მე კი გული ძალიან შემტკივა შენთვისა.

— თუ ეგრეა, რატომ აქამდინ არ მაჩვენე?

— რომ ვაჩვენო-მეთქი, ვიფიქრე, ვაი თუ ამის იმედით საკმეზედ მუყაითობა¹ იმისთანა აღარ გასწიოს-მეთქი. რა ვიცი? ხორციელები ვართ.

— ეხლა მაგითი გინდა მამატყუვო განა?

— აკი გითხარ: არ დაიჯერებ-მეთქი. კაცს რაკი ერთხელ და ერთხელ ეხტიბარი² წაუხდება, აღარ დაუჯერებენ. მეც ისე მომდის. შენა გგონია, გატყუებ? თუნდ ეგ ბარათი შენ მიირთვი, ორასს თუმანში გაუბარე და მე ეგ ათი თუმანიც მეყოფა, ჩემო კარგო!

— შენ მაგითი მე ვერ მომატყუებ. ეს ბარათიც მე დამრჩება, ეს ათი თუმანიცა, და შენ კი გომჭრის მაგიერად ხულაში³ დაგამწყვდევ, რომ ჯვარის-წერამდინ არ გამცე. მერე რაც გინდა ჰქენი. — ბიჭო! — დაიყვირა მოსემა.

ბიჭი მოვიდა.

— ეს ტყუილი-კნეინა წააბძანე ხულაში, ხალიჩაც მიართვი, მუთაქაც, ქვეშაგებიც. პური და ლეინო არ მოაკლოთ, ეს კი უნდა ჰქნა, რომ გარედამ კლიტით უნდა გადაკეტო და გასაღები აქ მომართო. თუ ეს ამბავი შეუტყვია ვისმე, ვაი თქვენი ბრალი!

ბიჭი არ გაინძრა, ჯერ ტყუილი ეგონა.

— არ გეყურება შე... შვილო! — დაუჭყივლა მოსემა.

ეხლა კი იკადრა ბძანების დაჯერება, მივიდა, წაავლო ხელი და გამოსწია საწყალ სუტ-კნეინასა, რომელიც ეხლა კი ისე მაიკუნტა, ისე მაიკუნტა, რომ მუშტის ოდენა გახ-

¹ ბეჯითობა, გულმოდგინეობა. ² ნდობა, პრესტიჟი. ³ უბრალო ქოხი.

და, მაგრამ მაინც კი იმედი არ დაჰკარგა, რომ გააქარწყლებს ამ ამბავსა და მშვილობით გადარჩება. კიდევ სიტყვა მოახერხა ეშმაკურად და უთხრა მოსესა ისე, ვითამ აქ არაფერი ამბავია:

— უი, შენ კი გენაცვალოს ჩემი თავი! ტყუილი გაჯავრება რა-რივად გიხდება! ამ სულელ ბიჭმაც დაიჯერა, ასე ჰგონია, — მართლა უბძანე. გლებკაცია, ვერ მიხვდა, ნუ გაუწყრები, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!

ამისთანა ოსტატობამ კინალამ მოსე არ გააცინა. ბიჭიც გაშტერებული შედგა. ბევრი კიდევ სხვა იოსტატა სუტ-კნენიანმა, მაგრამ ვერაფერმა ველარ უშველა: ხულაში დაამწყვდიეს, შინ კი წიგნი მისწერა — ჯერ კი მოსემ გადიკითხა — რომ აქ მზითევს და საკერავეებს ვუმზადებო და ოთხშაბათამდინ ნუ მომელოდებითო. ეს მისწერა, შევიდა ხულაში, დაჯდა ხალიჩაზედ და დაიწყო ტარის რთვა, რომელსაც, საცა წავიდოდა, თან წაიღებდა ხოლმე. ესე იყო, მითამ და აქ არაფერია.

VIII

როცა დავითი შინ მივიდა, სალამო ხანი იყო. ამისი ცოლი, ელისაბედი, და ლუარსაბი ეზოში ღობის ჩრდილში ისხდნენ. თვალი შეასწრო თუ არა, ლუარსაბი წამოხტა, მიეგება ძმას, ვერაფერი კი ვერა ჰკითხა, იმიტომ რომ რცხვენოდა. დავითი ცხენიდან გადმოხტა, გაისწორა მოშვებული ჩაღსაკრავი¹, მოვიდა, ცოლს არც კი მიემშვიდობა და წამოწვა ხალიჩაზედ.

— როგორ მოგეწონა სასძლო? ჰკითხა ცოლმა. ლუარსაბმა ყურები აიციქვითა.

¹ პა ი ის შესაკრავი მუხლთან (ლეკვერთხი).

— მზეთუნახავს რომ იტყვიან, ის არის, — მიუგო დავითმა, — მე იმისთანა ლამაზი ქალი არ მინახავს.

ლუარსაბს გაუხარდა, ელისაბედს ეწყინა: ჩემზედ უკეთესი იქნებოა.

— მართლა, გეთაყვანე? — ჰკითხა ლუარსაბმა.

— შე ნუ მომიკვდები, იმისთანა ქალის მნახველი არა ვარ. — ამის შერე ცოლს შეხედა და შურით დაუმატა: — მე რომ პატარა კიდევ მომეცადნა, სხვა რიგად წავიდოდა ჩემი საქმე.

— რა? შენ შეირთავდი თუ? — წააყვედრა გულღვარძლიანმა ცოლმა, — უი შენ თვალებს! შენთვის მეც არ ვემეტებოდი ჩემს ბედსა. მამა-ჩემი განა რომ უარზედ იდგა, შენისთანები მთხოულობდნენ!

— უარზედ იდგა, მე ვიცი, რუსთ ხელმწიფის შვილს მიგცემდა. იმისიც მაღლობელი იყავ, რომ მე გავბრიყვდი.

ესე სიტყვა-სიტყვაზედ შეჰყვნენ და ერთი კაი ლაზათიანი ჩხუბი მოუვიდათ, ასე რომ მოგვეწონებოდათ. ელისაბედს იმ დღითვე შურით აევსო გული და შეიძულა ჯერ თვალით არ-ნახული რძალი.

„მალე ჩემი მტერი დაჰკნეს, მალე მე ის დავაჰკნო, — ამბობდა გულში ელისაბედი, — ამ სახლში ჩემზედ უკეთესი და ჩემზედ უფროსი არავინ არ უნდა იყოს. ჩემი ქმარი უნდა მაყვდარიდეს იმის სილამაზეს?! უი, უწინამც დღე გაჰქრობია. ასეთ ეკალს გავუყრი თვალში, რომ დღენი ვაწყევლინო!“

ელისაბედი ქორწილში არ წავიდა.

ქორწილის ღამეს დიდი ამბები მოხდა. მოვიდა სიძე დიდის მაყრიონით, ძმაც თანა ჰყვანდა, სწორედ სამშაფათს დღეს. იმ დღეს საცოლო არ აჩვენეს, რასაკვირველია, მოსესაც შეეყარა დიდი ხალხი. უგანზრახვოდ არ იყო ეს ხალხის შეყრა მოსეს მხრით. ეხლა კი მართალი

ქალი გაისტუმრეს საყდარში. როცა ყველაფერი მოამზადეს, მერე მიიპატივეს საქმროცა. როცა შევიდა ლუარსაბი საყდარში და თვალი მოჰკრა თავის საცოლოსა, ელდა ეცა. მოუბრუნდა თავის ძმას დავითს, თავაზასაც და ზრდილობასაც თავი დაანება და უთხრა:

— დავით, აკი მზეთუნახავიაო?

ხალხს სიცილი წასკდა, საწყალი პატარძალი სირცხვილით აინთო და ტირილი დაიწყო. დავითი წინ წადგა; რომ დაინახა ერთი უმსგავსო პატარძალი, მღვდელს მიუბრუნდა:

— მამაო! ჯერ სხვა იწერს ჯვარს, თუ ეს რა ამბავია?

— კნიაზი ლუარსაბ თათქარიძე და დარეჯან მოსე გძელაძის ასული იწერს ჯვარს, — მიუგო მღვდელმა.

— პატარძალი სად არის?

— აი, ესა ბძანდება.

— ლუარსაბ! — დაუძახა ძმას დავითმა, — მოგვატყუე, ეგ ის არ არის, ჯვარი არ დაიწერო.

მთელი ხალხი გაოცდა. ლუარსაბი დაღონებული და უფრო გაფითრებული გამოვიდა საყდრიდან, მთელი მაყრიონი გამოჰყვა. ცხენები მოიკოთხეს, უნდა წამოსულიყვნენ. ცხენები დაეძალათ. შეატყობინეს მოსეს, რომ საქმრო ჯვარს არ იწერსო. მოვიდა მოსე და თან მოიყვანა მრავალი ხალხი.

— კნიაზო დავით! ეს რა ამბავია? — უთხრა გაჯავრებულსავეთ მოსემ, — ქალი საყდარშია და საქმრო ეხლა დადგა უარზედ? აქამდინ სად იყავით, თუ არ გინდოდათ ჩემი ქალი? ვინ გებეწებოდათ? თქვენისთანა ოჯახის-შვილები მებეწებოდნენ, რომ არ მივეცი!

— აი, ბატონო, ქალი მანდ არის და, ვისაც გნებავდეთ, იმას მიეცით. ჩემი ძმა კი მაგის შემრთველი არ არის, — მიუგო თავგამოდებით დავითმა.

— ეხლა განა? როცა მთელმა ქვეყანამ შეიტყო, რომ ჩემს ქალს ირთავს შენი ძმა, როცა შენმა ძმამ საყდარშიაც შეიყვანა ჩემი ქალი? არა, თავზედ ლაფს არავის არ დავასხმევინებ! ან უნდა ჯვარი დაიწეროს, ან არა და აქედამ ცოცხლები ველარ წაზვალთ! გაგონილა? სიძე სახლში ჩამიდგეს, ქალი საყდარში შეიყვანოს და ჯვარი აღარ დაიწეროს!..

— ის კი გაგონილა, რომ პატარძალი შეცვალონ! ეს შენი ქალი არ არის.

— ხალხო და ჯაამათო! დახე, რომ ველარა მოუგონიათ — რა, იმას ამბობენ, შენი ქალი არ არისო, — დაუძახა ხალხს მოსემა.

— მაშ ვისია, თუ მაგისი არ არის! — გაიხმაურა მოსეს ხალხმა, — ჩვენ ფიცს მოგცემთ.

— არა, ბატონებო, ჩემი ძმა ჯვარს არ იწერს. თუ ძალაზედ დადგებით, არც ჩვენა ვართ ლაჩრები, — წამოსთქვა დავითმა და ხანჯალი მოიმართა.

ქალები, ვინც კი იყვნენ საყდარში, სულ აქეთ-იქით მიიჟანტნენ, ჰნახეს რომ ამათი ალაგი არ არის. პატარძალი კი და ორი ვიღაც ბებერი მოსემ საყდრიდამ არ გამოაყვანინა, იმედი ჰქონდა, რომ როგორმე მოახდენდა ჯვარის წერას.

— მაშ მოსე თავადიშვილი აღარ ყოფილა, — წამოიძახა მოსემ, — თუ თქვენ ჩემი ოჯახი შეგარცხენინოთ; ჩემის ცოცხალის თავით არ ვაკადრებ ჩემს გვარს, რომ თათქარიძეებმა საყდარში ქალი გამიუპატიურონ, გვარი უნდა დაიწეროს.

— არ დაიწერს.

— უკანასკნელი სიტყვაა?

— უკანასკნელია.

— დავით! — უეცრად გადაასხვაფერა სიტყვა მოსემ და ხმაც დაურბილა, — აქეთ მობძანდი.

დავითი გაჰყვა. იქით ორნიც გაშორებით გადგნენ. მოსემ ამოიღო ხუთი თუმანი და უთხრა ხმადაბლა დავითს:

— ეს ხუთი თუმანი, დაჩუმდი, შენ რა გინდა? შენ ხომ არ ირთავ?

დავითი დარბილდა.

— ხუთ თუმანზედ ძმა როგორ გავყიდო? — უპასუხა.

— შეიდი იყოს.

— ან შეიდად.

— რვა იყოს!

+ ვერც რვა თუმნად.

+ მაშ რამდენი გინდა?

— ათი მაინც იყოს.

— ცხრაზედ რას იტყვი?

— არა, ათი.

— ეჰ, ჯანი გავარდეს: ათი იყოს.

ამოიღო ათი თუმანი და მისცა. დავითმა ჯიბეში ჩაიღო.

— მე კი დავჩუმდები და ჩემის ძმისა შენ იცი, — უთხრა ღიმილით დავითმა.

— ოღონდ შენ დაჩუმდი და ერთი ორიოდე კაცი თქვენი მაყრიონიდამაც დაიყოლიე და ლუარსაბს მე მოვეუხერხებ.

— ბატონი ხარ. მაგის პირობას გაძლევ.

— მაშ ხელი დაჰკარ.

დაჰკრეს ხელი ხელს და საწყალ ლუარსაბს ძალად გადასწერეს ჯვარი იმ ლამესა. მოსემ არც დაპირებული ორასი თუმანი მისცა, იმის მაგიერ ის თამასუქი დაუბრუნა, სუტ-კენიანს რომ წაართო. ლუარსაბს არ მიჰყვანდა ცოლი, მინამ არ გამისწორდებოდა. ბოლოს ესეც რომ ვერა გახდა-რა — გარემოებას დაემორჩილა და წამოიყვანა შინ თავისი დარეჯანი.

ელისაბედი სიხარულით აღარ იყო, რომ ლუარსაბმა მზეთუნახავის მაგიერ გონჯი ცოლი მოიყვანა. „ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა! — ეტყოდა ხოლმე ქმარს ელისაბედი, — ჰი, ვენაცვალე! ჯერ ჩემზედ უკეთესი უნდა შეერთო და მერე ჩემთვის ნიშნი მოევო! ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა!“ ბოლოს ხომ — როგორც მოგეხსენებათ — ცოლების მოწყალებით ძმებს ჩხუბი მოუვიდათ და გაიყარნენ.

IX

ჩვენმა ლუარსაბმა ესე დაიწერა ჯვარი. თუმცა ძალადობით მოხდა ესა, თუმცა მზითევშიაც მოატყუეს და მზეთუნახავის მაგიერ მახინჯი დარეჯანი შერთეს, მაგრამ — შუბლზედ ეგ მეწერაო¹ — იფიქრა და დაემორჩილა ბედისწერასა. ბოლოს ხომ, — შენც იცი, მკითხველო, — რომ ამათ ერთმანეთი შეუყვარდათ. ამათ კი ისე ეგონათ, რომ უყვართ ერთმანეთი და სხვისა კი არ ვიცი. „ფერი ფერსაო, მადლი ღმერთსაო“ — ნათქვამია, ფერი ფერს შეხვდა და ერთმანეთი შეიფერეს. ეს შეფერება ჩვენში ცოტასა აქვს მიღებული სიყვარულად? კარგი რამ არის ქარჩველი კაცი: ბელსაც და უბედობასაც თანასწორად ემოიზილება ხოლმე. არც ერთისთვის გაიხეთქს თავს და არც მეორისთვის დაიწყებს ბრძოლასა, — და არის ისე ყველგან ერთნაირად გულგრილი და შეუპოვარი. ამ გულგრილობას და შეუპოვრობას კმაყოფილებად აღიღებენ; კმაყოფილება კიდეც — ვილაცამა სთქვა — ბედნიერება არისო. ბევრჯერ უთქვამთ დარბაისელთ მოხუცებულთ ჩემთვის, რომ ახალ თაობას იმითი მაინც ვჯობდითო, რომ ჩვენ ცოტას კმაყოფილებიცა ვართო. მე კი დავჭე-მებულვარ და გამიფიქრია: „კმაყოფილება კაცის მამაკვლი-

¹ ეგეთი ბედი მქონდაო.

ნებელი სენია. ბედნიერია ახალი თაობა, თუ მართლა ის კმაყოფილება არა აქვს. იმედი თუა სადმე, ამაში უნდა იყოს: უმადლონი სჯერდებიან მას, რაც არის, იმიტომაც იმათში უფრო ბევრია ბედნიერი, მაღლიანნი კი ძნელად: ამათ ყოველთვის უკეთესი უნდათ იმიტომ, რომ კარგს უფრო კარგი მოსდევს თანა, „მჯობს მჯობი არ დაეღევაო“, — ნათქვამია.

ჩვენი ცოლ-ქმარნი კი ამისთანანი არ იყვნენ: ამათ თავიანთ ცხოვრებაზედ «მჯობია» ცხოვრება არ ეგონათ ქვეყანაზედა. ესენი კმაყოფილნი იყვნენ: ვალი ამათ არ ემართათ და ვახში¹, დავა არავისთანა ჰქონდათ და დარაბა², მხოლოდ ერთი ჯავრი ედოთ გულშია: შვილი არა ჰყვანდათ. აი, ლუარსაბი ორმოცის წლისა და დარეჯანი ორმოც-და-ერთისა შესრულდა, რომ ღმერთმა მემკვიდრე არ უბოძათ. ბევრჯერ გადაფურცლა კნენიან კარაბადინი, ბევრი რაღაც ბალახ-ბულახი მიირთო და ლუარსაბსაც დაალევინა, მაგრამ ვერა ეშველათ-რა. „ტყუილად თავს რად იხეთქენ, — ამბობდა ხოლმე ამათზედ ღვარძლიანი ელისაბედი, — ტყუილად რად იხეთქენ? სოლომონ ბრძნის წიგნს რომ ჩააბულბულებდა ხოლმე და კუდიანობდა — ეგ იმან ჩასცხო თავნია. ღმერთმა მაგათზედ გული აიყარა, ეხლა აღარა ეშველებათ-რა“.

ჩვენი ცოლ-ქმარნი კი იმედს არა ჰკარგავდნენ. შეიტიყეს, რომ ქალაქში³ ერთი მკითხავია, ის შეიტყობს უშვილობის მიზეზსაო. თუმცა შვილოსნობის დრო გადასვლდათ, მაგრამ მაინც კიდევ ქალაქისაკენ კაცი აფრინეს, თან გაატანეს ერთი კარგი ბალდადი⁴, რომელზედაც — როგორც მოგეხსენებათ — უკითხავს მკითხავი იმას, ვინც თითონ ვერ

¹ უწესო სარგებლით შემდგარი ვალი. ² სადაო. ³ ტფილისში
⁴ აბრეშუმის ხელსახოცი.

მეფა, და რომელიც, რასაკვირველია, მკითხავს დარჩება ხოლმე. სამს დღეს უკან ბიჭმა პასუხი მოუტანათ, რომა „თქვენზედ ხატა გაწყრალიო. მერე რომელი ხატი? თელეთისაო¹, ასე სთქვა მკითხველმა“. ეს რომ გაიგეს ცოლ-ქმართ, ერთ დრის და ერთხმად პირჯვრის-წერით წამოიძახეს:

— საილამ სად მოგვიკითხა! დიდება სახელსა უფლისასა, — სთქვეს და ისე პირჯვარი გადიწერეს.

— დალახვრა ღმერთმა! საილამ სად მოგვიკითხა! — ისევე გაიმეორა ლუარსაბმა.

— ხატზედ «დალახვრას» როგორ ამბობ?

— ღმერთო, ნუ მიწყენ, ღმერთო, ნუ მიწყენ! — რამდენჯერმე პირჯვარი გადიწერა სხაბა-სხუპით, — აი, დალახვრა ღმერთმა, დაჩვეული რომ ვარ, ესე თავის-თავად ითქმის ხოლმე, ღმერთო, ნუ მიწყენ!

— ახლა რას იტყვი, ლუარსაბ, წავიდეთ?

— შორს რომ არიან?

— რა ეუყოთ, აღზად ნება ღვთისა ეგ არის.

— მოდი, აქვე ნეკრესის ღვთისმშობელი ვილოცოთ.

— თელეთის ხატს ეწყინება: მე დავიბარეო, აქ კი არ მოვიდნენო და იქ კი წავიდნენო, იტყვის.

— მართალია, ეწყინება. გული მოუვა. აი, მე ხომ კაცი ვარ, მეც გული მამივიდოდა და ის ხომ ხატი ბძანდება — ვენაცვალე იმის მადლს! — უფრო გული არ უნდა მოუვიდეს?

— ეგ არის და.

— ჩაშ რა ვქნათ?

— უნდა წავიდეთ.

— შორს კი არის, თუ შენც იტყვი.

¹ სოფელი და ძველი ეკლესიაა ტფილისის ახლო.

— ეხლა, თუ შიგდივართ, ნულარ ამადლებ — გვიწყებს.

-- მართლა, მართლა! ნუ მიწყენ, აგრემც დიდება შენსა სახელსა, ხატო თელეთისაო! გიახლები, გიახლები და თაყვანსა ვცემ სახელსა შენსა.

დაიჯერეს მკითხავის სიტყვა: თედოს შეაბმევენეს ჟრემი, გადააფარეს ფარდაგი, ერაი კარგი ცხვარი დააკრეს ჟრემის ბოლოს, ახსენეს ღმერთი და ერთ მშვენიერ ზაფხულის დილას შეუდგნენ ქალაქის შარა-გზასა. ჟრემში ისხდნენ კნეინა დარეჯანი და მისი მოახლე ლამაზისეული. ერთი ბიჭი და ლუარსაბი ითვის წითელს ულაც ცხენზედ მჯდომი ნელ-ნელა აედევნენ უკან ფეხმძიმე ჟრემსა. მეომარის თვალადობა ჰქონდა ამ-ჟამად ჩვენს უამისო-დაც საყვარელს ლუარსაბსა, თუმცა კი, როგორც ბამბის ტომარა, ისე იდო ცხენზედა. წელზედ ერტყა ქართული ხმალი და გრძელი ლეკური ხანჯალი, უკან წელში გაყრილი ჰქონდა სევადიანი¹ დამბაჩა. შავი შალის ჩოხა ეცვა, იმისი კალთები ვაჟკაცურად ამოტარებული ჰქონდა ჩოხის ჯიბეებშია. შარვალში იჯდა, შარვლის ტოტები ჩაეკეცნა მაღალყელიან ყარაბაღულ თეთრ ჩექმებში, წვივებზედ პტყელი ჩაღსაკრავი, გრძელფოჩებიანი, სირაჯსავით შემოეკრა. თავზედ ეხურა ლურჯი კალმუხის ქუდი — კახურად ჩატეხილი და შუბლთან შიგ შეეცეცილი — რადგანაც ცხელოდა, — ერთის სიტყვით, ხმლის პირი ზედ-წამოცმულ ვაშლით რომ ამოღებული სჭეროდა, თავიდან ფეხამდე ორშაბათის ყვინი² იქნებოდა.

ამ ყოფით ავიდნენ თელეთში მებუთე დღეს, ილოცეს და მეორე დღესვე დაბრუნდნენ. ქალაქს რომ ჩამო-

¹ სევადა—ვერცხლზე ამოჭრილი სახეები. ² ორშაბათის ყვინობა—დაცინვა, სახალხო გასართობი, რომელსაც მართავდნენ ირანისაგან საქართველოს განთავისუფლების აღსანიშნავად ყველიერში, გაზაფხულს.

უარეს და შეუდგენ კახეთის გზასა, კნენა დარეჯანმა შეაქცია ზურგი კოფასა¹, წამოიჩოქა და გამოჰხედა ქალასა. ლუარსაბს ურემში ეძინა, ისიც გააღვიძა.

— ლუარსაბ, ერთი შეხედე, რა ამბავია. ამოდენა ქვეყანა გაგონილა, რომ აქ არის! დიდება შენდა, ღმერთო! სულ ქვეითკირის შენობა უნდა იყოს.

კნენას ქალაქი ჯერ არ ენახა.

— მაშ არა და წნული იქნება.

— ერთი შეხედე და, რამდენი საყდრებია!..

— ვიცი. განა არა ვყოფილვარ?

— პირველად რომ ჩაგიყვანეს, კენჭები არ ჩაგაყლაპეს?²

— როგორ არა? სამი ასეთი კენჭი ჩავეყლაპე, რომ ძლივს მოვიწვინე.

— აღარ დაგცადა ქალაქმა?

— არა, რალას დამცდიდა, რომ კენჭებჩაყლაპული ვიყავ? რომ არ ჩამეყლაპა, მაშინ სხვა იქნებოდა.

— ეგ ხომ აგრეა. კაი სანახავი კი უნდა იყოს!

— კარგი როგორ არ არის, მთელი მილეთის³ ხალხი სულ მანდ დაწანწალებს: თათარი, ყიზილბაში⁴, ურია, ოსი, სომეხი, რუსები ხომ რაღა, ბუზსავით ირევიან.

— მართალია, რომ აქ კაცს თავს მოსჭრიანო და მერე ისევ გააცოცხლებენო?

— მართალია, მაშ? ეგ კიდევ რა! რაღაც მოუგონიათო, ფიცრებს თავის-თავად ხერხავსო.

— ახლა ეგა სთქვი.

— თავი არ მამიკვდება.

¹ კოფოს. ² ჩვენში ბევრსა სწამს, რომ, თუ ვინც პირველად ქალაქში ჩადის და კენჭს არ ჩაჰყლაპავს, ქალაქი დასცდისო მეც, ამის დამწერს, გადამაყლაპეს ერთს დროს (ავტორის შენიშვნა),
³ ქვეყნის. ⁴ ირანელი.

- როგორ? ისე თავის-თავად?
- თავის-თავად.
- არც კაცი, არც ადამიანი?
- არა.
- მაშ ხერხი ვის უჭირავს?
- ეშმაკს და ქაჯს, ღმერთმა ნუ იცის რუსების თავი!
- რუსების მოგონილია განა ეგა?
- მაშ არა და შენის მაზლის დავითისაა!
- დიდება შენდა, ღმერთო! თვალმაქციობას რომ ჰთამაშობენ, ისიც გინახავს?
- აბა რომელი?
- აი, გაჭენებულ ცხენზედ რომ კაცი დადგება, იმ კაცზედ კიდევ კაცი, იმაზედ კიდევ კაცი და კიდევ და კიდევ.
- ეგ რა არის? მე კი არ დავდგებოდი ხოლმე გაჭენებულ ცხენზედ ჩემ პატარა ბაჭობაში!.. — დიკვეხა ლუარსაბმა.
- აი, შენმა მზემ! შენ კი იჭნებოდი, რომ დამდგარიყავ.
- ღმერთმა იცის! ეხლა ჯანი აღარ მამდევს და სიმარღე, თორემ ეხლავ გიჩვენებდი.
- ნუ იკვეხ. ხომ ვიცი, ჩემო კარგო, რაცა ხარ.
- განა კვენისთვის ვამბობ? მე იმისთვისა ვთქვი, რომ ეგ რა თვალთმაქცობაა-მეთქი. მაგაზედ უფრო ბევრი ასეთია, რომ...
- მაინც?
- რა ვიცი, რამდენი რამ არის.
- სთქვი რაღა, მეც ვიცოდე.
- ბევრია.
- მაინც?
- რა ვიცი, რამდენა რალაცაებია...

— მაინც?

— ეჰ, ვინ მოსთელის? ბევრია, ნეტავი შენ! რა-რი-გად ჩამოცხა! უჰ!

რომ არ იცოდა რა ეთქვა ჩვენ უბოროტო ლუარსაბსა, სიტყვა გადაასხეფერა. მოიხადა კალმუხის ქული, შუბლიდან და სახიდან იმითი ჩამოიწმინდა ოფლი. მერე გააკეთებინა ჩიბუხი და ჩიბუხის წვევაში ისევ ზვრინვა ამოუშვა, მერე ასეთი, რომ რამდენიმე დღის უძილო ეგონებოდა კაცსა.

X

მეხუთე დღეს შინ მშვიდობით მოვიდნენ ჩვენი ბედნიერი ცოლ-ქმარი, თან მოჰყვით, რასაკვირველია, იმედი, რომ შვილი გაუჩნდებათ. მაგრამ გავიდა სამი თვე — ყმაწვილმა მუცელში არ გაიჩუჩუნა, გავიდა ექვსი თვე — კაბა არ დაუვიწროვდა დარეჯანსა. გავიდა ცხრა თვეც და დარეჯანს მუცელი არ ასტკივდა. დარეჯანი მაინც იმედს არა ჰკარგავდა: ამდენი სხვა-და-სხვა ფერის და სხვა-და-სხვა ნაირად შელოცვილი ქვები შეიბა და კაბის უბეზედ დაიკერა, რომ მართლა იმედი უნდა ჰქონოდა, და ჰქონდა კიდეც. თუ აქამდინ არ ეყოლა, ის იმიტომ, რომ ლუარსაბმა ხატს დაამუნათა¹ და წააყვედრა — „შორს არისო“. თორემ ეს დამუნათება და წაყვედრება არა ყოფილიყო, ეხლა შვილი ეჯდებოდა დარეჯანს კალთაში. ლუარსაბი ავ გუნებაზედ ყო. ეგ არაფერი, რომ შვილი არ უჩნდებოდა და ხატმა მოატყუვა: დაიბარა და არ მისცა კი შვილი; ამის ჯავრი ის იყო, რომ დავითს, ამის ძმასა, უთქვამს: „ის ოხერი, როდის იქნება ჩაძაღლდეს, რომ იმის მამულზედ ვინავარ-

¹ დააყვედრა, დაამაძლა.

დოო“. ესა ჰკლავდა ლუარსაბსა, თორემ შვილის უყოლო-
ბა ამისთვის კიდევ დიდი უბედურება არ იყო.

ერთხელ ესე დაღონებული აქეთ ტახტზედ გულ-
დაღმა იწვა ლუარსაბი, იქით ტახტზედ კიდევ კნენია და-
რეჯანი წინდასა ჰქსოვდა. ძალიან ცუდს გუნებაზედ იყო.
ხმაგაკმენდილი ჰქრს გაუშტერა თვალი და ჰფიქრობდა,
იმაზედ ჰფიქრობდა, როგორ მოახერხოს, რომ შვილი გა-
უზნდეს. — „განა შვილი იმისათვის მინდა, რომ მართლა
შვილი მყვანდეს? — ამბობდა თავის-თავად, — შენც არ
მამიკვდე! დავითის გამოჯავრებით მინდა. ის არ მინდა
ჩემს მამულზედ გაეხარო. იმისი ჯავრი არ მინდა
შევირჩინო, თორემ ეს ჯაბრი¹ რომ არ იყოს, ძალიანაც
არ ვინაღვლიდი, რომ შვილი არა მყავს. ცოტანი არიან
უშვილონი განა? მეც იმათში ვიქნებოდა. დავითი არ
მინდა გაეხარო, დავითი!“

ეს რომა სთქვა თავის-თავად, გადმობრუნდა დარე-
ჯანისაკენ დაღონებული და მწუხარე ხმით უთხრა:

— ეხლა დავითს უნდა შერჩეს ის სიტყვები!... უნდა
ჩვენს მამულ-დედულზედ გაეხაროთ!... დარეჯან! შენი ჭი-
რიმე, თუ გიყვარდე, თუ გიყვარდე, აი! ერთი წაფიშვილი
ჰშობე, დავითის გამოჯავრებით მაინცა ჰშობე, რომ სხვა
არა იყოს-რა. ოღონდ იმისი ჯავრი კი ამომაყრევინო და
მერე თუნდა მაშკალ. შენი ჭირიმე, შენი დედაკაცობის
ჭირიმე! თუ გიყვარდე, აი!

— ვშობამ, შენ ნუ მოუყვდეები ჩემს თავს, ვშობამ,
თუ აგრეა! — უპასუხა კნენიამ ისე, ასე გგონია მართლა
ამის ხელში იყოს შვილის შობა. -- წუხელის სიზმარში ერთმა
მოხუცებულმა კაცმა — ფეხებამდინ უმტვერო ქალაღდი-
ვით წვერი ჰქონდა — ერთი წამალი დამალევინა და მით-

¹ ჯიბრი; ჟინი.

ხრა: გამრავლდი, ვითარცა იაკობო! მე მაშინვე მუხლზედ ვემთხვივე, შენ მაგიერადაც ვემთხვივე.

— მართლა? — წამოიძახა იმედმოცემულმა ლუარსაბმა, — ისე თვალითა ნახე?

— აი, როგორც შენა გხედავ.

— შენი ჭირიმე!.. მაშ იმედია, დარეჯან-ჯან!

— მაშ, ჭა!

— ჰო, შენ გეთაყვანე, შენა! — დაიჯერა და გაიღიმა ლუარსაბმა, — როგორ გითხრა?

— გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ.

— იაკობი ვინ იყო?

დარეჯანმა არ იცოდა, ვინ იყო. ისე კი გაეგო, მგონი — წირვა-ლოცვაზედ, იაკობის სახელი, და ვინ იყო, რა იყო, როდის იყო — ამაგების არა იცოდა-რა. მაგრამ არ-ცოდნა ითაკილა, ისევ რაღაცა მოჭორება ირჩივა «არ ვიცის» თქმასა, როგორც ამ-გვარ შემთხვევაში ყველა ქართველმა იცის ხოლმე.

— ვინ იყო? — იკითხა დარეჯანმა, — წირვა-ლოცვაზედ მაინც არ გაგიგია?.. აბრაამის მძახლის განაყოფის შვილი იყო.

— ეხლა, გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ, მითამ რაო?

— მითამ ისაო, რომ გამრავლდიო, — აუხსნა დარეჯანმა.

— აი, ვენაცვალე იმის ენას! მაშ იმედია?

— კიდევ! ნუ იცი შენ ეგ, ნუ! ნუ ხარ უჯერო, ცოდვაა.

— აღარ ვიქნები, აღარ, ოღონდ შენ შვილი ჰყო-ბე, თუნდა ენასაც მოვიკენეტ, ოღონდ კი დავითს ნუ გაახარებ.

— ღმერთია მოწყალე! გეუბნები, არ გავახარებ-მეთქი.

— ახ, ნეტავი კი მართლა ჰყობო და.

— კიდე! ნუ ხარ უჯათი¹, წმინდა კაცის სიტყვა-ზედ როგორ ხარ უჯერო, რა დაგემართა?!

— აი, დალაზვრა ღმერთმა! ჩემ-თავად გულის უნდა მეთქვა — ღმერთმან იცის -- და აკი კიდე წამომცდა. ახ, ნეტ...

— კიდე!

— ფუი, დალაზვრა ღმერთმა! კინალამ კიდე არ წამცდა!... ეხლა, მეტად რომ მინდა, იმიტომ, თორემ... ეჰ გადავბრუნდები, დავიძინებ თორემ, მე რომ ვიცი ჩემის ენის ამბავი, ერთს კიდე წამომპროვინებს რასმეს და ღმერთი მიწყენს.

— თელეთისა არ იყოს! იმდენი ამუნათე, იმდენი იძახე — შორს არისო, რო გაგვიწყრა და, აი, დღესაც შვილი არა გვყავს.

— მერე აკი მაშინვე შევეხვეწე, ნე გაჯავრდები-მეთქი. რატომ არ მაპატივა! რა ეუყოთ, რომ «შორს არის» მეთქი ერთხელ წამომცდა? ერთი ალილო მღვდელსაც შესცდებო.

— კარგი, კარგი! რაც იყო, იყო; ეხლა მაინც არ აწყენინო.

— მაშ დავიძინებ.

— შენი ნებაა.

ლუარსაბი გადატრიალდა და პატარა ხანს უკან ერთი მაღლიანი თავისებური ხვრინვა ამოუშვა.

ნეტავი არ დაეძინა. ძილში საშინელი სიზმარი ჰნახა. ჰნახა, რომ დავითი სიხარულით აღარ არის, რომ ამას შვილი არ უჩნდება; დადის ყველგან და სულ იმას იძახის: ის ოხერი როდის იქნება ჩაძალდეს, რომ იმის მამულებზედ ვინავარდოო. სტკივა გული ლუარსაბსა, ჯავრი მოსდის, გული ხელში მოეჭინა. რა ჰქნას? — „ღმერთო! — ამბობს

¹ ჯიუტი, არდამჯერე.

სიზმარში გულნატკენად ლუარსაბი, — რა დაგიშავე, შე დალოცვილო, რომ შეიღს არ მაძლევ? მიბძანე და აკი გიხეღ თელეთს სალოცავადა, თორმეტ-აბაზიანი ცხვარი დაგიკალ, ორი აბაზის წმინდა სანთელი აგინთე. სხვა რა ექნა? წირვა-ლოცვას უამისოდაც არ ვაკლდებოდი, მარ-ხვა მე არ გამიტეხია, ყოველ წელიწადს წმინდა ზიარება მიმიღია და აღსარება მითქვამს. აბა ჩვენ მღვდელსა ჰკითხე, თუ მე ცოდვა მიქნია რამე. დავითის ლუკმად უნდა გამხადო?!. რაც იმას ქვეყანაზედ ცოდვა ჩაუდენია, ვინ მოსთვლის? შარშან, ივანე ნათლისმცემლის თავის მოკვეთის დღეს ხორცი უჭამია, პურის ნატეხს რომ მიწაზედ ჰხედავს, არ აიღებს და არ ემთხვევა, იქნება ფეხიცი და-ადგას და გასრისოს კიდეცა! უკუროთხველ ყურძენსა სჭამს, ფერისცვალობამდის არ მოიცდის ხოლმე, აღდგომა-დღეს მღვდელს არ მოუცდის — რომ სუფრა უკუროთხოს, ისე მივარდება ხორცეულს — როგორც დათვი, ამისთანა მსუნა-გია. ზიარებით კი ეზიარება ხოლმე, მაგრამ რა გამოვი-და? სამი დღე ემზადება, მარტო სამი დღე. აბა, ეს რა ზიარებაა! ეს ყველა იცი — შე დალოცვილო ღმერთო — და მაინც კიდევ იმისაკენა ხარ! დაილოცა შენი სამართა-ლი! ჰო, მართლა, ერთი კიდევ დამავიწყდა: ერთი მწე-ვარი ჰყავს, თავის თეფშში აჭმევს ხოლმე. ქრისტიანი კა-ცი კია! მე ხომ ამისთანას არაფერსა ვცოდავ, რად მი-წყრები? მერცხალი გინდა, იმას დასძლევს ხოლმე¹, ოფო-

¹ არის ამისთანა ამოთავორწმენება ჩვენში, რომ თუ ღვინო-დაღუული არ შეხვდი პირველად მერცხალს, მერცხალი დაგძლევს. კვიცი რომ დაინახო, მაშინვე ქვაზედ უნდა შედგე, თორემ დაძლე-ული იქნები, ოფოფს თავდაფარცნილი უნდა დახვედ და სხვა. ლუ-არსაბს, როგორც ათასს სხვას, ეს დაძლევა ცოდვა ჰგონია, ამიტო-მაც ეგრე გულმოღვინედ დავითს ღმერთთან აბეზღებს (ავტორის შენიშვნა).

ფი გინდა, იმას დასძლევს, გუგული, კვიცი — რაც გინდა, ყველაფერი ბოროტი იმაშია. მე კი — ღმერთო, ხომ შენ იცი — არაფერს არ დავუძლევია, რად მიწყობი? იმისთვის, რომ თელეთში წასვლაზედ ჰოქმანობა¹ დავიწყე? აკი მაშინვე მოვინანიე!...”

ეგრე უჩიოდა ღმერთს სიზმარში ლუარსაბი. მერე ჰნახა, რომ მითამ ღმერთმა მიიღო ეს ჩივილი საბუთად და გული მოიბრუნა ლუარსაბისაკენ, აი, მითამ რვა თვეც არის, რაც დარეჯანი ორსულია. ერთი თვეც, ერთადერთი, და ლუარსაბს შვილი ეყოლება და დავითს თვალი დაუდგება. უხარიან სიზმარში ლუარსაბსა, რომ ამის ჩივილმა გასკრა, სიხარულით ფეხზე ველარა დგება. დავით და იმისი ცოლი ჯავრით აღარ არიან. ლუარსაბს ისე შვილი არ უხარიან, როგორც ისა, რომ დავითი და ელისაბედი ჯავრით აღარ არიან. ორი კვირაც მითამ გავიდა აი, ორი კვირა კიდევ და დარეჯანი დაწვება. უხარიან, უხარიან ლუარსაბს, მაგრამ: — აი, უბედურობა — ლუარსაბი უეცრად ავადა ჰბდება და ძალიანაც ჰბდება, ასე რომ მითამ მოკვდა კიდევ. მაგრამ ისე კი მოკვდა, რომ ყველაფერსა ჰგრძნობს, ესმის, რომ დარეჯანი საშინელის ხმითა სტირის და სოფლის მოტირალე დედაკაცები მწუხარე ბანს აძლევენ. ესმის, რომ იქით, სადღაც კუთხეში, დავითი და ელისაბედი იცინიან, ჰტიან და ლუარსაბის ავეჯეულობა თავის სახლში გადააქვთ. ლუარსაბს სისხლი ყელში მოსდის, უნდა წამოდგეს, მაგრამ იცის რომ მკვდარია და იმიტომ არა დგება. — „ხვალ მაშულებს ჩაეიბარებო“, — იძახის ხმა-მალლა დავითი. ლუარსაბი იწურება ამ სიტყვებზედა, იტანჯება, უნდა სთქვას -- რომ „ნუ მისცემთო, დარეჯანი ორსულად არის, შვილი ეყოლებაო“,

¹ ყოყმანი, მერყეობა.

მაგრამ იცის, რომ მკვდარია და არას ამბობს. საშინელ მდგომარეობაშია საწყალი, ცოცხალ-მკვდარი ლუარსაბი. რა ჰქნას აბა მკვდარმა? — „ეჰი, რა დროს მოვევდი!.. როცა ღმერთმა შეიღის მოცემა ინება, მაშინ! — ამბობს სიზმარში თავის-თავად ლუარსაბი, — ახ, ნეტავი ეხლა კი გავცოცხლდე და!..“

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი, კუბოც მოიტანეს, აი, ჩაასვენეს კიდეცა და კუბოში ჩადებული და მორთული დაასვენეს ტახტზედა. მესამე დღეს მღვდლებიც მოვიდნენ, ასწიეს კუბო და წაიღეს გალობითა და ტირილითა. ამ გალობაში და ტირილში დავითისა და იმის ცოლის მზიარული სიმღერა ესმის ლუარსაბსა. ესმის ეს ყველაფერი, ჰგრძნობს რომ ანდერძიც აუგეს¹ და სასაფლაოზედაც წაიღეს, უნდა სთქვას: «ნუ დამმარხავთო», მაგრამ იცის რომ მკვდარია და არას ამბობს. აი, მიწაში ჩაუშვეს საწყალი ლუარსაბი, ესმის, რომ საფლავის პირზედ დავითი სდგას და ეუბნება დიანბეგს: ხვალ მამულები უნდა ჩამაბაროვო. ელისაბედი კი უჯავრდება: რას ჰპოდავ? სახელიოდ რად იხდი საქმესა, განა დღეს კი ვერ ჩაიბარებ? ლუარსაბს ეს ყველაფერი ესმის, ჰხენეშის, ჰწვადობს, იტანჯება, ცივ ოფლს ასხამს, ჰკანკალებს, თრთის ცალკე შიშისაგან, ცალკე ჯავრისაგან, რომ დავითსა ჩიება ბურთი და მოედანი. — „ახ' ნეტავი კი ეხლა გავცოცხლდე და!“ — იძახის გულში ლუარსაბი.

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი, მიწაც მოაყარეს, ჯერ მუქა მუქად მიწა ცვივა და კუბოს ფიცრებზედ რახარუხი გააქვს, მერე შეატყო, რომ ნიჩბითაც დაუწყეს მიწის ყრა. ლუარსაბს უღონდება გული, სული ეხუთება, ჰაერი დაეხშო და, აი, ერთი წუთიც და გათავდება კი-

¹ უკანასკნელი ლოცვა იყო დაკრძალვისას.

დეცა. მაგრამ ვინ არის მეშველი? ესმის, რომ ხალხის ხმაურობა თან-და-თან მისწყდა, ყველანი წავიდნენ და მარტო ლუარსაბი საფლავში დააგდეს დაფლული. გულმა ტეხა დაუწყო, რომ დარეჯანმაც კი — ამის საყვარელმა დარეჯანმაც კი — სხვებსავე თაღი დაანება და ამასთან არ დაიმარხა. ლუარსაბს გული ამოუჯდა, დაიწყო ტირილი: „ეგ იმედი მქონდა იმისაგან!“ ამბობს თავის გულში: „დამაცა, შენც საიქიოს არ მოხვალ, იქ მოგაგონებ“. ამ ლაპარაკში რომ არის, საფლავზედ ფერხულის ხმა შემოესმა, ხმა გაიკმინდა, ყური დაუგდო. მოესმა, რომ დავითი და ელისაბედი ფერხულში ჩაბმულან და ჯერ კიდევ სველ საფლავზედა ფერხულსაც უვლიან. „ჩაძაღლდი განა?“ — უყვირიან ზემოდამ. ეხლა კი გული აენთო; ერთი საშინლად გაინძრა, უნდოდა ისე წამოწყებულიყო, რომ კუბოს თავი და მიწა აეგლიჯნა, საფლავიდან ამოსულიყო, ამათთვის ერთი ყოფა დაეწია და თავზე ლაფი დაესხა. ამ ტრიალში და ვაი-ვაგლასში რომ არის-ერთი იხტუნა, მითამ საფლავიდან ამოხტომა უნდა, და ტახტადამ ძირს აგურებზედ კი ბრავვანი მოიღო. მაშინ კი თვალები დააჭყიტა, ჯერ კიდევ სიზმრის შიშის-ზარი ისევ უბზუოდა თავში, ასე რომ სულელსავეთ გაშტერებული და ფილაქვანზედ¹ გაშოტილი პირლია დარჩა. სასაცილო რამ იყო. ისე დაიკარგა, ისე გაფითრებული და ცივ ოფლში იყო, რომ დიდხანს გონზედ ვეღარ მოვიდა და არამც თუ წამოდგომა მოაგონდა, არც კი გაინძრა. ისეთი შეშინებული იყო, რომ სიკვდილის ფერი ედო ოფლიან სახეზედა. ამის დაცემაზედ ოთახი, რასაკვირველია, შეინძრა. დარეჯანს თურმე — იქით, მეორე ტახტზედ — ჩასძინებოდა და ოთახის ზანზარზედ ამა-

¹ ფილაქანზე — აგურის იატაკზე.

საც გამოეღვიძა ამახ, — რადგანაც ჯერ არ იცოდა ლუ-
არსაბი რა ყოფაშია, ჯერ წამოიძახა, — ლუარსაბ! გაი-
გე? მიწის ძვრა იყო.

ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავში იყო და ხმა
არ გასცა, დარეჯანი წამოიჯდა და მხოლოდ მაშინ დაი-
ნახა, რომ ლუარსაბი გაფითრებული აგურებზედ უძრა-
ვად ჰგდია და სულელსავით დაუჭყეტია უგუნური თვა-
ლები. დარეჯანს ფერი ეცვალა.

— უი შენს დარეჯანსა! ეს რა დაგმართვია, შენ გე-
თაყვანოს ჩემი ცოცხალი თავი!

ლუარსაბმა ვერც ეს დარეჯანის ნათქვამი გაიგო. სი-
ზმარმა ისეთი თავბრუ დაასხა, რომ შიში ჯერ გამონე-
ლებული არა ჰქონდა და ეს ამბავი სიზმრის გაგრძელება
ეგონა, იმიტომ ჯერ არც-არა ესმოდა-რა და ვერცა რა-
სა ჰხედავდა, თუმცა თვალები კი ეჭყიტა. დიად, ჯერ
ისევ სიზმარი ეგონა, მხოლოდ ის აოცებდა, რომ „აკი
დამმარხესო და მგონი მე ჩემს ოთახში ვარ ეხლაო. ეს
როგორ მოჰხდაო?“

ამის ფიქრში დაიფანტა ამისი გონება. ამიტომაც პა-
სუხის მაგიერად თავისი შიშნაჰამი თვალები გიჟსავით
შეაჭყიტა დარეჯანსა, თითქო ჰხედავს კიდევაცო და არც
იჯერებსო, რომ იმის წინ დარეჯანია. დარეჯანს ელდა
ეცა, ხომ არ გაგიჟდაო. მაშინვე ტანტილამ ჩამოფრინდა
და მივარდა გამოტეხილს ლუარსაბს.

— რა დაგემართა, შენი ჭირიმე, შენი! ხმა ამოიღე,
გეთაყვანე, თორემ ლამის მე ჩემი დამემართოს.

— დამაცა!.. — გაუქნივა თანაც ხელი ლუარსაბმა, მი-
თამ მამშორდიო, — მინდა მოვიგონო.

ესა სთქვა, ხმა გაიკმინდა, მაინც არ წამოიღა და თვა-
ლებდაჭყეტთილმა და პირდაღებულმა დაიწყო ფიქრი, რომ
მოიგონოს ის, რაც დაემართა. ისე უეცრად და ამ ყო-

ფით გამოღვიძებულს სიზმრის ამბავი ცოტალა დაახსოვდა
ლა ის უნდა მოეგონა.

— შენ გენაცვალე! — მიემუდარა დარეჯანი, — ჩქარა
მიიხარ, თორემ შიშისაგან ლამის გავეთადე.

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა და სიზმრის ფიქრში წა-
სულმა თავის-თავად ხმამალლა ლაპარაკი დაიწყო:

— მე მოვკვდი. დარეჯანი ჯერ კი ტირიდა და მერე,
როცა დამმარხეს და ყველამ თავი დამანება, დარეჯანმაც
მილალატა. ეგ იმედი მქონდა იმისაგან? თავი დამანება
და ჩემთან არ დაიმარხა!.. აკი უყვარდი! დამაცალოს!..
ის სულ-ძალლი დავითი!.. ის ქოფაკი ჩემი რძალი!.. ფერ-
ხული დააბეს განა, დამაცადონ!.. აი, მკვდარი არა ვყო-
ფილიყავ, მე ვუჩვენებდი იმათ!.. მაგრამ რა მექნა, რომ
მკვდარი ვიყავი!..

ბევრს რალაცეების ბოდვას მოჰყვა ჩვენი ლუარსაბი.
დარეჯანი კი გაფითრებული ყურს უგდებდა, არ ესმოდა
რას ჰლაპარაკობს.

— შენი ჰირიმე, ლუარსაბ! — უთხრა კანკალით დარე-
ჯანმა, — სიზმარში ხარ, თუ ცხადივ? მიიხარ, თორემ შენს
მაყურებელს სული დამელია,

— ეხლა განა? მაშინ რატომ არ დაგელია, როცა მი-
წა მომაყარე და მარტოკა ჩამფალი შევ მიწაშია?

— რას ამბობ, შენი ჰირიმე, რასა? ერთი შემეტყო-
ბინე.

— რა უნდა შეგატყობინო? ცარიელი ტირილით რა
გამოვიდა, უნდა თან ჩამამყოლოდი. არა გრცხვნიან,
პირში როგორღა მიყურებ?

— უი, თვალები ეხლა დამდგომია, თვალები! — შეჰჰ-
ყივლა დარეჯანმა და მაშინვე გამოვიდა მოაჯარზედ,
რომ ბიჭებს დაუძახოს, რადგანაც გული დააჯერა, რომ
ლუარსაბისათვის ეშმაკს ძილში თავში ჩაუკრამს და ჰკვი-

დამ შეუშლია. ის კი არა თუ, ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავშია.

— მიშველეთ, მიშველეთ!

ჰყვიროდა დარეჯანი მოაჯირიდან თავში ცემით თავ-
მოხდილი და გაწეწილი.

— მიშველეთ! უი ამ დღის მნახველსა, შე ქოფაკო
დარეჯანო!

ჰყვიროდა კნენა და იცემდა თავში, რაც ძალი და
ლონე ჰქონდა. ლუარსაბი ამ ყვირილზედ სრულიად გამო-
ფხიზლდა. წამოხტა აგურებიდან და ისე გაღელილი გა-
ვარდა, რომ შეიტყოს, რა დამართვია დარეჯანს. დარე-
ჯანმა დაინახა თუ არა ლუარსაბი, ეგონა — მე გამომიდ-
გაო, იშვირა ფეხი და ეცა კიბეს. კიბეზედ ფეხი გაუს-
ხლტა და ისე რახა-რუხით ჩაგორდა ძირამდინა. ამ კიჟი-
ნაზედ და ვაი-ვაგლახზედ ბიჭები მოკროვდნენ.

— დაიჭირეთ, დააბით! — წივოდა გვერდებდალენილი
დარეჯანი, — დაიჭირეთ, თორემ დაგვჭამს, ვაი, შე ქოფაკო
თავო! ამ დღესაც შეესწარ, რომ ქმარი გაგვიყდა! —

ჰწიოდა საწყალი კნენა და ძალზედ იცემდა თავში,
თითქო იმისი ბრალი იყოს ლუარსაბის გაგიჟება. ლუ-
არსაბი გაოცდა; ეს ამბავი რომ ჰნახა, სრულიად გა-
შრა. ეხლა ამას ეგონა, რომ ცოლი გაუჟიჟდა და დაიწყო
საწყალმა ტირილი: გულჩვილი იყო.

— რა გაყვირებს, ადამიანო, — გადასძახა ხმამოჯდო-
მით და ნაღვლიანად დარეჯანსა, სრულიად გონებაზედ
მოსულმა და დამშვიდებულმა. — ვინ გაგიჟდა, შენი სულისა,
შენი! მე ჩემ გონებაზედა ვარ.

დარეჯანმა შეჩოპხვდა, დაინახა, რომ ლუარსაბი ისევ
ის ლუარსაბია, არც გიჟი, არც ჰქვიანი, არც ფლავი,
არც ჩლავი; მაგრამ მაინც კიდევ ჯერ ეჭვში იყო. გიჟმა
იცის ხანდისხან დაჰქვიანებაო, გაიფიქრა გულში.

— აბა, სწორედ შემომხედე, — დაუძახა ქვევიდამ და-
რეჯანმა და თვალები შემოაჭყიტა.

— აჰა, შენი სულისა! — სთქვა და შეჰხედა ლუარსაბმა.

— წელან რას ჰლაპარაკობდი?

— აბა როდის, შენი ჭირიმე!

— აი, აგურებზედ რომ იწეჟი.

— სიზმარი ვნახე და იმას ვიგონებდი.

— მაშ აგურებზედ რად იყავი გაშოტილი?

— ცუდი სიზმარი ვნახე: მმარხავდნენ მითამ და სა-
ფლავიდან ამოხტომა მინდოდა და ძირს კი დავეცი.

— მართლა, შენ გენაცვალე! — შემოჰხარა დარეჯანმა, —
ვუი, შერცხვენილო თავო! მე კი ქვეყანა შეეყარე, ჭმარი
გამიგიჟდა-შეთქი.

დარეჯანი ამოვიდა მაღლა ლუარსაბთან და მაშინვე
შემოსცინა. ლუარსაბმაც კბილები დაუკრიჭა.

— მართლა გიყი გეგონე, შენი სულისა? — ჰკითხა ლუ-
არსაბმა.

— მართლა მეგონე, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი.

— აი, დალაზვრა ღმერთმა, მე კიდევ შენ მეგონე
გიყი. მაღლობა ღმერთსა, ორივე კარგადა ვართ. კიბეზედ
რომ ჩავგორდით?

— რა მიშავს? მე, რაკი შენ შენს გონებაზედ გხედავ,
ყველაფერი დამავიწყდა.

— მეც ისე ვარ.

— უი, შენი ჭირიმე, შენი! რომ მართლა გაგიჟებუ-
ლიყავ, რა მაივიდოდა? — უთხრა ესა დარეჯანმა და სი-
ხარულით ატაცებულმა, რომ ლუარსაბი თავის ჭკვაზედ
არის, ლოყაზედ უჩქმიტა.

ლუარსაბს იამა და, რომ უკან არ ჩამორჩეს აღერ-
სშია, თითონაც უჩქმიტა და ზედ ტკბილის ხმით და ღი-
მილით „ჰი!“ დაატანა. ესე მოხდა ეს ამბავი.

ლუარსაბმა ეს სიზმარი თავიდან ბოლომდინ, როგორც იყო, ისე უამბო. დარეჯანმა ისე ახსნა ეს სიზმარი. რომ სწორედ ცხრა თვეს უკან შეილი უნდა ეყოლოს.

— აბა როგორ? — ჰკითხა ლუარსაბმა.

— ხომ სტიროდი სიზმარშია? — ეხლა დარეჯანმა ჰკითხა.

— ვტიროდი.

— მეც ხომ ვტიროდი?

— შენცა სტიროდი.

— ტირილი კიდევ სიხარულის ნიშანია. მე და შენ სიხარული სხვა რა გვექნება, თუ არ შეილის ყოლა? მაშ შეილი გვეყოლება და ჩვენი სიხარულიც ისე აგვიხდება.

— მართლა, ტირილი ხომ სიხარულის ნიშანია. უთუოდ ეგრე აგვიხდება. აი, ვენაცვალე სულში იმ სიზმარსა! თვალი არ დაუდევბა დავითსა! აბა ფერხულს მაშინ ჩამოუვლის, აი! ღმერთო, შენ იცი ეხლა.

ამ დროს ლანაზისეულმა კარი შემოაღო და გახარებულად შემოვიარდა ოთახში.

— ქალბატონო, ქალბატონო! — წამოიძახა გოგომა, — ჩამჩია შეილის რომ ძაღლმა შეილი დაუცოფა, იმისთვის ერთი აქიმი დედაკაცი მოუყვანიათ, იმ დედაკაცმა თურმე მკითხაობაც იცისო. ხომ არა გნებავთ აკითხვინოთ? რაც კაცს გულში აქვს და შუბლზედ აწერია, ყველაფერს თურმე მაშინვე შეიტყობს.

— შენს პირს შექარი, ჩემო ლანაზისეულო, შენს პირს შექარი, — წამოიძახა გახარებულმა დარეჯანმა, — წადი და ეხლავ აქ მოიყვანე, ფულს გაჩუქებენ-თქო.

გოგო გამოტრიალდა და გაიქცა.

— დარეჯან, შენი პირიმი, დარეჯან! სიჰმარი ცხად-
დება! — შეჰყვირა ღრეჯით¹ გახარებულმა ლუარსაბ-
მა, — ვა! მეტი რაღა გინდა! ღმერთმა თავის-თავად
მკითხავი კარზედ მოგაყენა, ეს რის ნიშანია?

— მაშ, ჯა! რომ გეუბნებოდი და არ მიჯერებდი, მაშ
რის იმედით გეუბნებოდი, რომ შვილი მეყოლება-მეთქი?
მე რათა ხანია გული მითხრობდა.

— მეც დიდი ხანია გული მითხრობდა. აჟრმე ეს
ამბავი იყო. აბა, ეხლა დაუდგება თვალი დავითსა, აი!

—

— რა ნაღველი აქვთ იმისთანა, რომ ავადმყოფს თა-
ვი დამანებებინეს და აგრე საჩქაროდ მიბარებენ? — ჰკით-
ხავდა ლამაზისეულს გზა-და-გზა ერთი ტანში ნოხრილი,
პატარა, მოკუნტული, დაღმეჭილი², ბებერი დედაკაცი.

— რა ვიცი? ხომ იცი, რომ უშვილონი არიან...

— ეგ ხომ მე უშენოდაც ვიცი, რომ შვილი არა
ჰყავთ — გააწყვეტინა სიტყვა ოსტატურად გამოქნილმა და
ცბიერმა მკითხავმა.

სულელს ლამაზისეულს გაუკვირდა: საიღამ იცასო!

— მაშ ქალაქში რომ მკითხავს აკითხვინეს და ეთქო,
თელეთი ილოცეთო, ისიც გეცოდინება? — უთხრა გოგომა
და დააცქერდა გაოცებული, ვნახოთ, რას იტყვისო.

— მაშ, ჩემო კარგო, ჩვენი ხელობა რა არის? პურს
მაგითი ვჭამ და ეგ როგორ არ მეცოდინება? — მიუვო ოს-
ტატმა დედაბერმა ისე არხეინად, ასე გგონია — მართლა
იცოდლაო.

— თელეთში რომ ვიყავით, ისიც იცი?

¹ უშნოდ გაცინებულმა, მხიარულად. ² სახედამჭკნარი.

— გეუბნები, შვილო, ჩვენი ხელობა ეგ არის-მეთქი. მაგითი ვცხოვრობთ, მაშ არ გვეცოდინება?

ძალიან უხაროდა გულში მკითხავსა, რომ ამისთანა სულელი გოგო შეჰხვდა, რომ ზოგიერთი საჭირო ამბავი გზა-და-გზა გამოათქმევინა. გოგოს კი საშინლად უკვირდა ამისთანა გულთა-მხილაობა ამ დედაკაცისა. სულელს ფიქრადაც არ მოუვიდა, რომ თითონ გააგებინა ყველაფერი, — უმაგისო არა ეცოდინებოდა-რა.

გოგომ თავლაზედ ამოატარა მკითხავი. მკითხავმა თავლის გარეშემო თვალი გადაავლო და ერთი ამოღრანტული¹ რაღაცა შენიშნა. «ეს კარგია», სთქვა გულში.

ცოლ-ქმარი მოუთმენლად ელოდნენ მკითხავსა. ბოლოს მკითხავიც მოვიდა. რა წამსაც ფეხი ოთახში შემოდგა და თავი დაუკრა, მაშინათვე ოსტატურად მოფიქრებული სიტყვები მიაყარა:

— ძერას ჰკითხეს: შვილები გირჩევნია, თუ ორი თვის წყალ-უსმელობაო? — წყლის უსმელობაო. ჯორსა ჰკითხეს: — შენ რაღაო? — უშვილობაო. თქვენთვის არავის უკითხავს და რატომ შვილი არა გყავთ? ვინ დაგწყევლათ ეგრე?

ცოლ-ქმარმა გაოცებით ერთმანეთს შეჰხედეს: საიღამ გაიგო ეგრე მალეო! ლუარსაბმა პირი დააღო ჯერა, მინამ სიტყვების აზრს მიჰხედებოდა, როცა მიჰხვდა — თითქო შეშინდაო. პირჯვარი გადიწერა და სთქვა იმ სახით, როგორც ქექა-ქუხილის დროს ვიცით ხოლმე:

— კურთხეულ არს სახელი უფლისა. ეს რა მესმის, თქვენი ჰირიმეთ!.. დედაკაცო! ჩვენ გულში იჯექე!..

მკითხავმა ხმა არ გასცა, თითქო ამისთანა ქებას ყურ-

¹ ამოთხრილი, ამოღრმავებული.

საც არ ათხოვებსო. მიუბრუნდა რაღაც მზრუნველობით გოგოს და უთხრა:

— ჯამით წმინდა წყალი მომიტანე, ერთი შავტარა დანა, ნახშირი და ახალი ხორბალი.

მინამ გოგო ამას მოუტანდა, ლუარსაბი და დარეჯანი ენა-ჩაგარდნილებსავით იყვებენ. ეგონათ, რომ, თუ არ ეშმაკის მანქანებით, ამისთანა გულთმისნობა არ იქნება. მოდი და ეშმაკის ხსენებაზედ შიშისაგან ენა ნუ ჩაუვარდებოდათ!

გოგომ მოიტანა ყველაფერი. ბებერი ძირს ჩაჯდა. ჩააგდო ჯერ ერთი ხორბალის მარცვალი, აიღო ხელში დანა და ნახშირი და დაიწყო ტუჩების ცმაცუნი, მითამ და ულოცავს. მერე გაუშტერა თვალი წყალსა. ჩვენი ცოლქმარნი შიშით და კრძალვით ელოდებოდნენ, ჩვენი ბედისწერა რას იტყვისო.

— ქალაქში მკითხავთან გიკითხვინებიათ, — დაიწყო კუდიანმა, — მკითხაიცი კარგი შეგზვედრიათ, სწორედ უთქვამს, რომ თელევი ილოცეთო.

ეხლა კი მართლა შეშინდნენ ცოლიცა და ქმარიცა. ერთმანეთს ყურება დაუწყეს. ამისთანა გულთამხილობა რომ არ გაეგონათ თავის დღეში!

დედაბერი ვითომ არაფერს არ ამცნევს, რაც ძალი და ღონე აქვს აცმაცურებს ტუჩებსა და თითო ხორბლის მარცვალსა ჰყრის წყალში.

— კარგი გიქნიათ, — დაიწყო ისევ მკითხავმა, — კარგი გიქნიათ, რომ მკითხავისათვის დაგიჯერებიათ და თელეთის სალოცავად წასულხართ. შეგეწიოთ თელეთის მადლი; მაგრამ...

აქ სიტყვა გასწყვიტა ბებერმა: თითქო წყალში უნდა ამოიკითხოსო, თვალი უფრო დააკვირვა.

— მაგრამ რა? — წასძახეს ერთხმად ცოლმა და ქმარმა.

— მაგრამ ისა, რომ იმ მკითხავს გულთმისნობა სავსე არა ჰქონია; — ცოტა ჰკლებია, თორემ თელეთი როგორ არ გიშველიდათ, რომ გამოეცნო.

— აკი შენი ბრალიაო, დარეჯან! ადრევე რომ მითხარი. გამოდის ჩემი ბრალი არ ყოფილა. — უთხრა ლუარსაბმა თავის ცოლსა, მაგრამ ისე კი, რომ გაშტერებული თვალი მკითხავისათვის არ მოუშორებია.

— დამაცა, რა დროს ეკ არის. მე აქ შიშისაგან სული მძვრება. რა ყოფილა შენ გენაცვალე, ეს დედაკაცი!.. ამბობდა მართლა შეშინებული დარეჯანი.

— დიახ, მკითხავის ბრალია, — მოჰყვა ისევ კუდიანი, იმის ბრალია. იმას რომ მიგნება ჰქონოდა, ეხლა შვილი კალთაში გეჯდებოდათ. დიალ, გეჯდებოდათ, რომ...

აქ ისევ სიტყვა გასწყვიტა ხერხიანმა დედაკაცმა და უფრო გაუშტერა თვალი წყალსა, ლუარსაბი და დარეჯანი სმენად გადაიქცნენ.

— დიალ, თელეთი გიშველიდათ — კიდევ შეგეწიოთ იმისი მადლი — თელეთი გიშველიდათ, გააგრძელა სიტყვა მკითხავმა ისევ თვალაუღებლად, — რომ თქვენ სახლში ჯადო არა ყოფილიყო.

ლუარსაბმა და დარეჯანმა, შიშისაგან სულწასულთა, ერთ დროს და ერთხმად კანკალით წამოიძახეს:

— ვაი, ადრე და მალე დაღუპულო ოჯახო!..

— ნუ გეშინიანთ: ეხლა ის ჯადო საშიში აღარ არის, მე ხელში მყავს.

— აბა მაჩვენე, თუ ხელში მყავს, — უთხრა ლუარსაბმა, მაგრამ, რადგანაც თითონ ეშინოდა იმისი ნახვა, დარეჯანს უთხრა: — მე კი ვერ შევხედავ, მე თვალებს დავხუჭავ და შენ გასინჯე.

— უი, არა, გეთაყვანე, შენ თითონა ჰნახე, მე დავხუჭავ თვალებსა, — მიუგო შიშისაგან ფერმიხდილმა ცოლმა.

— ნუ გეშინიანთ, — დააშოშმანა! მკითხავემა, — განა მართლა ხელში მყავს, ჯადო თქვენს ეზოშია.

— სადა, გეთაყვანე, სადა? არიქა, ბიჭებო, მიშველეთ! — დაიყვირა ბატონმა.

— თავლას¹ უკან რომ ორმოა, ჯადო იქა დევს... — მშვიდად დაუმატა მკითხავემა.

— ბიჭებო! არიქა, ბიჭებო! აბა, თქვენი ჭირიმი, ბიჭებო! თუ ბატონის წყალობა გინდათ, ბიჭებო! თუ ჩოხები გინდათ, თავლას უკან ორმოაო! არიქა, ბიჭებო! თქვენი ჭირიმი, ბიჭებო!

ჰყვიროდა ოთახში ზარდაცემული ლუარსაბი, აქეთ კიდეც დარეჯანი კანკალმა აიტანა და ტუჩები გაუღულჯდა, მაგრამ მაინც კიდეც ქმარს უთხრა:

— აქ რომ ჰყვირი, ვინ რას გაიგებს? გარეთ გადი და გაგზავნე ბიჭები.

— არა, გეთაყვანე, ეხლა კი შენ გადი და მერე თუნდა ორმოცჯერ მე გავალ.

— გადი, რისა გეშინიან, ჯადო ხომ არ დაგარჩობს, — ეუბნებოდა კნეინა და თითონაც კი ეშინოდა.

— არა, გეთაყვა, შენ გადი. რა არის? ეხლა, თუ ღმერთი გწამს, შენ გადი, თუ გიყვარვარ, შენ გადი.

— არა გრცხვენიან, მე დედაკაცსა მგზავნი და შენ კი ქული გეხუროს და კაცი გერქვას?

— რა დროს კაცობაა, რას ამბობ? სახლში ჯადო არისო.

— მე დავუძახებ ბიჭებს, — უთხრა მკითხავემა, — მაგაზედ როგორ დალონდით!

— ჰო, გეთაყვა, შენ დაუძახე, ჩვენ — ხომ ხედავ —

¹ ღააწყნარა. ² ცხენის სადგომი.

დავლონდით, — შეეხვეწა ლუარსაბი, — ეხლა, ოთახში რომ ჩვენ მარტონი დავჩაგებით, ხომ არაფერი?

— არაფერი.

მკითხავი გავიდა; ბიჭები გაისტუმრა ჯადოს ამოსაღებად. ბიჭებმა ბევრი უტრიალეს თავლას და იქ ორმო ვერა ჰნახეს. მოვიდნენ და პატონს უთხრეს: იქ ორმოს რა უნდაო.

— ვაი, შენ ჩემო თავო! -- დაიძახა ლუარსაბმა, — დახე ჯადოს ამათთვისაც თვალი აუბამს, რა გვეშველება?

მკითხავმა ჩაიცინა.

— მე წავალ თითონ. მე ჯადო თვალებს ვერ ჩამიბანს, — სთქვა მკითხავმა, — თქვენც წამოდი, რომ თქვენის თვალითა ჰნახოთ.

— არა, გეთაყვანე, ჩვენ ისეც დავიჯერებთ, — უთხრა ლუარსაბმა, რომ ეშინოდა იქ წასვლა. — უჩვენოდ წადი, შენა ჰნახე, მითამ ჩვენ გვინახავს.

დღდაბერი წავიდა, თან ბიჭები წაასხა და პატარა ხანს უკან რაღაცა ძონძები ამოიტანა.

— აქ ნუ შემოიტან, — ჰყვიროდა ლუარსაბი და თან კუთხეში იმალებოდა, — აქ ნუ შემოიტან, მანდვე დააწვევინე. მანდვე!

ჯადო დასწვეს.

XII

მეორე დღეს გუშინდელი ბიჭები დაიბარა ლუარსაბმა და ამისთანა საუბარი დაუწყო:

— მართლა ორმო იყო?

— თქვენი რისხვა არა გვაქვს, მართლა ენახეთ, — მიუთხროს ბიჭებმა. იმათ ხომ მალე იციან ამისთანების გატანა.

— არა, თქვენის ორის თვალითა ჰნახეთ?

— ორის თვალითა, აი ისე, როგორც შენ გხედავთ, ბატონო!

— დიდება შენდა, ღმერთო! ამოდენა კაცი აქ დავ-
ბყრდი და მე იქ ორმო არსად არ მინახავს!.. გაგონილა?
როგორ შეიტყო? დიდი მისნობა არ უნდა ჰქონდეს?..

— მაგის ხელობა ეგ არის, შენი ჭირიმე, და იქილამ
შეიტყო, — მიუგეს ბიჭებმა.

— ალბად ეგრეა, თორემ... აი, დალახვრა ღმერთმა!
აბა, თქვენ გინახავთ ვისმე იქ ორმო, ან გაგიგონიათ?

— რაც არ არის, რასა ჰნახედნენ, — წაბუთბუთა
ერთმა თავმოწონებულმა ყმაწვილმა ბიჭმა, რომელიც
შორი-ახლო იდგა და მკლავი ხანჯალზედ ებჯინა, — ერთი
რალაც გოგო-ბიჭების ნაჩიქნია და იმ კუდიანმა ორმოდ
გახადა, რა უკვირთ?

ეს ისე სოქვა, რასაკვირველია, რომ ლუარსაბს არ გა-
აგებინა.

— შენ რა გენადგლება, ძმაო, — წასჩურჩულა ერთმა
ხნიერმა გამოცდილმა გლეხკაცმა, — ხომ, ჰხედავ — ბატონს
უხარიან, რომ იქ ორმოა. დაე ეგონოს, რომ ორმოა,
შენ რა?

— შენი რისხვა არა მქონდეს, — მიუბრუნდა მერე ბა-
ტონს ცბიერი მონა, — მე იქ ორმო არც მენახოს და არც
გამეგონოს ღლეწანდღამდინა. აი, ჭიბი აქ მომიჭრია¹ და
ამოდენა კაცს ლამის სულიც აქ დამელიოს, მაგრამ ხომ
მოგეხსენებათ, შენი ჭირიმე, კუდიანის საქმე ეგ არის.

— განა ის კუდიანი იყო?

— მაშ? კუდიანოზის ღამეს, ჭიაკოკოლობას, შენი ჭირი-
მე, გადააჯდებიან ხოლმე — აი, დასწყევლო ღმერთმა —
ცოცხზედა და თავია ბატონთან ვაჟურინდებიან ღოღმე.

¹ ჭიბი აქ მომიჭრია — აქ დავბადებულვარ.

მოგახსენებენ, ჩიტურაშვილის დედა თურმე ბუხარში ად-
ერება ხოლმე, ცოცხზედ — როგორც ცხენზედ — შეჯდება
და ჰერი ბიჭო, გაუტევს¹ ხოლმე.

— ეგ მეც გამიგია. რამდენი სასწაულია ქვეყანაზედ!
დიდება შენდა, ღმერთო!... — გადაიწერა პირჯვარი ლუარ-
საბმა, — მაშ ჩიტურაშვილის დედასაც ეცოდინება მკით-
ხაობა?

— განა ყველამ იცის, შენი ქირიმე! ის უფროსი რომ
ჰყავთ და კულიანობის ღამეს ძღუენით რომ მიდიან
ხოლმე, ის უფროსი თურმე ეტყვის: შენ. მავანო², მკით-
ხაობა მიჩუქებია შენთვის, მეორეს კიდეც ეტყვის: შენ-
ვის — აქიმობაო, ესე გახლავთ.

— ეგრე იქნება, თორემ აბა საიდან გამოიცნობდა,
რომ იქ ორმო არის? ჰკვიანი არ უნდა იყოს ის უფროსი?

— მოგახსენებენ, სოლომონ ბრძენზედ უფრო ჰკვი-
ანაო.

— არ ეტყობა, თუ! დიდება შენდა, ღმერთო ჩემო! —
გადაიწერა ისევ პირჯვარი და შევიდა ოთახში დარეჯან-
თან.

— გაიგე, დედაკაცო, რა ამბები მოახდინა იმ უხეირო,
უკბილო ბებერმა? — უთხრა ცოლსა, — ის უფროსი რომ
ჰყავთ, იმისი პირველი კარის-კაცი ეგ უნდა იყოს. აი,
დალაზვრა ღმერთმა! ეს რა ვნახე, თქვენი ქირიმეთ!

— კარგი, ნულარ მომაგონე, თუ ღმერთი გწამს! აქამ-
დინ ტანში შიშისაგან ერუანტელი მივლის.

— აი, გულთმისნობა რა არის! ამდენს ხალხს ჩემს
სახლში ჰიპი მოუჭრიათ და ერთმა არ იცოდა დღევან-
დლამდინ, რომ იქ ორმოა. რა ქნა, თქვენი ქირიმეთ!

¹ გაქანდება. ² ესა და ეს კაცო.

— ღმერთო, შეგცოდე და, იმას თუ ეშმაკი არ ეჯდა ტანში, რა ვიცი?

ცოლ-ქმარმა ეშმაკის ხსენებაზედ პირჯვარი გადაიწერეს და სამჯერ შეაფურთხეს ეშმაკსა.

— ეხლა კი... რა ვიცი? ეხლაც რომ შეილი არ გვეყოლოს, ერთი მეტის-მეტი ღვთის წყრომა იქნება, — სთქვა ლუარსაბმა.

— ეჰ, შენც ერთი!.. მაგას რაღა თქმა უნდა. ისე დაჯერებული ვარ, რომ მითამ შეილი კალთაში მჯდომია. რაები არ გამოიცნო!.. მოდი და ნუ დაიჯერებ.

— მაშ! მეც იმიტომ ვამბობ და!.. მკითხაობა რომ არ გაეჩინა ღმერთსა — ვენაცვალე იმის სიბრძნეს — რა გვეშველებოდა? ჯადოს ვილა იპოვიდა?

ორივენი ჩაჩუმდნენ და ორივენი მაინც კიდევ გაოცებულინი იმეორებდნენ გონებაში გუშინდელს საოცარს ამბავსა. ბოლოს ლუარსაბმა ისევ დაიწყო:

— დარეჯან! წყალში ხომ არა ჰხედავდა? ჰა? შენ რას იტყვი?

— იქნება მართლა! შენ ნუ მოუყვდები ჩემს თავს, სწორედ წყალში ჰხედავდა.

— რა ექნა, მე კი აგრე მგონია და.

— ღმერთმან იცის, იქნება სწორედ ეგრე იყოს.

— რა ვიცი! მე კი რაღაც ეჭვი მაქვს და!

— შენმა მზემ, ეგრე უნდა იყოს.

— რა ვიცი, ჩემმა გონებამ კი ეგრე გასჭრა და!

— ჩემი გულიც ეგრე მითხრობს, ლუარსაბის სიცოცხლემ!

— იმ ხორბლის მარცვალს რომ ჩააგდებდა ხოლმე წყალში და რაღაცა რგოლები კეთდებოდა, ის ხომ არ იყო?

— იქნება მართლა! სწორედ ის იქნებოდა.

— რა «ის»?

— შენ რომ სთქვი «ისა».

— აკი გითხარ! — მიუგო ლუარსაბმა თავმოწონებით, რომ მე გამოვიცანიო, — სწორედ ეგრე უნდა იყოს, თორემ ის დედაკაცი ეშმაკი ხომ არ იყო, რომ იმისთანა სასწაული მოეხდინა.

— ეგრე უნდა იყოს, მე კი — ღმერთო, შეგვცოდე — ეშმაკობა შეეწამე.

— შენგან არ მიკვირს! ეშმაკი როგორ იქნებოდა, რქები არა ჰქონდა. ეშმაკს რქები უნდა ჰქონდეს.

— ეჰ, განა ეგ მე კი არ ვიცი. ისე ვავიფიქრე.

— ჰო, ეგ სხვა არის.

ორივენი დაჩუმდნენ, ორივენი დარწმუნდნენ, რომ რაც გუშინ არ ესმოდათ, მკითხაჲს რომ უყურებდნენ, ის დღეს გამოიცნეს და გაიგეს.

— მე კი გამოვიცან, აი! — დაიკვება ლუარსაბმა. დარეჯანს, თუმცა ლუარსაბი უყვარდა, მაგრამ მაინც კიდევ თითონ უნდოდა, რომ გამოცნობის საჩუღი ამისი იყოს და არა ლუარსაბისა: კაცი სულელი, თუ ბრძენა ყოველთვის თავმოყვარეა.

— განა, რომ მდომებოდა, მე კი ვერ გამოვიცნობდი, — მიუგო დარეჯანმა, — არ შინდოდა, თორემ გუშინვე გამოცნობილი მქონდა.

— ეხლა მაგას დაიფინებ.

— ღმერთმანი, რომ ასეა.

— ეჰ, შენ ხომ კაცი ვერას დაგანახვებს და თუნდ სოლომონ ბრძენი მოვიდეს, მაშინვე ეტყვი: მე შენზედ ჰკვიანი ვარო. ეხლა რა არის, ერთხელ მე დამითმო. უცხო ხომ არა ვარ, შენი ქმარი ვარ.

არ ვიცი, დარეჯანმა დაუთმო თუ არა, ეს კი ვიცი, რომ ლუარსაბს ძალიან ეწყინა, დარეჯანი რომ შეეცილა.

მკითხავმა მეტად მტკიცედ დააჯერა ცოლ-ქმარი, რომ შვილი ეყოლებათ. ამ იმედს მცირედი ეკვიც არ შეურყევდათ. ამ დაჯერებამ იქამდინ მიაღწია, რომ ერთს მშვენიერს დღეს დარეჯანს ეჩვენა, ვითომც მუცელში ყმა-წვილმა გაუჩურჩუნა. რასაკვირველია, გახარებულმა კნინამ მაშინვე ლუარსაბს ახარა.

— მართლა გაიჩურჩუნა? — წამოიძახა სიხარულისაგან გონებამიხდილმა ლუარსაბმა.

— რას ამბობ, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!.. დარბა-ისელი დედაკაცი სიხარულისაგან კინალამ არ შევბტი. მაგრამ მომავონდა, რომ მუცელი წამიხლება-მეთქი. და შენ მაინც კიდევ არა გჯერა.

— უი, შენ კი ჩაგეკონე¹ მაგ გემრიელ სულშია! ბა-რაქალა, რომ არ შევბტი, თორემ მუცელი წაგიხდებოდა². იმ სიხარულში ეგ როვორღა მოგავონდა! მე კი — მე და ჩემმა ღმერთმა — შევბტებოდი, მერე ისე შევბტებოდი, რომ დავცემულიყავი — კიტრსავით გავსკდებოდი. დაუდგეს თვალი დავიოსა! ფერხული, აბა, ეხლა დაებ-როს, აი! მაშ დღეს მედა შენ ერთი კაი ქეიფი გავწი-ოთ, ერთი კაი წითელი ღვინო ავახდევინოთ, რომ შვილის სადღეგრძელო დავლიოთ. ურაა! — დაიყვია ლუარსაბმა და, რადგანაც გულდაღმა იწვა, თავისებურად, ტახტზედ, ერთი ფეხიც აიშვირა მაღლა და მანამ «ურა» არ გაათავა, ფეხი არ ჩამოუღია.

ეს ამბავი სადილობის დროს მოჰხდა. აახდევინეს წითელი ღვინო. ცოლ-ქმარნი, დაჯერებულნი, რომ მემკვიდ-

¹ ჩაგეკარი. ² მოგეშლებოდა.

რე ეყოლებათ, და დავითიანთ თვალები დაუდგებათ, სადილზედ გამიიარულდნენ. ნაშეტნავად ლუარსაბი შექეიფიანდა და კარგად გამოიბოუქა¹. ელისაბედი ამბობდა, რომ ვითონც დარეჯანსაც უყვარსო ღვინის სმა. ეს კი ვიცი, რომ იმ სადილზედ ამანაც გადუსო² ორიოდ ჭიქა. ლუარსაბმა სამი ჭიქა ერთად ჯერ არ-დაბადებულის შვილის სადღეგრძელო გადაჰკლავა და ალავერდი დარეჯანთანაც მივიდა. დარეჯანმა, თუმცა ესეც ჩაღლეული იყო, მაგრამ დედაკაცობის პატივი შეინახა და ჭიქა თუმცა ჩამოართო, სულ არ დალია.

— დალიე, შენ გეთაყვანე! — ეუბნებოდა მთავარი ლუარსაბი, — ეხლა ჭეიფს ნუ წამიხდენ. ჩვენის შვილის სადღეგრძელოს როგორ არა სომ? თუ მე და შენ არ დავლევთ, მაშ გინ უნდა დალიოს? ღმერთი გვიწყენს, იტყვის: მე შვილი მივცე და ისინი სადღეგრძელოსაც არა სმენო. ნუ აწყვინებ მოწყალე ღმერთსა, ძლივს კაი თვალთ არის ჩვენზედა. მეც ჭეიფს ნუ წამიხდენ. დალიე, გეთაყვანე!

უთხრა და მიაწოდა ისევ ჭიქა.

დარეჯანმა ჩამოართო ჭიქა, მაგრამ ისეთის მორცხობით, ისეთის თვალების ხამხამით და გემრიელ ღიმილით, რომ მე მაშინვე მივხვდი, რომ კნეინა უამისოდაც გადაკრულია. ჩამოართო და გადაჰკრა. სასაცილო რამ იყო კნეინა: ღვინო თან-და-თან ეკიდებოდა. ლოყები აუხამხამდა³ კიდევ, ტუჩებს ღიმილი მიეკრა ზედა და აღარა ჰშორდებოდა. ქვევითი ტუჩი ძირს ჩამოუშვა და დორბლმა დენა დაუწყო, თვალები აემღერა და თავის-თავად ეხუკებოდა, — ერთის სიტყვით — დარეჯანი ქეიფზედ იყო. ლუარსაბიც დაითვრა. მიუშვა ალვირი ღვინოსაგან მო-

¹ გამოთვრა. ² გადაჰკრა. ³ აუწითლდა ყვანოსავით.

დღენატულს ენასა და მოჰყვა უგზო-უკვლო ტიტინს. და-
რეჯანი სულ თავს აცანცარებდა და შესცინოდა.

— ვენაცვალე კახეთსა! — ამბობდა მთვრალი ლუარსა-
ბი გნაღბებით, — ვენაცვალე! ეგ რომ არა ყოფილიყო,
არც კახური იქნებოდა. მაშინ მე რაღა კაცი ვიქნებოდი?
ჩემს განთქმულ სახელსა მაშინ ვინღა მოიგონებდა? დღეს
თუ ლუარსაბის სახელი იხსენება სადმე, ღვინის მადლობე-
ლი უნდა ვიყო. თუ კაცი ვარ მე დღეს, აი, ამ შავის
ყურძნის წვენითა ვარ კაცი! ჩემოდენას საქართველოში
ორიც არ დაღვეს, დიდი მსმელი ვარ. მე რომ სიმღერა
ვიცოდე, მთელის კახეთის ღვინო არ მომერევა. ეს არის
რომ არ ვიცი და! სიმღერა ღვინოს ანელებინებს და!
თორემ სხვაფრივ რა მიჭირს: ფაშვი კაი მსმელისა მაქვს,
აქ თუნდა ოთხი ჩაფი ღვინო ჩაეტევა. ხომ გახსოვს ის
იმერელი? აი, რომ მოვიდა, დადიანის «პოვერნია»¹
ვარო? «პოვერნია» კი არა, — შენც არ მამიკვდე — ის ძა-
ლად გამოგზავნეს იმერლებმა: აბა წადიო, კახეთში ერ-
თი დევი კაცი არისო, ლუარსაბ თათქარიძე, ოლონდ ის
კი დაგვიტორო და ნახევარ იმერეთს შენ მოგცემთო. ეხ-
ლა იმან მე რომ დამინახა, მაშინვე მიხვდა, რა კაციცა
ვარ, იმიტომ «პოვერნია» დაირქვა, სახელი არ წამიხ-
დესო. კვებნაში კი ნუ ჩამომართმევ და ჩემი სახელი სა-
თათრემდინ არის გაეარდნილი, იმერეთშიაც მისულა ჩემი
ქება. მაგრამ აი, შენმა უხეირო ლუარსაბმა ასე გაგიხადე
ის ფხიკიანი იმერელი, რომ, რომ... სულ ჩემი მზე ვაფი-
ცებინე. თითონვე თავის პირით მითხრა: ბაყბაყ-დევი ხარო.
თითიცი მომიკაკვა და ყურში ჩუმაღ ჩამწურჩულა: სანად-
ლევი მოიგეო, ნახევარი იმერეთი შენი უნდა იყოსო.

¹ რუს. პოვერენი — რწმუნებული.

რომ მეჩივლა, რასაკვირველია, იმ ნახევარს გამოვიტანდი, მაგრამ ჩვენი მამა-პაპის მამულებიც მაშინ ისე ოხრად გერჩებოდა და იმერეთი რაღად მინდოდა? ეხლა ოხრად აღარ დაგვრჩება: ვენაცვალე შენს სტომაქსა! ეხლა შიგ პატარა თათქარიძე ზის და, მგონია, წითელ ღვინოში ჭყუმპალაობს. უჰ, შენი კი ჭირიმე! მოდი, ერთი ეგ ნაზი ტუჩები ამოგწუწნო! ეხლა ეგეც ხომ შვილი გვეყვალა, აბა ეხლა მაგის ქორწილზედ ვიფიქროთ. იცი, რა, დარეჯან? შენ ხომ ბრძენი დედაკაცი ხარ და არც მე ვარ — ღვთის მადლით — სულელი, თოთხმეტის წლისა შესრულდება თუ არა — აბა, იანგარიშე, როდის შესრულდება, მგონი ბევრი ხანი არ გასწევს, მალე შესრულდება — შესრულდება თუ არა, ჯვარიც დაეწეროთ. რაღას უნდა მოვეუცადოთ? ეხლა მაგის ქორწილში ლეკურს არ ჩამოუვლი? მე კი — ღვთის წყალობა შენა გაქვს — ასეთს ბუქნას დაეუფლი, რომ იქაურობას სულ მტვერი ავადინო... ეხლა იმ იმერელს, რომ ვაჯობე, იცი, რა ვუთხარი? წადი-მეთქი, სადაც შენი სთქვა, იქ ჩვენიცა სთქვი-მეთქი, და იმერლებსაც უთხარი, რომ, რაც თქვენ კრიკინას¹ წვენი გამოუვა, ერთ «ყლაპად» არ შეყოფა-თქო, და «ყლუ-პი» კი კიდევ თქვენზედ დარჩება-თქო. აი, ამისთანა კაცები ვართ კახეთში-მეთქი. მამ!.. თუ ღმერთი გწამს — კარგად არ მითქვამს?

— კარგად და პატიოსნად.

— მაშ, მოდი ერთი კიდევ ამოგწუწნო ეგ შენი მარწყვი ლოყები. ეხლა, დარეჯან, შვილის ქორწილში ლეკურს არ ითამაშებ?

— რატომ.

¹ გარეულ ყურძენს.

— ჰო, გეთაყვანე! მოდი, იცი, რა ვქნათ? მითამ ეხლა ქორწილია: აბა ერთი... ერთი შენებური დიდოური¹... მე «განდიდურს» დაგძახებ. თუ გიყვარდე, აი! მითამ ქორწილ-ია. თუნდა ლეკური იყოს, ჰა! მე „პაწპაწინა ნიგვზის ტოტს“ დაგძახებ. ჰა და პაწპაწინა ნიგვზის ტოტი! პაწპაწინა ნიგვზის ტოტი! ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპ-რი დარეჯანასა!.. ურაა...! აი, გიდი!.. ქუდი ქერში!.. კახური კა... ცის... ჭი... რი... იი... მეე... ჩაა... აა... რაკ... რაა... კეებს... კუ... უუ... ლა... საა!.. იმ იმერელსაც.. კაი... საჭმე... დავმარ... დავითსაც... თვალმც... გამოს.. ძრო... მია... ურაა! —

ყროყინებდა სიმღერის ხმაზედ გაბრუებული ლუარსაბი, ჰბოლავდა რალაცებებსა და ამ ბოლავში ჩაუქინა კიდეცა.

XIV

ალარ გაათაყვებ? — მკითხავს მოწყენილი, და იტყება გაჯაფრებულიც, მკითხველი. — როგორ არა? გაათაყვებ, მაგრამ იცით რითა? იმითი, რომ ლუარსაბის ბედნიერება დაირღვევა. თუ მაგისთანა მტკიცე ბედნიერებაც დაირღვევა, მაშ რაღა ყოფილა დაუზღვეველი ქვეყანაზედ? — დაიძახებს ჩემთან ერთხმად დაღონებული მკითხველი.

მარტო ქვეყანაა, მკითხველო, დაუზღვეველი, და ერთი ლამაზი, გონიერი ქართველის ანდაზა: „ის ურჩევნია მამულსა, რომ შვილი სჯობდეს მამასა“, თორემ „ნუ დააგდებ ძველსა გზასაო“ — ეს ჩინეთიდან შემოგვეპარა და რასაც ჩინეთის ფერი ადევს, ის, რასაკვირველია, დაირ-

¹ დიდო — ლეკთა ერთერთი ტომია.

ლვევა ღვთისა და თქვენის წყალობითა, ჩემი ძველის გზის მოყვარევ, მაგრამ მაინც კიდევ საყვარელო ქართველო!

გაიარა რაოდენმავე ჟამმა და წუთის-სოფლის და-უდგრომელმა ბრუნვამ ბევრი რამ გამოსცვალა დედამიწის ზურგზედ. ამათ შვილი არ მიეცათ. დარეჯანმა ერთი აქინი ღვდაკაცი იშოვა და წამლობა დაიწყო, აქიმმა ღვდა-კაცმა ერთი რაღაც წამალი მისცა, მთელი ორი კვირა ასმევდა და მესამე კვირას კი დარეჯანს ფეხები გააჭიმინა¹. დარჩა ქვრივად საწყალი ლურსაბი. წვერი დაიყენა, შავები ჩაიცვა. თავისი ბედნიერება სულ დარეჯანთან დამარბა. ორი სიამოვნება-ლა დარჩა ამ ტრიალ ქვეყანაზედ: ერთი მაღა; მეორე ისა, რომ ლამაზისეული ფეხთ უჯდა ხოლმე, როცა ძილს დააპირებდა ბატონი, ფეხის გულზედ და კანკებზედ ხელს უსვამდა და ისე აძინებდა. ეს-ლა იყო ამისათვის ნუგეშად, თორემ ის პატროსანი ფაშვი ჩამოვბლერტა, ის ხაშხაში ლოყები ჩაუყვითლდა. ის დიდრონი ძროხის ოდენა თვალები უგემურად მიელივა, ის სამკეცი ფაფუკი ლაბაბი გუდა ლელვსავით გაუხდა, ამასთანაც ის თავისებური განსხვავებითი მუდამი ღიმილი სახილამ დაეკარგა, — ერთის სიტყვით, წახდა კაკალი კაცი. მწუხარებამ ესე იცის. ბოლოს, ფერისცვალობის დღეს, რაღაც ეშმაკად, ნათლიმამამ ნახევარ ლიტრა² კალმახი მოართვა. ჯავრისაგან იმ კალმახს ლაზათიანად მიაძღა, მოუვიდა კუქის ანთება და ჩაჰბარდა პატრონსა.

მოკვდა ლუარსაბიცა ისე, როგორც იხოცებიან ბევრნი ჩვენგანნი, რომელნიც არც თავის სიცოცხლით უმატებენ რასმეს ქვეყანასა და არც თავისი სიკვდილით აკლებენ.

¹ მოჰკლა. ² ლიტრა აქ წონას ნიშნავს, ღაახლოებით 4 კილოს უდრიდა.

წაიშალა ამ ორთა გვამთა ცხოვრების კვალი დედამიწის ზურგზედა. რისთვის მოვიდნენ და რისთვის წავიდნენ? ნუთუ ნახევარი საუკუნე იმისთვის იცხოვრეს? რომ ოთხი ფიქვის ფიცარი ეშოვნათ და სამ-სამი ადლი მიწა? ან კიდევ ქვაზედ წაიწერონ რომ „ჩყ...“ ¹ წლამდინ თავადი ლუარსაბი თათქარიძე და მისი კნეინა დარეჯანი ცოცხალნი ყოფილან და მერე დახოცილან? სხვა ზომ არაფერი გვეტყვის, რომ ესენი ამ ქვეყანაში ყოფილან და უცხოვროიათ. „წამკითხველო, შენდობა გვიბძანეთო“, ამბობს იმათი ქვის ზედწარწერილი. ნახევარი საუკუნე ამისთვის იცხოვრეს ამ ქვეყანაზედ, რომ ბოლოს მაინც კიდევ „შენდობა“ ითხოვონ და საბოდიშოდ გაიხადონ საქმე? უფროსთაგანს ² ქართველის საფლავის ქვას რომ აწერია „შენდობა გვიბრძანეთო“, ეხლა მესმის, რისთვისაც აწერია. მაგ შესანდობარს და შესაბრალისს ჩვეულებას თავისი აზრი და საფუძველი ჰქონია, მაგრამ არ გითარგმნი ³ კი, მკითხველო! თუ კაი გული გაქვს და გამჭრე გონება, შენც თითონ ჩემზედ უკეთესად მიხვდები, თუ არა და, თქმა საჭირო არ არის. ტყუილად გულს ვატკენ, გაგარისხებ და ის რისხვა ისე აგიბამს თვალსა, რომ სხვას შენზედ მეტადაც რომ გული სტკიოდეს, ამას ველარ დაინახავ და იმის გულის-სატკენ სიტყვას მუხანათობაში ჩამოართმევ.

მე გავათავე და შენ, რაც გინდა, ჰქმენ, მკითხველო! გინდა იცინე, გინდა იტირე, როცა ამ ამბავს წაიკითხავ. ორივეს საბუთი ისევ ამავე მოთხრობაში გაქვს, თუ ოდესმე თვალი აგიხილებია და შენს გარშემო რაც გინახავს, იმაზედ გონება გივარჯიშებია, — ნახადი, რომ ხშირად ერთი და იგივე საგანი ზოგს აცინებს, ზოგს ატირებს. მე

¹ 1800 წელი ქართული ასოებრივი აღნიშვნითა (ქორთნიკონით).

² უმეტესობას. ³ არ განგიმარტავ.

მინახავს ერთი მოხუცებული, ღარიბი, შიშველ-ტიტველი
 ფეხებდახეთქილი დედაკაცი. ვინ იცის, რა-გვარ უბედუ-
 რობისაგან ლოთად ჩავარდნილიყო და ლოთობაში სამუ-
 დამოდ დაეკარგა თავისი დედაკაცობა და აღამიანობა.
 მე მინახავს ის საცოდავი დედაკაცი, ქალაქის ბიჭებს
 დაეჭირათ და ხუთ გროშად მთელი საათი ახტუნებდნენ
 პამპულასავით. მე მინახავს, რომ იმათში ბევრი იცინოდა
 და ზოგიერთს კი ამ საცოდავის დედაკაცის მაგ ყოფა-
 ზედ გული უტიროდათ. ვინ იყო ამათში მართალი? მო-
 ცინარენი, თუ მოტირალენი? ორივენი, იმიტომ რომ
 ერთნი თვალთა ჰხედავდნენ მარტო და თვალისათვის
 მართლა სასაცილო იყო, მეორენი კი თვალთაცა და გო-
 ნებითაცა. გონებას კი — ძნელად თუ გაეცინება. სჩანს,
 შეიძლება, რომ ერთი და იგივე ამბავი სატირალიც იყოს
 და საცინარიცა, — ეგ იმაზედ არაა დამოკიდებული, რო-
 გორი აგებულებისა ხარ: თუ იმისთანა გონების ძალა
 გაქვს, რომ, რაც უნდა მწუხარე ქეშმარიტება იყოს, გულ-
 დაგულ შეხედები, და თუ იმისთანა გულიცა გაქვს, რომ
 უბედურს და გზა-კვალ-არეულს შეიბრალებ, ამისთანა სა-
 საცილო ამბავი უფრო ხშირად უნდა გატირებდეს შენა,
 თუ არა და იცინე, რამდენიც გეწებოს. იცინე და თანაც
 გაჯავრდი ამ მოთხრობის დამწერსად და მამიკონე ჭირი
 — შენ ზომ ჭორების მოგონება ვიყვარს — რომ მე ვითომც
 ქართველობას ვღალატობ, რადგანაც იმის სასაცილო
 ამბავს ვიამბობ და არა ვმალავ ზოგიერთ გულ-მოკლე
 პატრიოტივით. ვიცი, რომ, ჩვენდა საუბედუროდ თქვენ-
 ში, მკათხველო, ძნელად იპოვება ამისთანა კაცი, რომ
 მართალს სიტყვას გონება ვაფსწიროს. ვიცი ეს და მაინც
 კიდევ პირში — როგორც მოყვარე — გეტყვი, რომ ლუარ-
 საბი და დარეჯანი შენს კალთაში დაბადებულან და შე-
 ნის ძუძუთი გაზრდილან. გინდა მიწყინე, გინდა არა. თუ

იმათ დასცინებ, მითამ შენის თავისთვის დაგიცინია, თუ დასტერებ — ეგ კაი ნიშანია: სჩანს, სწუხხარ, რომ ამისთანანი ვართ, სჩანს შენის თავის გასწორების განზრახვამ ფრთა აიბა. ღმერთმა ქნას, რომ ეგ აგრე იყოს.

მე თუ შენ მიყვარხარ, მკითხველო, იმისთვის მიყვარხარ, რომ იმედი მაქვს ეგ გასწორების განზრახვა, ღლესა თუ ხვალე, შენში გაიღვიძებს. ამ იმედს ნუ წავართმევ. ნუ იფიქრებ, რომ ამ მოთხრობას შენი გაჯაფრება უნდა. ამას მარტო ის უნდა, რომ შენ დავანახვოს — რამოდენადაც შეძლება აქვს — შენი ცუდი, შენი ავი, რომ იცოდე, რა გაისწორო. მინამ სარკეში არ ჩაიხედავ, ან სხვა არ გეტყვის, ხომ ვერ გაიგებ, რომ პირზედ ურიგობა რამ გატყვია? ეს მოთხრობა სარკე იყოს და მე — თუ გინდა — მთქმელი ვიქნები. დააკვირდი, იქნება გენიზნოს რამე. ესეც იცოდე: მარტო შენი მტერი დაგიმაღავს შენს სახეზედ რომ ურიგობა ჰნახოს რამე, მოყვარე კი მაშინვე სარკეს მოგიტანს, რომ გაისწორო და ხალხში არ შერცხვე. მეც მოყვარესავით გექცევი, — სარკე მოგიტანე, ამაზედ როგორ უნდა გამიწყრე?! რა ვუყოთ, თუ ეს სარკე გაბზარული გამოდგება და შიგა-და-შიგ ლაქებიანიცა? რაცა მქონდა, ის მოგართვი, როგორც შემეძლო ისე დაგეხმარე. თუ მაინც-და-მაინც წყრომას არ დაიშლი, შენი ნებაა. მე შენის წყრომისა არ შეპინიან. მაშინ მხოლოდ დაფლონდები, რომ შენშიაც მოეტყუდები; რომ შენ ის არა ჰყოფილხარ, რაც მეგონე. მაშინ გუელ-ხელ-დაკრებილს ესლა ღამრჩება სათქმელად: მე მიყვილია და გათენდება თუ არა, — ეგ ღმერთმა იცის! წყრომა კი რომ არა ყოფილიყო, ეგ გათენება, ჩვენც კარვად გვეცოდინებოდა, როდისაც იქნებოდა!..

სხვაფრივ მშვიდობით ბძანდებოდეთ და შენდობით იხსენიებდეთ მონასა თქვენსა...

1863 წ.